

De gezworene gemeente in Overijssel en Gelderland naar aanleiding van art. 131 Gemeentewet, historisch toegelicht

<https://hdl.handle.net/1874/256223>

I.

4

De Gezworene Gemeente

IN

OVERIJSSEL EN GELDERLAND

Naar aanleiding van art. 131 Gemeentewet

HISTORISCH TOEGELICHT.

DE GEZWORENE GEMEENTE
IN
OVERIJSSSEL EN GELDERLAND

Naar aanleiding van art. 131 Gemeentewet.

Historisch toegelicht,

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. J. I. DOEDES,

Gewoon Hoogleraar in de Godgeleerde Faculteit,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER RECHTSGELEERDE FACULTEIT,

ter verkrijging van den graad van

DOCTOR IN HET ROMEINSCH EN HEDENDAAGSCH RECHT

aan de Hoogeschool te Utrecht,

op Vrijdag den 23sten Mei 1873,

des namiddags ten 3 ure,

TE VERDEDIGEN DOOR

Theodorus Ruijs J.Pzn.

GEBOREN TE KAMPEN.

KAMPEN
LAURENS VAN HULST
1873.

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY OF LONDON

FROM ITS INSTITUTION

TO THE PRESENT TIME

BY JOHN HANCOCK

ESQ. OF LINCOLN'S INN

AND

JOHN HANCOCK

ESQ. OF LINCOLN'S INN

AND

JOHN HANCOCK

ESQ. OF LINCOLN'S INN

AND

JOHN HANCOCK

ESQ. OF LINCOLN'S INN

AND

JOHN HANCOCK

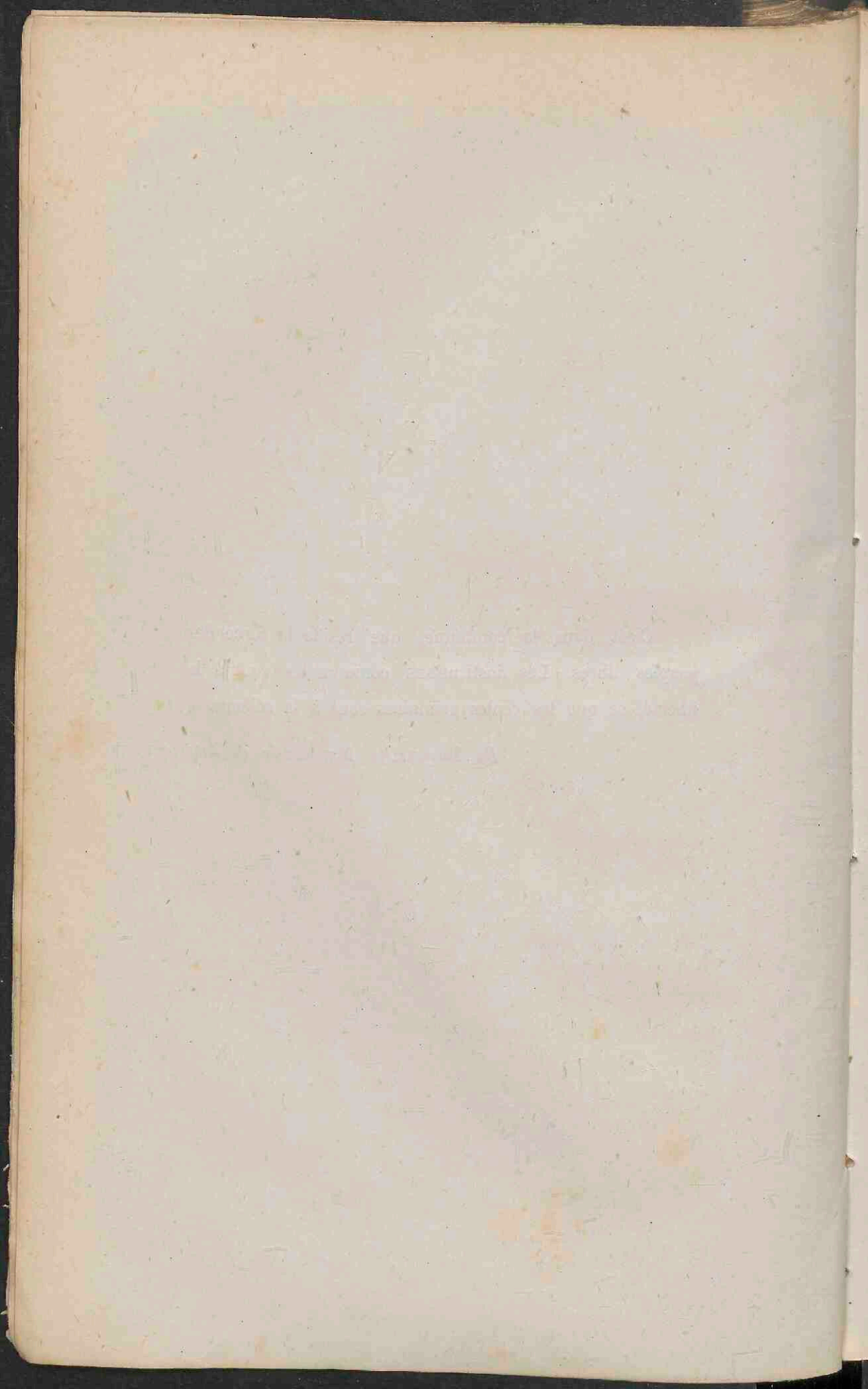

AN MIJNE OUDERS.

THE END OF THE WORLD

C'est dans la commune, que réside la force des peuples libres. Les institutions communales sont à la liberté, ce que les écoles primaires sont à la science.

De Tocqueville. Démocratie en Amérique.

INLEIDING.

Wanneer wij de geschiedenis van ons gemeentewezen, uit het tijdperk der Republiek en ook reeds vroeger, nagaan en de toenmalige inrichting van het gemeentewezen met de hedendaagsche vergelijken, valt ons tusschen deze beide een aanmerkelijk onderscheid in het oog.

Toen ter tijde vormden alle steden op zich zelve kleine republiekjes, waren zij zoovele imperia in imperio en hierdoor konden dus nuttige en voor het algemeen belang noodzakelijke maatregelen niet zelden door den onwil eener enkele stad worden tegengehouden. De plaatselijke besturen oefenden bijna de volle souvereiniteit uit.

Deze souvereiniteit der steden werd door de revolutie der vorige eeuw vernietigd; zij moest wijken voor twee hoofdbeginselen die in 1795 voor het eerst bij ons werden verkondigd: dat geen plaatselijk bestuur zich in de algemeene staatsbelangen behoort te mengen, en dat de bijzondere belangen wijken moeten voor het algemeen belang.

Zooals het echter veelal geschiedt bij dergelijke groote gebeurtenissen, helde ook de revolutie te veel naar een ander uiterste over en verviel, daar zij de een- en ondeelbaarheid der republiek tot in de minste kleinigheden wilde doordrijven, in eene ondragelijke centralisatie. Dit werd na het kortstondig koningschap van Lodewijk Napoleon, niet beter gedurende de vereeniging met Frankrijk: toen werd toch ook bij ons dat kunstmatige samenstel ingevoerd, waarbij alle raderen, van het drijftrad af, dat door het centraal gezag in beweging gebracht werd, tot het kleinste in het verst afgelegen dorp, in volmaakte harmonie met elkander bewogen werden. De zelfstandigheid der gemeenten werd toen geheel vernietigd. Aan het hoofd der gemeenten stonden keizerlijke ambtenaren, maires genaamd, die in alles de bevelen der hoogere regeering moesten opvolgen. Tot raadgeving en voorlichting was hun een Gemeente-Raad toegevoegd, die echter niets te zeggen had in het Gemeente-bestuur.

Na 1813 waren onze Gemeentelijke instellingen een mengsel van verouderde regeerings-beginselen en van een aan de voormalige Republiek niet zelden ontleend zelfbestuur verlamd door de handhaving van fransche centralisatie, totdat de wet van 29 Juni 1851 S. 85, onze tegenwoordige gemeentewet, de plaatselijke inrichting op een vasten voet bracht.

Volgens deze wet staat aan het hoofd der gemeenten een Raad met een Burgemeester als voorzitter: deze Raad behoeft voor de meeste zijner besluiten de goedkeuring der Gedeputeerde Staten en in enkele zelfs de goedkeuring des Konings.

In één enkel geval zien wij nog een ander lichaam geroepen

om evenals de Raad, zijne stem uit te brengen. Het is het geval van vereeniging of splitsing van gemeenten, wanneer nog eene commissie uit de ingezetenen opgeroepen wordt. Art. 131 Gem.wet. Dit is de eenige maal dat wij de burgerij zelve handelend zien optreden (1). Voor het overige bestaat al hare macht in het kiezen der leden voor den Gemeente-Raad, en is zij hiermede wederom voor 6 jaar van alle werkdadige deelneming aan de plaatselijke regeering uitgesloten.

Eene vereeniging of splitsing van gemeenten is zeker gewichtig genoeg om nevens den Raad, ook nog eens de stem des volks te hooren: zouden er echter niet meer zulke aangelegenheden zijn? bijv. het opleggen van plaatselijke belastingen, het aangaan van bezwarende geldleeningen?

Het beantwoorden dezer vraag wil ik opschorten, tot ik eerst de vraag heb behandeld, hoe men aan zulk eene commissie van ingezetenen gekomen is en of er tijdens onze Republiek in onze gemeente-instellingen niet reeds iets dergelijks bestond.

In de provinciën Gelderland en Overijssel had men in elke stad nevens het stedelijk bestuur, nog een ander regeeringscollege, college van *Gemeenslieden* of ook wel *Gezworene Gemeente* genaamd.

Tegenover de aristocratisch-geziinde magistraat, strekte dit college, dat uit het volk zelve voortgekomen is, meestal tot eenen waarborg van de rechten der burgerij. Zonder zelf eenige daden van bestuur uit te oefenen,

(1) Om niet te spreken van het recht dat ieder ingezetene heeft om, na machtiging der Gedeputeerde Staten, ten zijnen koste namens de Gemeente een proces te voeren, wanneer hij vermoeden mocht dat de Gemeente-Raad zulks had behooren te doen. Art. 143 § 3.

diende het aanvankelijk slechts, tot eene contrôle der magistraat en moest het zorgen, dat deze, ten koste der burgerij hare macht niet uitbreidde; tevens was de magistraat verplicht om in gewichtige aangelegenheden hunne toestemming te vragen voor het nemen van besluiten.

Het is thans mijn plan dit college in de verschillende Geldersche en Overijsselsche steden eens wat meer van naderbij na te gaan en daarna de vraag te behandelen of eene weder-invoering dier gezworene gemeente, mutatis mutandis, in onzen tijd nog wenschelijk zou zijn.

Vooraf echter een vluchtig overzicht van de municipale regeeringen in Nederland en elders.

HOOFDSTUK I.

Werpen wij in de eerste plaats een blik op de geschiedenis van ons vaderland en wel vooral op die der provincien Holland en Zeeland, die de hoofdrol speelden in onze geschiedenis.

De oudste regeeringsvorm in de Hollandsche en Zeeuwsche steden was zeer eenvoudig. Aan het hoofd van het stedelijk bestuur stond de Schout, in zijn regeeringsbewind bijgestaan door de Schepenen. Deze schout, die in latere tijden onder verschillende benamingen voorkomt als Hoofdschout, Baljuw, Drost, Hoofdofficier, was een persoon van zeer groot gewicht, hij representeerde den Souverein en in zijne afwezigheid kon er geen recht gesproken worden. Zulk eene stad nu heette dan »rechteloos te staan.»

De instelling van Schepenen had men te danken aan het recht dat ieder had om door zijne evenkniën gericht te worden. Het college van Schout en Schepenen kreeg langzamerhand ook het recht om stedelijke keuren te maken (1) en zich met de politieke zaken te bemoeien;

(1) van Idsinga (Staatsrecht der Vereenig. Nederl. II. 369 v.) spreekt ook over het recht dat de mindere overheden hadden om keuren te maken

altijd echter behoudens het recht van den Souverein (1). De wetgevende macht bleef steeds bij den Souverein berusten (2).

Langzamerhand zien wij ook de burgerij zelve eenigen invloed op de stedelijke regeering verkrijgen. De reden was dat er dikwijls geld noodig was en voor den Graaf en voor de stad zelve, daar er nog geene stedelijke kas bestond. Aangezien nu echter de Graaf geene macht had over de beurzen der ingezetenen, zoo werden de burgers in massa bij elkander geroepen om hunne toestemming te geven tot het nitschrijven van belastingen, terwijl aan ieder, die op het klokgelui niet verscheen, eene boete opgelegd werd. Zoo vinden wij in een Handvest der stad Alkmaar in 1254 dat een ieder die op het luiden der klok niet opkomt, een pond verbeurt aan den Graaf.

Dat oproepen der gansche burgerij hield echter niet lang stand; zij die niets hadden en dus ook niets hadden op te brengen, moesten al heel spoedig wegblijven. Dit vinden wij in Middelburg tijdens Koning Willem. »Man die gheen huus noch landt en heeft in Middelburch ende in den schotbrief niet en staet, en mach geen oerconde segghen.»

Toen de handel en het vertier in de steden meer toenam, hadden de meeste poorters ook geen tijd om op die vergaderingen, die nog al menigvuldig waren, altijd

(1) Graaf Willem VI bepaalde uitdrukkelijk voor Dordrecht: „Nieuwe keuren buiten ons of onzen Rechter gemaakt die sullen af ende te niete wesen.” Hieruit zien wij dat de Graaf het geven van toestemming ook delegerde aan zijnen rechter of schout.

(2) Men zou den schout in zijne judicieele werkzaamheden als rechtsvervolger met den officier van Justitie, in zijne overige werkzaamheden met den burgemeester uit onze dagen kunnen vergelijken.

te verschijnen. Alleen de rijken en vroeden kwamen dus op. Deze, die nog zeer lang daarna op onbepaalde tijden werden opgeroepen, vormden zich later allengs tot een permanent college onder den naam van vroedschap.

Bovendien had men nog Raden (consiliiarii of consules) die aan het stedelijk bestuur, dat het wat volhandig kreeg, werden toegevoegd om hun met raad en daad bij te staan. Kluit vergelijkt ze bij de latere pensionarissen (1).

In belangrijke en vooral in finanticele zaken werd nu deze vroedschap altijd door Schout, Schepenen en Raden gekend bijv. te Rotterdam: »Wij Schepenen en Raad — dat wij met goedduncke onzer vroedschap ende Rijkheid.» De afgetreden magistraatspersonen namen gewoonlijk eene plaats in onder de vroedschap.

Langzamerhand zien wij nu echter deze vroedschap een vast college worden, dat de burgerij vertegenwoordigen moest en ook door haar werd verkozen. Vooral onder Philips den Goede kregen vele steden het voorrecht om eene vroedschap te hebben; altijd echter werden deze privilegien slechts voor een bepaalden tijd gegeven. De vroedschap bestond meestal uit 40, 36 of 24 leden: terwijl zij zitting had voor den tijd van 10 jaar. Zij kreeg nu ook aandeel in het verkiezen der stedelijke Regeeringen zooals ons blijkt te Delft. In 1445 vergunde toch Philips de Goede aan de stad om eene vroedschap van 40 personen te hebben, die — »kiezen zullen bij »eede 22 personen uijten allerrijksten, notabelsten, eerbaersten, rekkelijsten en vredelijste mannen; ende sulen die presenteren ende overleveren aan den Grave of

(1) Kluit. Hist. der Holl. Staatsregeling IV. 167.

»zyne Gecommitteerden, om uijten selven gekoren en geordonneert te werden 4 Burgemeesteren ende 7 Schepenen totte gouvernement der stede van Delft, dat jaer »schaer duurende.» Zoo had men te Leiden ook 40, te Amsterdam 36 en te Alkmaar 33 leden der vroedschap (1).

Met uitsluiting van alle andere ambteloze burgers werd zij thans geroepen om in alle belangrijke zaken hare beslissing te geven, alleen echter in zaken van huishoudelijken aard, daar de wetgevende macht aan den Graaf verbleef en de rechterlijke macht door zijne gedelegeerden, Schout en Schepenen, werd uitgeoefend.

Wel werd Maria van Bourgondië gedwongen door het geven van het Groot Privilegie, om de wetgevende macht ook aan de steden af te staan: het blijkt echter duidelijk dat dit groot privilegie door haar zoon Philips den Schoone bij zijne huldiging als Graaf is ingetrokken en wel met goedvinden der staten, die daartoe in 1494 te Geertruidenberg zijn vergaderd geweest (2).

Het recht der steden om vroedschappen te hebben werd nu weder een tijdelijk privilegie; zooals het steeds was geweest vóór Maria. Maximiliaan, als voogd over den minderjarigen Karel, bevestigde de privilegien, doch altijd slechts tot zoolang Karel zelf de teugels van het bewind in handen zou kunnen nemen.

(1) Vgl. Kluit blz. 201. Ook in de andere provinciën zien wij een dergelijke college bijv. te Groningen onder den naam van *wijsheid*: dit bestond uit mannen die kennis van zaken en het vertrouwen der burgerij bezaten en welke de Regeering opriep om met haar te beraadslagen zonder dat zij echter eene stem hadden.

(2) Deze belangrijke stukken, zoo de huldiging als de verklaring der staten van Holland zijn te vinden bij Kluit, IV blz. 251.

Ook onder Karel V werden de stedelijke privilegien en daarmede ook de vroedschappen bevestigd. Zij waren allen echter slechts van tijdelijken aard: in sommige steden tot een bepaald tijdstip, (zooals o. a. te Dordrecht); in anderen b.v. te Rotterdam »tot onsen wederroepen of wederseggen.» In plaats nogtans van die vroedschappen door de burgerij te laten benoemen, zoud Karel in sommige steden Commissarissen om in zijn naam de keuze te doen. In 1531 werden deze privilegien weder bevestigd, bij gelegenheid dat de staten te Brussel waren bijeengeroepen om een bede van f 100,000 's jaars voor den tijd van zes jaar in te willigen. Daarbij verzochten de staten om »de vroedschappen, veertigen ende diergelieke te useren durende de beeden» welk verzoek hun werd toegestaan.

Zoo bleef de toestand toen de tachtigjarige oorlog uitbrak: Willem van Oranje, eerst nog steeds handelende in naam van den Koning oefende dus ook nog de Souvereine macht uit: hij bekrachtigde de privilegien der steden dan ook, omdat hij haar te veel noodig had gedurende den oorlog.

Tijdens het bestuur van Leycester vinden wij eene Korte Verklaring van het aloude recht van Holland, welke de Staten lieten opmaken en waaruit wij het regeeringssysteem der steden in dien tijd leeren kennen. (1) In dit stuk vinden wij zeer beknopt de regeeringsvorm der Holl. steden beschreven. In alle steden waren vroedschappen, die de burgerij moesten vertegenwoordigen (ten getale van 40, 36, 24 of 20), voor hun leven of zoo-

(1) Groot Placcaat Boek I bl. 393 en V.

lang hun poortrecht duurde zitting hielden en door cooptatie zich zelve aanvulden. De vroedschap verkiest de magistraat en wel absoluut of maakt eene nominatie waaruit de stadhouder de keuze doet. De justitie is in handen van den Schout, die thans zich hiermede alleen bezig houdt, daar zijne overige werkzaamheden op den burgemeester en schepenen zijn overgegaan.

Wat de macht der vroedschappen betreft, hiervan zegt de korte verklaring: »bij hen allen is de macht omme te adviseeren, resolveeren en disponeeren van alle saken concernerende den staat van den Lande ende der steden respectieve: ende wat 't selve collegie adviseert, resolveert en disponeert werd bij de gansche burgerije gevolcht, daertegen nooit eenige inbreuk ofte oppositie van de Burgeren is gevallen.” (1)

Ziehier in 't kort de toestand der Holl. en Zeeuwsche steden: de grootste macht berustte bij de vroedschappen die in den beginne eene vertegenwoordiging van het volk, later in een onlijdelijke en baatznchtige oligarchie of familie regeering ontaardden; dit moest dan ook wel het gevolg zijn van zulk een wijze van verkiezing. De privilegiën toch van het recht eener vrije verkiezing der Stedelijke Magistraat, waren dan ook meer een privilegie voor de regeering der

(1) De hoogleeraar Vreede in zijne Geschied- en Letterkundige Herinneringen (Gorinchem 1836) zegt hier tegen: »Geheel iets anders leerden der burgeren Handvesten en Privilegiën bij de Unie van Utrecht (art. 1) uitdrukkelijk behouden. Meermalen hadden ook onze Edelen zelfs 's lands Vorsten, hunne Baljuwen en Schouten, inzonderheid, de Burgemeesteren Schepenen en Raden zich verplicht gevonden de »alinge Gemeente” met hare onderscheidene aanvoerders te ontzien. Vgl. aldaar II bl. 37.

stad dan wel voor de ingezetenen zelve. Het was zooals van de Spiegel zegt, als hij handelt over de Historie der Satisfactie (1) van de stad Goes »van dat soort van privilegiën, waarin meerder gevaar dan nuttigheid steekt.» (2) Bij eene acte van 12 Sept. 1579 werd nl. het privilegie van Karel de Stoute, dat aan Goes de vrije verkiezing harer eigen Magistraat schonk, bevestigd, nadat het vorige jaar die keuze was bekrachtigd door eenen Gecommitteerde des Prinsen. »Dus was het zoo zeer geen privilegie aan de Burgerij gegeven maar aan de personen der regenten en een middel om zich door allerhande wegen in het gezag te handhaven.»

Wat de vroedschappen zelve nog niet deden deed de toenemende heerschzucht der stadhouders zooals blijkt uit een aanspraak van een ingezeten uit Alkmaar; (3) alle winstgevende betrekkingen werden door de vroedschap aan hare familie en vrienden gegeven en de vacerende plaatsen in de magistraat door hen bezet.

Ja zij ontzagen zich zelfs niet om openlijke associatiën aan te gaan ten einde de winstgevende stadsposten onder elkander te verdeelen, en te bepalen dat steeds de zoon

(1) Deze Satisfactie in 1777 te Goes uitgegeven en voorzien van een geschiedkundig overzicht is het verdrag waarbij de stad Goes en geheel Zuid-Beveland ten jare 1577 aan de Staatsche zijde overging: verschillende rechten behield de stad zich hierbij voor: o. a. dat de stad geen garnizoen behoefde in te nemen, zonder bewilliging der Magistraat. Dat de Stadhouders zich echter hieraan niet altijd gehouden hebben, blijkt hiernit dat Willem III de stad in 1692 door een beleg van 10 dagen dwong om zijn krijgsvolk binnen te laten. Vgl. bl. 316 en v.

(2) Vgl. aldaar, bl. 363 v.

(3) Aanspraak over het Recht van Electien enz. door Publicola Secundus.

den vader in de magistraat moest opvolgen. Een voorbeeld van zulk eene aristocratische associatie of correspondentie vinden wij te Vlissingen, waar de stedelijke regenten een bepaalden rooster aanwezen voor het waarnemen der verschillende Regeeringsbetrekkingen en stedelijke bedieningen en bepaalden welke families, en op welke wijze zij daarin moesten plaats nemen. (1)

Dat dit stelsel van wederzijdsche begunstiging nog zelfs in onze eeuw niet geheel verdwenen was, blijkt ons uit eene circulaire van den Gouverneur van Zuid Holland van 12 Mei 1819, (2) gericht aan de plattelands besturen, waarin hij waarschuwt tegen het misbruik, dat vooral op het platteland bestond om plaatselijke postjes onder de regeeringsleden te verdeelen, die ze dan door anderen lieten waarnemen doch zelf het profijt er van trokken.

Wanneer wij een blik werpen op het gemeente-wezen der Nederlandsche steden gedurende de Middeleeuwen, dan mogen wij vooral de Vlaamsche steden niet vergeten. Die »Grafschaft Flandern» zegt Warnkönig (3), »zeigt uns im dreizehnten Jahrhundert das Bild eines, sowohl im Ganzen als in allen seinen Theilen, wohl organisirten Staates.»

(1) Te vinden in Mnemosyne van Prof. H. W. Tydeman.

Mengelingen voor wetenschap en fraaije letteren. Dordrecht 1824. Dl. XIII. bl. 151. Zie verder voorbeelden in Kluit III bl. 556.

(2) Deze circulaire is te vinden bij D. J. ten Zeldam Ganswijk. Bijdragen tot de geschiedenis van het staatsbestuur in ons Vaderland van 1815 tot en met 1845 I bl. 530.

(3) Het voortreffelijke werk van L. A. Warnkönig, getiteld Flan-drische Staats- und Rechtsgeschiede, geeft ons een ruim overzicht van de Vlaamsche toestanden in de Middeleeuwen. cf. I bl. 274 v.

Vgl. tevens; Jules van Praet. De l'origine des communes flamandes et de l'époque de leur établissement (Gand. 1829).

In het Graafschap Vlaanderen, dat niet alleen de tegenwoordige provincie Oost- en West Vlaanderen, maar ook het noordelijk gedeelte van Frankrijk en het zogenoemde Staats-Vlaanderen omvatte, vinden wij reeds in de tiende en elfde eeuw, bloeiende steden als Brugge, Gent, enz. De vrijheidszin der poorters, die zich hier al vroegtijdig en sterk ontwikkelde, spoorde hen aan, om zelve eenig deel aan het stadsbestuur te verkrijgen en wel door middel van het hebben van eigene magistraten. In de oudste tijden vinden wij dan ook reeds schepenen, die in de dertiende eeuw de wetgevende macht met den Graaf deelden. Zij beraadslagen vrij van den dwang van den grafelijken ambtenaar, terwijl een hunner die den titel voert van eerste schepen, burgemeester of voogd, het voorzitterschap bekleedt.

In hunnen werkkring als regeerings-collegie, behoeven zij echter in alle gewichtige aangelegenheden, de medewerking van een ander eveneens plaatselijk college n.l. van de Raden (consiliarii, conseillers) Beide collegien moesten hunne toestemming geven, als de Graaf nieuwe keuren wilde maken of aan de burgerij belastingen wilde opleggen.

Ook de rechtspleging werd in de steden door het college van schepenen uitgeoefend: zij spanden de vierschaar, onder voorzitterschap van den grafelijken baljuw terwijl men voor het gansche graafschap een oppergerechtshof had of Hooge Vierschaar onder den naam van *Curia Baronum meorum* of *curia Flandriae*: dit college bestond uit de hoogste waardigheid-bekleeders en werd gepreseed door den Graaf zelve.

In Gent (1) voorzeker niet de minst belangrijke onder de Vlaamsche steden, vinden wij reeds in de 10e eeuw schepenen, welke waardigheid toenmaals erfelijk was onder de voornaamste familiën (2). In 1176 werd er eene keur door Graaf Philips gegeven, waarbij de Graaf de keuze der schepenen aan zich trok. Deze schepenen waren ten getale van 13 en konden alleen afgezet worden wegens begane »falsitas». Zij vertoonen ons duidelijk het ware beeld eener oligarchische familieregeering, waarom het dan aan de burgerij geenzins ongevallig was dat er in 1212 jaarlijks aftredende schepenen, hoewel door den Graaf verkozen, werden aangesteld.

In 1228 vinden wij een nieuwe constitutie ingevoerd, die nog al lang heeft stand gehouden, daar zij door Karel V eigenlijk eerst gheel is afgeschafft. Dit was namentlijk het college der negen en dertig. Deze 39 van Gent, die in de Vlaamsche geschiedenis zoo bekend zijn geworden, bestonden uit 3 deelen, het eerste deel vormden 13 schepenen, en het tweede 13 raadsheeren (consiliarii) en het derde 13 ydle (vacui). De schepenen oefenden de rechtspleging uit en hadden het opperbestuur, de raden hadden het opzicht over de voogdijschappen, de erfstellingen, minderjarigen, enz. als ook moesten zij familie-veeten bijleggen en vredesverdragen sluiten; de vacui hadden niets te doen. Deze 3 colleges wisselden nu elk-ander jaarlijks af, zoodanig dat de vacui, raden werden, de raden schepenen en de schepenen wederom vacui.

(1) Zie over de inrichting der stedelijke regeering van Gent het aangehaalde werk van Warnkönig II al. 1 afd. bl. 54 v

(2) Van Praet noemt reeds eene charte communale in 959 van Graaf Boudewijn.

Ontstond er door sterfgeval eene vacature dan werd hierint door de schepenen voorzien. Deze constitutie in 1228 door Graaf Ferdinand en Gravin Johanna tot belooning wegens bewezen diensten aan de stad Gent geschonken, bleef in weêrwil van de vele woelingen en twisten met den Graaf, nog in denzelfden vorm standhouden tot 1301 (1). Bij een dezer twisten riepen de 39, die door den Graaf waren afgezet, de hulp van hunnen leenheer den Franschen Koning in. Deze die steeds hoopte op een onderwerping van Vlaanderen aan het fransche gezag, liet de zaak door zijn Parlement uitmaken, terwijl hij bij alle latere twisten zijne tusschenkomst deed gelden tot schade zoowel van de burgerij als van den Graaf. Genoeg hebben de Gentenaren zich sedert dan ook over die inroeping der fransche tusschenkomst moeten beklagen.

Na in 1301 eenigzins gewijzigd te zijn, hield deze constitutie nog stand tot in 1540, wanneer zij door Karel V werd opgeheven, welke de zoogenaamde *concession Caroline* er voor in de plaats stelde, die echter voor het grootste gedeelte aan het oude municipale recht was ontleend. Bij deze *concession Caroline* werd bepaald dat er twee collegien zouden zijn n.l. de echevins de la keure (de gewone schepenen) en de echevins des Parchons (schepenen van gedeede) of de vroegere consiliarii.

In Brugge (2) vinden wij even als te Gent in de oudste tijden erfelijke schepenen; in het begin der elfde

(1) De keur waarbij deze constitutie geschonken werd is geheel afgedrukt bij Warnkönig in zijn verzamling van oorkonden, achter het IIde deel 1ste afd. No. XVIII,

(2) Zie Warnkönig t. a. p. bl. 139, v,

eeuw stelde Boudewijn IV, 13 erfelijke schepenen en even zoovele raden aan, die het opperbestuur over de stad zouden hebben: deze collegien moesten uit de negen wijken der stad verkozen worden. Het college van schepenen (schepenen van de keure) oefende de rechtspleging uit met 's Graven Baljuw, als ook het opperbestuur, terwijl het college van raden (schepenen van de courps, gemeente), die eenigzins eene vertegenwoordiging der burgerij vormden, met het toezicht over de handelingen der schepenen belast was en bij gewichtige besluiten zijne toestemming moest geven.

Elk college had een burgemeester aan zijn hoofd.

Later kreeg men even als in de overige Vlaamsche en ook in de Hollandsche steden, Raadpensionarissen, (1) van *pensio*, bezoldiging, daar zij in tegenstelling met de andere stedelijke magistraten bezoldigd werden). Daar de schepenen en raden in de 13de eeuw jaarlijks moesten aftreden, zoo moesten de nieuwe soms nog met het stadsbestuur ten eenemale onbekend, van zelf raad nemen bij deze pensionarissen, welke hierdoor invloedrijk werden. Verder had men nog een ondergeschikt college van Deelmannen (Schepenen van Ghe-deele, niet te verwaren echter met de Gentsche, die consiliarii waren) door den magistraat aangesteld en welke men eenigzins met de Romeinsche aedilen vergelijken kan.

De hogere magistraatsambten waren onbezoldigd; zij waren honores, magistratus in den Romeinschen zin en geene munera: evenals in alle Vlaamsche steden, traden zij hier jaarlijks af.

In de 15e en 16e eeuw vinden wij in Brugge vol-

(1) Zie hierover Kluit, bl. 7, alsook Raepsaet, *Anayse histor et critique. Oeuvres Complètes* IV No. 399, welke de pensionnaires en de conseillers vergelijkt.

gens de beschrijving van Damhouder, een legio magistratspersonen, sommige grafelijke als de baljuw en Schout met hunne onderbeambten, anderen door de burgerij aangesteld, waaronder de voornaamste waren 12 schepenen (senatores) met hunnen burgemeester en 12 raden (schepenen van de courps) ook met eenen burgemeester, verder nog declmannen, pensionarissen, griffiers enz.

Yperen is de eerste Vlaamsche stad, waarin wij een jaarlijks aftredenden magistraat vinden: namelijk reeds in 1209: de keuze der schepenen geschiedde door 5, door de burgerij aangestelde, kiezers, terwijl er in 1301 acht kiezers waren, voor de eene helft door den Graaf, voor de andere door de burgerij verkozen: nog zien wij aldaar een college van raadsheeren (raeden van Kamer.) Hier had men ook nog de betrekking van *Voogd*, die eerst als eerste schepen of burgemeester aan 't hoofd der schepenen stond; later echter, hoewel steeds het karakter van stedelijk ambtenaar blijvende behouden, werd hij meer speciaal belast met de voogdijen. (1)

In Rijssel heerscht zoowel in taal als in gewoonte reeds eenigermate de fransche invloed. Men had hier 12 echevins, wier voorzitter mayor (maire) was, als ook een college van prudhommes (vroede mannen): verder nog 8 burgers uit de vier verschillende wijken te kiezen om de belastingen te heffen en de rekeningen goed te keuren. (2)

In de overige Vlaamsche steden als Damme, Aardenburg, Kortrijk, Aalst, Dendermonde en ook in het meer zelfstandige Doornik vinden wij het, in de bovengenoemde steden geldend gemeentelijk recht met eenige

(1) Cf. Warnkönig t. a. p. bl. 197. v.

(2) Cf. Warnkönig II dl. II afd. bl. 164. v.

kleine wijzigingen eveneens terug. Wij zullen die dan ook niet verder nagaan doch hiervoor verwijzen naar het beroemde werk van Warnkönig. (1)

Ook in de overige Europeesche staten zien wij de kracht der steden reeds spoedig zich ontwikkelen. Vooral was zulks het geval met de Italiaansche gemeenten. Tengevolge toch van de voortdurende oorlogen, waarin gedurende de Middeleeuwen Italië gewikkeld was met de Duitsche Keizers, begonnen de steden, die nu eens den eenen, dan weer een anderen machtigen Edele tot Souverein hadden, de oppermacht aan zich zelve te trekken en noch den een noch den ander te gehoorzamen. Wel had men in de meeste steden een gedelegeerde van den Souverein *potestas* genaamd (dien men wel het best zal kunnen vergelijken met den schout in de Hollandsche steden), doch deze *potestas* oefende of zeer weinig gezag uit of werd door de ingezetenen zelve aangesteld en hield dus op een ambtenaar van den Souverein te zijn. (2)

In deze steden had men gewoonlijk twee regeerings-collegien, een kleinen en een grooten raad. De eerste *consilium credentiae* of *credentia* genoemd (ook wel *consilium juratum* naar den eed van stilzwijgendheid, dien de leden in

(1) Cf. Warnkönig II dl. II afd. Hoofdstuk V. en v. Verg. ook het dezer dagen in 't licht verschenen werk van den Advokaat Anton Bergman, *Geschiedenis der Stad Lier*.

(2) Ook in Friesland treffen wij den titel van *potestaat* aan: hier was hij insgelijks een gedelegeerde van den Duitschen Keizer en stond aan het hoofd der provincie. Dat zulk een Keizerlijke *potestaat* echter hier al heel weinig te zeggen had en er zelfs dikwijls in het geheel geen was, is bekend. In 1478 zond Keizer Frederik nog eens 3 commissarissen naar Friesland om eenen *potestaat* aan te stellen en orde te stellen op de rechtspleging en het muntwezen. In lange tijden was er toen geen *potestaat* geweest. Vgl. van Idsinga *Staatsrecht der Ver. Nederlanden*, volgens de *Gesch. van Groningen*, enz. II dl. bl. 411.

sommige steden moesten afleggen), diende aanvankelijk slechts tot raad en voorlichting, doch kreeg langzamerhand de gansche macht in handen en trok het geheele stadsbestuur aan zich: hij behandelde ook de buitenlandsche zaken, zond gezanten uit, ja had zelfs de zorg over de policie en ook over het krijgswezen. Hij bestond gewoonlijk uit 10 tot 15 leden en werd in den beginne door de burgerij of ook wel door den grooten raad gekozen. Later werd om zijne macht te verminderen het college met een groot aantal leden vermeerderd en ontstond er hierdoor twist in zijn eigen boezem, 'twelk niet weinig tot zijnen ondergang bijbracht. Zoo werd dit college te Padua vermeerderd tot een aantal van 60 leden.

Nevens dezen kleinen Raad had men nog een grooten of breeden Raad gewoonlijk genoemd: *parlamentum* of *consilium plenum* zooals in Genua, ook wel *consilium generale*. Deze werd meer beschouwd als eene vertegenwoordiging van het volk, en nam van de meeste belangrijke zaken kennis, als: het opleggen van belastingen, het voeren van oorlog, sluiten van vrede, benoeming der stedelijke beambten, enz. Hij werd door de burgerij, daartoe in verschillende stadswijken verdeeld, verkozen en bestond uit een verschillend aantal leden, b. v. te Pisa uit 60, te Modena uit 600 leden en de overige steden daartusschen in. Ook was hem in Milaan en Verona het kiezen van den kleinen Raad opgedragen.

In Siëna was het eenigzins anders: hier toch hadden alle standen gelijkelijk recht tot de regeering, zoowel de ridderstand, als de rijke stand der kooplieden en evenzeer de lagere klassen. De gezamentlijke burgerij koos een college van 15 (later van 24) leden, die met

den potestas aan hun hoofd het opperbestuur hadden over de stad. Bovendien had men nog een college van 15 andere burgers die den bovengenoemden grooten Raad vervingen en in belangrijke zaken werden opgeroepen om hun gevoelen uit te brengen.

Den rijken middelstand verdroot het echter om het gezag met de beide andere standen te deelen; hij wendde eene poging aan om zelf het opperbestuur in handen te krijgen, wat echter niet dan na heftigen tegenstand van den kant der ridders, gelukte. Een college van 9 personen (gewoonlijk de Negen mannen genoemd en zeer gevreesd) trad met despotiek gezag op en had alle macht in handen.

De andere standen, begeerig om het verloren gezag te herwinnen, riepen de hulp in van Keizer Karel IV die juist in Italie was: deze herstelde hen in hun vroeger aanzien, doch moest met schade en schande leeren, hoe verkeerd het was zich met eens anders huishouden te bemoeijen. De drie standen toch inziende dat het den Keizer alleen te doen was om zelf de macht in handen te krijgen, sloten zich aan en brachten hem zoo in het naauw dat hij, een vorst met 5 kroonen, schandelijk de stad werd uitgejaagd en zich nog gelukkig mocht rekenen er het leven te kunnen afbrengen.

Zoo was de toestand der Italiaansche Gemeenten gedurende de Middeleeuwen. Ongeveer ten minste, want de gedurige veranderingen en het groote verschil tusschen de steden zelve, maken het onmogelijk om een juist algemeen overzicht te geven.

Het euvel van dezen regeeringsvorm was de al te korte termijn, gedurende welken de magistraat zitting had; in som-

mige steden slechts 2 maanden, doch in de meesten niet langer dan een jaar; de tijd was te kort om flinke en doortastende verbeteringen in te voeren: wat er verricht werd bleef dus meestal half werk. Verder gold hier de ongelukkige regel dat elk ambt tevens de geschiktheid daarvoor medebrengt; de kiezers toch die de beide collegien moesten benoemen werden door het lot aangewezen. Ook gold de omkoopning op een vreeselijke wijze; met geld en beloften kon men overal inkomen: ja er werden zelfs verzekeringsmaatschappijen opgericht welke iemand voor een bepaalde som het lidmaatschap van eenig regeeringscollegie waarborgden. (1)

Veel overeenkomst met den regeeringsvorm in de Italiaansche steden vinden wij in Frankrijk en vooral in de zuidelijke provincien.

Langen tijd toch golden hier nog de Romeinsche instellingen, totdat zij ten laatste ook gewijzigd werden door den Germaanschen en Gallischen invloed. (2) Het meest begonnen zich de fransche gemeenten te ontwikkelen onder de Regeering van Lodewijk VI, die terecht begreep, dat hij in die opkomende macht der steden een voortreffelijk middel vinden zou, om de toenemende aanmatigingen der groote leenmannen te keer te gaan. »Alors» zegt Foucart (3), »commença ce grand mouvement qu'on appelle l'affranchissement des communes.» Tegen het opbrengen

(1) Zie over den regeeringsvorm der Italiaansche steden: Hüllmann Städte wesen des Mittelalters, dl. III bl. 97 en v.

(2) Zie Ch. Giraud. Essai sur l'histoire du Droit français au Moyen Age (1846) T. II.

(3) In zijne voorrede op het werk van H. de Pansey, Du pouvoir municipal.

van vaak groote sommen verbond de Koning zich dan om de gemeentelijke vrijheden te erkennen en den steden eene *charte communale* te geven (1).

Dat deze opkomst der steden sterke tegenkanting ondervond van den kant der groote leenmannen is niet te verwonderen. Zoo vinden wij de stad Amiens in een driejarigen krijg gewikkeld met haren Graaf, welke oorlog in 1117 daarmede eindigde, dat de stad met behulp van den Koning de overwinning behaalde en de Graaf zich genoodzaakt zag hare gemeentelijke vrijheid te erkennen.

Ook nog andere steden o. a. St. Quentin, Abbeville en Corbië, erlangden omstreeks dezen tijd stadsrechten; altijd echter zoodanig dat de fransche Koningen het lieten voorkomen alsof het van hunnentwege uitging: van daar de regel in de dertiende eeuw: »qu' en royaume de France nul ne pouvait faire de commune sinon le roi ou avec le consentement du roi.» (2)

De *charte communale* bepaalde de inrichting, macht en wijze van verkiezing van het stedelijk bestuur; de overheidspersonen heetten *maires*, *echevins* (scabini, schepenen) en *jurés* in het Noorden, *syndics* en *consuls* in het Zuiden van Frankrijk. In sommige steden had de burgerij de vrije keuze van den magistraat, in anderen (zooals b. v. te Rouaan en Toulouse) slechts het recht om den Koning eene nominatie aan te bieden, waaruit deze dan de keuze deed.

Over het algemeen was echter de gemeente vrij onafhankelijk: zij had hare eigene wetgeving, rechtspleging

(1) Vgl. over deze fransche Communes en de *charte Communale* het werk van: Jules van Praet, *De l'origine der Communes flamandes*. Chap. II.

(2) Foucart bl. XXII.

en krijgswezen en vormde als het ware eene kleine republiek. Men had meestal een college dat de uitvoerende macht alsook de rechtspraak in handen had (1) en bovendien nog een lichaam dat met hetzelfde de wetgevende macht deelde.

Verder had men nog een soort van steden: *villes de prévôté* genaamd. Deze misten alle staatkundige vrijheid en werden bestuurd door magistraten, welke de Koning had aangesteld; zij mochten zich echter alleen verheugen in de burgerlijke vrijheid, waren ontslagen van alle leenheerlijke diensten, mochten naar welgevallen trouwen enz. Deze rechten hadden zij krachtens een octrooi van den Vorst en niet krachtens eene overeenkomst of verdrag met den Vorst gesloten, zooals de eigentlijke communes. De verzameling van rechten eener stad (hetzij eene ville de prévôté of eene commune) noemde men eene *bourgeoisie* en zij die er het genot van hadden heetten *bourgeois* (2).

Nadat nu echter de Koningen met behulp der steden de macht der groote leenmannen gefnuikt hadden, begonnen zij zich, daar de steden hun wat al te krachtig werden, tegen hare instellingen zelve te keeren: »comme l'architecte qui brise ses échafauds lorsque l'édifice est construit, l'autorité royale abolit successivement, et sur les prétextes souvent les plus légers toutes les chartes de commune" (3). Sommige steden zag men zelve de opheffing hunner chartes vragen en verkrijgen b. v. de commune van Roze en Villeneuve in 1374 onder Karel V.

Langzamerhand werd dan ook de gansche gemeente-

(1) Verg. bijv. de stukken behoorende tot de organisatie zoo van de Judicieele als Politieke Secretaryn der Stad Amsterdam [1795, 1796].

(2) T. a. p. bl. XXXII v.

(3) Henrion de Pansey. Du pouvoir municipal bl. 27.

lijke vrijheid, die na zooveel strijd was verworven, door de toenemende macht des Konings beperkt en eindelijk geheel in deze opgelost; in dien toestand bleven zij tot de Revolutie der vorige eeuw: en deze groote omwenteling, die aan zooveelen vrijheid verschafte, liet de gemeenten nog in een slaafsche afhankelijkheid, en onder den druk eener alles omvattende centralisatie, moest het publiek leven in de gemeenten wel geheel en al ondergaan (1).

In Engeland mogen wij wel als de voornaamste be- weegredenen van de opkomst der steden en der vrije gemeentelijke ontwikkeling den vrijheidszin der leden van den handelstand beschouwen. Sommige steden o. a. Gloucester en York stelden eigenmachtig een stedelijk bestuur aan; anderen kochten dat recht tegen voor dien tijd onmetelijke sommen van den Koning; bijv. Winchester, Dunwich en Yarmouth.

Het opperste college werd gevormd door twee of drie jaarlijks door de burgerij verkozen *Sheriffs* (ook wel *Bailiffs* of *Stewards* genoemd) met een mayor aan het hoofd; de benoeming van den laatste moest echter steeds door den Koninklijken ambtenaar of, zooals te Londen, door den Koning zelve bekrachtigd worden (2). Deze rechten moest men tegen ontzettende prijzen koopen zoo b. v. Lincoln voor 180 pond sterling en Norwich voor 108 pond sterling 's jaars. Bovendien ontzagen zich de Koningen niet om haar meermalen nog bui-

(1) de Tocqueville, *L'ancien régime et la Révolution*, (Paris. 1856), T. II, Ch. 5.

(2) Liet zulk een Mayor bij plechtige gelegenheden een koperen (in Londen een gouden of zilveren) staf of scepter voor zich uitdragen, een recht door sommigen verkregen, dan kreeg hij den eere naam van Lord-Mayor. Hüllmann. III dl. bl. 70.

tengewone belastingen op te leggen onder bedreiging van bij weigering, de privilegien weêr in te trekken.

Zooals ik reeds opmerkte was het vooral de vrijheidszin van den handelstand, die de grootste drijfveer dezer bewegingen was. Aan het hoofd der corporatien waarin zich de verschillende kooplieden hadden vereenigd, stonden de *Aldermen*: deze corporatien die zich eerst uitsluitend met handelszaken bezighielden, breidden langzamerhand hunnen werkkring uit tot het algemeene stadsbestuur en zoo zien wij dan ook de aldermen eene plaats innemen in de gemeentelijke regeering. De *Guildhall* (het gebouw waar zij voor hunne handelsbelangen bijeenkwamen) diende van nu af tot stadhuis.

Ook Londen mocht zich reeds op het einde der dertiende eeuw in een goed geregeld gemeentelijk bestuur verheugen. De Mayor, Sheriffs en Aldermen werden jaarlijks door de burgerij, daartoe in 24 Wards of wijken (1) verdeeld, verkozen.

In de Duitsche steden was het vooral in de 14de eeuw dat de burgerij een aandeel in het stadsbestuur begon te verkrijgen. Tot op dien tijd hadden de patricische geslachten alleen het roer in handen gehad en, zoowel in den Raad als in het college van Schepenen, alle plaatsen ingenomen. In deze eeuw echter begonnen nu de gilden, die door het toenemende handelsverkeer sterk in aanzien gestegen waren, ook een deel aan de regeering te verlangen. In de meeste steden ging

(1) Deze verdeling der steden in wijken vinden wij in alle landen: in ons vaderland heetten die afdeelingen, wijken, espelen of straten: voor elke wijk was nog weer een bijzonder magistraatspersoon of ook wel een college, dat hare bijzondere belangen moest behartigen.

dit natuurlijk met hevige botsingen tusschen de verschillende standen gepaard. Slechts in enkele steden o. a. te Augsburg waren de patriciërs verstandig genoeg om den gilden op hun verzoek een deel te geven aan het stadsbestuur, daar zij terecht inzagen dat de geest des tijds dit vorderde.

In den stadsraad kregen nu de gilden een aantal bijzitters (assessoren), die zij zelve mochten kiezen; in sommige steden b.v. te Frankfort mochten zij den raad een dubbele nominatie aanbieden, waaruit deze dan de keuze deed; deze bijzitters, die als het ware de burgerij vertegenwoordigden, hadden nevens de andere raadsleden, zitting en gelijk recht. Aan het hoofd van den raad stonden een of meer burgemeesters, terwijl de schepenen, die vroeger de grootste macht in handen hadden, hunnen werkring tot de rechtspleging beperkt zagen.

Te Keulen had in den loop der veertiende eeuw de burgerij nu eens een aandeel in de stadsregeering, dan weer werd het hun door de aanzienlijken ontnomen zoodra deze zich daartoe sterk genoeg gevoelden. Dit had in 1396 eene uitbarsting ten gevolge welke het overoude gebouw der toenmalige staatsinrichting deed ineen storten en een nieuw meer naar den geest des tijds, deed verrijzen. De twee raden, die men even als in Italië ook hier aantrof, werden opgeheven en in plaats daarvan één raad onder voorzitterschap van twee burgemeesters ingesteld. De Raad was samengesteld uit de 36 gildemeesters, die zich met een keuze van 13 leden uit de burgerij zonder onderscheid, tot een getal van 49 aanvulden. De gansche raad benoemde de burgemeesters. De duur van hun ambt was een jaar; elk half jaar

trad de helft af, opdat de nieuw benoemden niet geheel met de zaken onbekend zouden zijn. De aftredenden waren eerst na twee jaren weder herkiesbaar. (1)

De grondslag van deze staatsinrichting was het gildewezen: de gansche burgerij hetzij eenig bedrijf uitoefenende of niet, ja zelfs de patricische familien, was in 22 afdeelingen verdeeld, terwijl elke afdeeling of wijk (genoemd naar een of ander gilde of ook wel naar een straat of iets anders) naar het getal harer leden, een bepaald aantal afgevaardigden voor den Raad benoemde.

In andere steden b. v. te Regensburg waren de beide Raden behouden en oefende de een de uitvoerende macht uit, terwijl hij de wetgevende macht deelde met den ander.

Vatten wij het tot hiertoe gezegde over de gemeenten in de verschillende landen samen, dan vinden wij dat zich in Europa vooral in de laatste tijden der Middeleeuwen, een krachtig streven van de zijde des volks openbaart om een deel aan de Regeering te nemen. Het is duidelijk dat de blik des volks zich het eerst wendt naar dat punt, wat het meest binnen zijn bereik valt, en waarbij het het meeste belang heeft: namelijk naar de regeering van zijn eigen stad. Het wil eenig aandeel hebben in het bestuur van het gemeenschappelijk goed, en gekend worden in de maatregelen, welke genomen worden in zijn belang; kan dit niet regelrecht geschieden dan toch middelmatig en wel door vertegenwoordigers.

(1) Hüllmann. III d. 1. 518 en v.

Uit dit stelsel van vertegenwoordiging zijn in de steden verschillende soorten van collegiën ontstaan, bijv. raden, vroedschappen, wijsheid, die allen oorspronkelijk hun macht aan het volk ontleenen: alle burgers kunnen niet altijd opgeroepen worden, daarom zenden zij hunne repraesentanten die de zaken voor hen waarnemen en in het stadsbestuur hunne belangen behartigen.

Een krachtig bewijs van volksvertegenwoordiging, van het recht dat het volk heeft om in alle gewichtige maatregelen, die het stadsbestuur raken, gekend te worden, vinden wij in een college dat alleen in de Oostelijke en Noordelijke provinciën van ons vaderland heeft bestaan. Dit college welks opkomst wij reeds in de Middeleeuwen moeten zoeken, is rechtstreeks uit het volk zelf voortgesproten. Het is ingesteld om 's volks belangen voor te staan en te zorgen dat niet de magistraat de grenzen zijner overschrijde of te lichtvaardig de belangen des volks uit het oog verlieze.

Dit college in die steden, Gezworene Gemeente, of ook wel college van Gemeenslieden genaamd, zien wij in de 16e eeuw en vooral in het begin van den tachtigjarigen oorlog nog in macht toenemen, doch dan ook weldra zijn toppunt bereiken. In de volgende eeuw doch vooral onder de latere Stadhouders die het plaatselijk bestuur zelve te zeer drukten en ondermijnden, kwijnt het reeds; het sleept zijn bestaan nog voort tot de revolutie op het einde der vorige eeuw wanneer het voor goed werd opgeheven en voor nieuwe toestanden moest wijken. Beschouwen wij thans dit college van naderbij.

HOOFDSTUK II.

De Gezworene Gemeente (1) heeft men wel eens vergeleken bij de Romeinsche tribuni plebis (2) en niet ten onrechte, daar zij, even als deze, voornamelijk ten doel had om als een bolwerk der burgerij tegenover den magistraat te staan en mocht deze zich wat al te groote macht aanmatigen, hem paal en perk te stellen. Zij werd dan ook oorspronkelijk door het volk, in den uitgestreken zin des woords verkozen.

Geen gewichtige besluiten, hetzij over oorlog of vrede hetzij over de geldmiddelen, konden genomen worden zonder haar daarin te kennen. Dit verhaalt ons Metelerkamp: de privilegien vorders van verscheidene steden leeren, dat al van ouds uit het lichaam der Burgerij bijzondere personen onder verschillende benamingen, gekozen wier-

(1) De naam van gezworen gemeente is niet moeijelijk af te leiden: gemeente, als een pars pro toto, voor de gansche gemeente of de burgerij: terwijl de bijvoeging van „gezworen” doelt op den ambtseed, dien de leden moesten afleggen. Pestel commentarii de Republica Batava, uitgave van 1782 bl. 570.

(2) Wanneer wij bij Kiliaan het woord: „gesworen van der stad” opslaan, dan vinden wij dit ook vertaald door tribuni plebis.

den, welke de accijnsen, zettingen en diergelijke belastingen regelden, en van de Leden der Regeering onderscheiden waren; ja, daar worden steden gevonden, in welke geene belastingen mogen geheven worden, tenzij de Dekenen van de Gilden, het ligchaam van de Burgerij uitmakende, daarin hadden toegestemd." (1) Dat de Burgemeester hier die colleges van Gemeenslieden op het oog heeft, blijkt ons duidelijk.

In sommige steden vinden wij deze colleges bij elke handeling genoemd, behalve bij de Justitie. In de rechtspleging toch hebben zij nimmer eenig aandeel gehad, daar deze steeds met uitsluiting van ieder ander in handen was van den magistraat.

Wij treffen de Gezworene Gemeente ook nog in een andere werkring aan, daar in de meeste steden de keuze van den magistraat aan haar was opgedragen: hier moesten de Gemeenslieden de magistraatsleden uit hun midden kiezen, daar waren zij geheel vrij in hunne keuze.

Daar het, wegens het groote verschil zoowel in zijne macht als ambtsduur en verkiezing, moeilijk is er een juist overzicht van te geven, wil ik liever de geschiedenis van dit college in sommige steden eens nagaan en dan beginnen met de Gezworene Gemeente in de Overijsselsche steden.

§. 1. Wanneer wij spreken van de Overijsselsche steden, worden hiermede de groote, stemhebbende steden

(1) Mr. A. H. Metelkamp. Het voormalig aloud staats- stadhouders- en stedelijk bestuur in Holland. Tweede Hoofddeel. § 185.

bedoeld: Deventer, Kampen en Zwolle. De overige steden toch werden gerekend tot het platte land en waren een onderdeel van de Ridderschap, behalve dat in gewichtige gevallen, wanneer er bijv. over oorlog, vrede, belastingen en verandering der algemeene wetten gesproken werd, de kleine steden Hasselt en Steenwijk ook als zelfstandige leden ter Staats-vergadering werden opgeroepen. (1) In andere gevallen bestond die Staten-vergadering uit afgevaardigden der drie steden en der Ridderschap: beiden legden gelijk gewicht in de schaal en wel zoo dat, als een der steden zich bij de Ridderschap voegde, zoo deze ten minste eenstemmig was, of omgekeerd, wanneer een lid der Ridderschap zich bij de steden voegde en deze eenstemmig waren, er een beslissende meerderheid ontstond. (2) Deze Staten van Overijssel vergaderden jaarlijks benurtelings in eene der steden. In officieele stukken noemden zij zich: »Ridderschap ende

(1) Pestel, Cap CCCXVI.

(2) Over dit recht van overstemming, zooals het genoemd werd, ontstond in het jaar 1783 een hevige twist tusschen de Ridderschap en de drie steden: de Ridderschap beweerde toch, dat om de meerderheid aan den kant der steden te verkrijgen, noodig was dat een geheel kwartier (nl. een der drie deelen, Salland, Twenthe of 't Land van Vollenhove) zich aan de zijde der steden schaarde; de steden beweerden echter dat de stem van eenen enkelen Ridder voldoende was om de schaal naar haren kant te doen overslaan. Vgl. hierover de Verhandeling over het regt van overstemming door Mr. Gerhard Dumbar (Dev. 1783), uitgegeven volgens resolutiën der steden Deventer, Kampen en Zwolle en de Verhandeling der Ridderschap over het regt van overstemming (Dev. 1784.) Hiertegen kwam weder een stuk van Mr. G. Dumbar. Het regt van overstemming nader opgehelderd in negen brieven (Dev. 1784), waartegen van den kant der Ridderschap wederom een stuk kwam getiteld: Weederleggingen op de brieven van Mr. G. Dumbar. (Dev. 1786.)

steden repraesenterende de Staten van den lande van Overijssel”.

In 1593 vinden wij voor het eerst Gedeputeerde Staten als een permanent college voor het dagelijksch bestuur der provincie, zonder echter tevens eenig toezicht uit te oefenen over de magistraten der steden. Dit college uit 6 leden bestaande, werd voor de eene helft door de Steden, en voor de andere door de Ridderschap verkozen. Bij de reglementen van 1675 en van 1750 trok de Stadhouder echter de keuze aan zich.

De rechtsmacht werd in de steden door de magistraat uitgeoefend: zij nam kennis van alle zaken: en »exerceerde de Hooge en Laage Jurisdictie so wel in criminibus laesae Majestatis divinae vel humanae sive perduellionis, als in andere misdaden, mitsgaders civile saaken, terwijl de sententien van Burgemeesteren, Schepenen ende Raden der drie steden, in rauwe actie ofte ook in cas d'Appel gewesen, zijn geen verdere provocatie, reformatie of revisie subject.” Dit betoogen de steden in eene deductie ten jare 1690 aan den Stadhouder Willem III gericht, als een protest tegen eene klacht der Ridderschap (1).

Op het platte land, dat in drie deelen verdeeld was, nl. Salland, Twenthe en het land van Vollenhove, berustte de Jurisdictie bij de Ridders, Schouten of andere door den Stadhouder aangestelde rechters. Van deze vonnissen was hooger beroep op »de Klaringe.” Dit was een soort van hof van Appel, samengesteld door de steden en Rid-

(1) Deze deductie is te vinden bij Mr. B. J. van Hattum. Gesch. der stad Zwolle. Zwolle 1769 IV dl. bl. 132.

derschap; van sommige vonnissen o. a. van die over halsmisdaden, was geen hooger beroep.

Zooals bekend is, stond de provincie tot het begin der 16e eeuw onder den Bisschop van Utrecht, hoewel in de reeds gemelde Deductie door de drie steden werd beweerd, dat nimmer eenig Vorst, noch de Utrechtsche Bisschoppen, noch de Oostenrijksche Vorsten ooit eenige Souvereiniteit binnen de steden hebben gehad, dat zij slechts beschermheren of protectors waren; zij bewijzen dit uit verschillende actes en verdragen o. a. met Philips II en Karel V; ook moesten de vorsten voor zij de stad mochten intreden, eerst voor de poort een plechtigen eed afleggen. »Een infallibil teeken” zegt de Deductie »dat sy niet dan Beschermheren of Principes Pactionati waren, qui quia jurant, regnant ideoque directe oppositi sint illis principibus, qui quia principes sunt ideo jurant, quod absolutae potestatis est indicium” (1). Het uitoefenen der absolute Jurisdictie halen zij verder als bewijs aan.

Doch hoe het zij, genoeg hierover, daar dit onderzoek, hoe belangrijk het ook zij, niet direct tot ons onderwerp in betrekking staat.

In de vijftiende eeuw treffen wij te Deventer (2) de

(1) t. a. p. bl. 141.

(2) Hoogst merkwaardig voor de geschiedenis der Overijsselsche steden is de kronijk van den Kamper burgeemeester Arent toe Boecop: deze kronijk bevat eene geschiedenis van het gebied des Bisschops van Utrecht vooral echter van het Oversticht. Zij is uitgegeven door het historiesch genootschap te Utrecht in den Codex Diplomaticus Neerlandicus [Tweede Serie Deel V.]; het handschrift bevindt zich in het archief van Kampen.

eerste sporen aan eener Gezworene Gemeente, onder den naam van »meente beraet'', 'twelk beteekende eene vergadering der gemeente; dit blijkt ons uit een stuk van 't jaar 1443. Waarschijnlijk is het dat in de oudste tijden de gansche burgerij de vrije keuze van de leden der Gezworene Gemeente had; zij was daartoe in 8 wijken (hier *straten* genaamd en hun naam ontleenende aan deze) verdceld. Revius beweert, dat in 1422 de leden der Gemeente door den Raad werden benoemd (1); uit het stadboek blijkt echter dat in 1486 de Gemeenslieden zelve de ledige plaatsen in hun college aanvulden en dat hun getal uit 96 leden bestond en wel 12 uit iedere straat (2). De schrijver van den Tegenwoordigen staat van Overijssel meent dat het college van Gemeenslieden altijd bestaan heeft uit twaalf leden voor elke straat, waarvan er acht door den Raad en de overige vier door de Gemeente zelve benoemd werden, terwijl in 1511 de Gezworene Gemeente de bevoegdheid verkreeg om in haar college alle ledige plaatsen zelf aan te vullen.

De gezworene gemeente deelde de wetgevende macht reeds van ouds met den magistraat en had ook het recht om voorstellen te doen: dit blijkt ons uit een voorstel door haar in 1478 gedaan om alleen door de Schepenen de Justitie te laten uitoefenen en door de Raden de ambten te laten bezetten: het werd echter van de hand gewezen (3).

Twee zaken sloten van het lidmaatschap, zoowel van Raad als van Gemeente iemand uit: het in openbaar overspel

(1) Teg. staat van Overijssel III bl. 99.

(2) t. a. p. bl. 100.

(3) t. a. p. bl. 108.

leven, als ook het zoo diep in schulden zitten, dat men gepand worden kon (1).

Het bekleeden van openbare ambten schijnt in die dagen niet zeer gezocht te zijn geweest: wij vinden ten minste in alle steden, dat iemand, gekozen in Raad of Meente, deze betrekking moest aannemen op verbeurte van eene zware boete. In Deventer bijv. een boete van 20 pond (2).

De overige magistraatspersonen, de Schepenen, kan men niet altijd juist van de Raden onderscheiden. Zij schijnen vooral de rechtspraak in handen gehad te hebben als ook het dagelijksch bestuur der gemeente.

De Schout, dien men ook hier had als vertegenwoordiger des Bisschops, schijnt echter meer van den stedelijken magistraat, dan van den Bisschop afhankelijk te zijn geweest: hij bekleedde hoofdzakelijk de betrekking van Openbare Aanklager.

De Gezworene Gemeente moest vier maal 's jaars bijeengeroepen worden: zij beraadslaagde dan met den Raad over allerhande punten, vooral wanneer het betrof de financiële zaken, daar de Raad geen geld mocht uitgeven of leenen zonder consent der Gemeente.

In sommige gevallen werd niet de geheele Gezworene Gemeente maar slechts 24 harer leden bijeengeroepen en wel als zij: (3) »eenigte dedinge of compositie mijt ennigen Heeren sluiten of maken, dat an, verbont droege daer de stad last of coemen mochte.» en ook — mirabile dictu, — daar

(1) t. a. p. bl. 105.

(2) Zoo bepaalde een Concordaat van 11 Febr. 1608 dat iemand, die, ter Meente verkozen zijnde, weigerde dezen post op zich te nemen, 50 oude schilden aan de stad moest betalen.

(3) Teg. Staat bl. 111.

dit juist publiciteit vereischt bij een welgeordende regeering, »wanneer de afgetreden schepenen jaarlijks na St. Peter rechte en waere rekening doen aan de nieuwe Schepenen.» Ja zelfs moest de Gezworene Gemeente hierbij een eed van stilzwijgendheid afleggen.

Telken jare op St. Peter had de keuze plaats zoowel voor de ontbrekende Gemeenslieden als voor Schepenen en Raad. De geheele Gezworene Gemeente kwam bijeen; door middel van zwarte boonen (1) werden er uit elke straat vier Gemeenslieden uitgeloot, terwijl de overige bleven zitten om de keuze te doen. Hiervoor moesten de kiezers nog een afzonderlijken eed afleggen (2): »die wij toe Scepenen, Raet en ter Meente kiezen sullen, dat wij die kiezen sullen, voer die wijste, voer die beste, ende voer die nutste tot onser stad behoef.» De meerderheid der Gemeenslieden in eene straat vormde de stemdier straat, terwijl de meerderheid der straten de keuze bepaalde. Bij staking besliste de Raad, die echter overigens geen recht had om de keuze te vernietigen tenzij men tegen een der gekozenen »alsulcke puncten bij den Meenten bewijzen mochten, dat hie of die des scependoems ende den stoel des Raeds van Deventer nijet weerdich of bekweme en weren. (3).» De gemeente moest de keuze van Raad en Schepenen uit haar midden doen, van daar dat zij, die niet in den Raad herkozen werden, hunne plaatsen in de Gezworene Gemeente wederom innamen, en wel in dezelfde straat waaruit zij afkomstig

(1) Te Hoorn noemde men het verkiesen of ter stembus gaan, ook het »te Boon gaen.» Velius. Chron. (uitgave van 1740) bl. 577.

(2) t. a. p. bl. 113.

(3) t. a. p.

waren. Een voorstel door de gemeente in 1511 gedaan om dit af te schaffen werd verworpen, even als een voorstel van den Raad: »dat men niemand ontsetten solde uijt den Raed ofte Meente sonder recht, om zich te verantwoorden,» daar de gemeente zich de vrije keuze wilde voorbehouden.

Deze twee regeerings-lichamen, namelijk de Gezworene Gemeente en de magistraat, zien wij een voortdurenden kamp strijden om den voorrang; elk poogde zijn eigen gezag te verheffen, door dat van het ander te ondermijnen; een voorstel behoefde slechts bij het eene college warme ondersteuning te vinden om zeker te wezen van door het andere afgestemd te worden. Een rijke bron van twist was het bestuur der gemeene inkomsten; deze liep in 1515 eens zoo hoog, dat Schepenen en Raad sommige leden der Gezworene Gemeente, die zich wat al te hevig hadden uitgelaten, de stad lieten uitzetten.

Ook ontsloeg eens in 1521 de Magistraat, toen er tijdens den oorlog met de Gelderschen een volksoploop ontstaan was en deze het Stadhuis bedreigde, de Gezworene Gemeente, die zij van medeplichtigheid hieraan beschuldigde, en deed door de Gilden eene nieuwe benoemen.

De hoofdoorzaak van deze gedurige twisten moeten wij wel zoeken in het gebrek aan vaste wetten en keuren, welke noodig waren om de macht der verschillende colleges juist af te bakenen, en, zoo zij al bestonden, in de slechte naleving daarvan; als ook daarin, dat er geené macht was die boven deze college's stond en bij eventueële conflicten beslissend uitspraak kon doen.

Een ander eyvel van dit regeerings-systeem was de gemeenschappelijke oorsprong van beide collegien: was

toch bijv. de magistraat een college benoemd door den Souverein en het college van Gemeenslieden ware volksrepraesentanten (die niet zooals hier elkander coöpteerden) dan zou hun machtige invloed allervoordeeligst hebben kunnen werken. Een ongeluk kan men het echter noemen, dat diezelfde Gezworene Gemeente tevens een kies-college vormde voor den magistraat.

De gevolgen van zulk een systeem zijn dan ook dat, of beide collegiën elkander door hunne macht verlammen en alleen uit zucht om elkander te ondermijnen alle nuttige en noodzakelijke maatregelen, die het stadsbelang bevorderen, tegenwerken, of dat beide samenspannen en de regeering ongemerkt in eene allerverderfelijkste oligarchie herscheppen. Nog eene schaduwzijde hiervan was dat de Gemeenslieden voor hun leven benoemd werden; hoe groot het kwaad ook moge zijn wanneer de magistraat, zooals in de Italiaansche steden, te kort zitting heeft, nog grooter is het als men een college van toezicht, dat eigenlijk niet bestemd is om zelf handelend op te treden, maar eenvoudig geroepen wordt, om wanneer het noodig is, zijn veto uit te brengen, een te langen tijd laat zitting houden.

Beter had men gedaan, wanneer men den magistraat wat langere, hoewel niet levenslange, ambtsduur had toegestaan doch de Gezworene Gemeente jaarlijks had vernieuwd.

Keren wij echter terug tot de geschiedenis van de Deventersche Gemeenslieden. Toen Raad en Gemeente verdacht waren van de gevoelens der Reformatie te zijn toegedaan, zond de landvoogd in 1587 eenige gemachtigden om de Regeering te veranderen. De Raad en de

Gezworene Gemeente werden nu samengesteld uit louter aanhangers van den Koning en den Roomschen Godsdienst. Daar men echter voor de Gemeente niet zoovelen kon vinden, werd het getal harer leden van 96 tot 64 teruggebracht, zoodat er nu 8 uit elke straat verkozen werden. Toen prins Maurits in 1591 de stad wederom aan de Staatsche zijde had teruggebracht, verminderde hij, met goedvinden der Ridderschap en der andere steden der provincie, nogmaals haar getal, zoodat er nu 48 waren, dus 6 uit elke straat. De Magistraat werd nu ook verminderd en in plaats van zooals vroeger 24 leden, werden er thans maar 16 aangesteld, waarvan 12 Schepenen en 4 Raden. Hun getal is hetzelfde gebleven tot op het einde der vorige eeuw, niet echter de wijze van verkiezing daar deze door de stadhonderlijke reglementen nog al werd gewijzigd.

Vereischen voor het lidmaatschap der Gezworene Gemeente waren: een driejarig bezit van het burgerrecht: lidmaatschap der Hervormde kerk (en na de Dordtsche Synode in 1618 van het bovendrijvende stelsel); ook mocht geen (1) »eigenhorige, onechte, manslachtige ofte soo met eenige eerroerige misdaden besmet zijn,» ter Gezworene Gemeente verkozen worden. Hoewel de Gemeenslieden niet meer elk hunne respectievelijke straten vertegenwoordigden, bleef toch deze verdeeling in hun college stand houden en mochten bijv. in dezelfde straat, geene bloedverwanten in het eerste of tweede lid nevens elkander zitting nemen. De stemming bleef ook nog op den ouden voet straatsgewijze geschieden; hieruit volgde

(1) t. a. p. bl. 125.

dat, zoo er maar een Gemeensman in eene straat tegenwoordig was, deze straat toch eene volle stem had alsof allen tegenwoordig waren. Dit was uitdrukkelijk vastgesteld bij een Concordaat van 14 September 1536.

Op 22 Februari werd jaarlijks de gewone Raadskeuze gedaan en tevens de vacaturen in de Gezworene Gemeente aangevuld: de Raadskeuze moest geschieden of uit den aftredenden magistraat of uit het lichaam der Gezworene Gemeente.

Wat hunne macht aangaat, deze kunnen wij met korte woorden omschrijven: de uitvoerende en de rechterlijke macht was geheel in handen van den magistraat, de wetgevende moest hij echter deelen met de Gezworene Gemeente. Wanneer een besluit, door de beide collegiën goedgekeurd, kracht van wet had gekregen, noemde men dit een Concordaat. Zoo vinden wij een Concordaat van 8 Januari 1577, waarbij de Gezworene Gemeente hare goedkeuring hecht aan een besluit door den Magistraat genomen ter Statenvergadering, om de Spaansche garnizoenen uit de steden te verdrijven en een van 10 Mei van Raad en Gezworene Gemeente, om zich nevens de andere Leden der provincie te voegen en te vereenigen met de Generale Staten (1).

Verder mocht de magistraat niet zonder consent der Gezworene Gemeente, het stadsrecht veranderen of vermeerderen, geene vaste goederen verkoopen of bezwaren, geen geld uitleenen of opnemen »ten ware sake Schepenen ende Raedt op haeren eedt oordeelden, dat sulks de stad soude sonderlinge vorderlyck zijn;” dit werd nog meer

(1) Te vinden bij: Bondam. Verzameling van onuitgegeven stukken, II dl. bl. 6 en 306.

beperkt tot de gevallen van »de hoogste noodzakelijkheid, en als er geen tijd is om daarvan aan de Gezworene Gemeente kennis te geven» (1). De Magistraat mocht, zonder de Gemeente, geene nieuwe belastingen opleggen, noch bestaande accijnsen veranderen noch ze verpachten: geene eigendommen der stad in erfpacht geven, noch over de Stads-regaliën of rechten en voorrechten besluiten nemen (2).

Ook verklaarde de magistraat in 1703, dat hij buiten toestemming der Gezworene Gemeente, niet zoude helpen besluiten tot het opnemen van penningen voor de provincie; hierover was lang strijd geweest, als ook of de magistraat bevoegd was om zonder consent der gemeente krijgsvolk te werven.

In hare gewone vergaderingen, wanneer zij afzonderlijk bijeenkwam, had de Gezworene Gemeente ook het recht

(1) Vgl. Teg. Staat III bl. 146 v.

(2) *ibid* bl. 148.

Over de verhouding der colleges van Magistraat en Gezworene Gemeente in de Overijsselsche Steden in 't algemeen vinden wij een paar juiste regels in de boven aangehaalde Brieven van Dambars als hij zegt: »De magistraat *ordonneert* en *statueert* terwijl de Gezworene Gemeente alleen *advies* en *toestemming* geeft.» Vgl. aldaar bl. 182. Ook wordt de Gezworene Gemeente wel gezegd te volgen bijv. te Deventer: »So ist dat Schepenen ende Raed met gevolg der Gezworene Gemeente haer Stadt-recht op 't nieuwe hebben doen instellen ende voor een vaste onverbreecklike wet besluiten om van nu voortaan in alle leden bij een jegelick onderhouden ende naergekomen te worden» (t. a. p. bl. 181) »Zoo vinden wij in het Reglement op de Momberschap in 1771 te Zwolle: Burgemeesteren Schepenen ende Raden der Stad Zwolle hebben goedgevonden met advijs ende toestemminge van dezelve Gezworene Gemeente.»

Uit dit alles blijkt dat de Gezworene Gemeente eigenlijk uit zichzelf niet handelende optrad, maar alleen de door den Magistraat uitgevaardigde wetten, al dan niet bekrachtigde.

om zelf voorstellen te doen of zoo als het genoemd werd om *inbrengens* te doen; werd zij echter door den magistraat voor eene bijzondere zaak bijeengeroepen, dan miste zij dit recht.

Zien wij nog even welke veranderingen het Regeerings-Reglement van Willem III in 1675 in het stadsbestuur heeft gebragt en hoe die veranderingen door de Gezworene gemeente werden opgenomen.

Nadat in 1672 de provinciën Gelderland en Overijssel zich aan den Franschen Koning hadden overgegeven, werden zij na de verdrijving van den vijand wel weder bij de Unie van Utrecht toegelaten, doch tot hunne straf werd in de steden het beruchte Regeerings-Reglement ingevoerd, dat de keuze der stedelijke overheden, bijna geheel in handen bracht van den Stadhouder.

Omtrent de keuze van de Magistraatsleden zoowel als van de Gezworene Gemeente, bevatte het Reglement het volgende: »dat de gedane electie so van gesworen Gemeinsluiden, als van Schepenen ende Raedt bij missive aenstonts sal worden bekend gemaekt aan den Erfstadhouder deser Provincie, met versoek dat den Hooghgemelten Erf- Stadhouder de voorsz. gedane electie wil aggrëeren ende met sijn consent bekrachtigen. Ende so wanneer den Hooghem. Erf- Stadhouder niet en zoude mogen goedvinden de voorsz. keuze, het sij dan van Gemeinsluiden, het sij dan van Schepenen, ofte ook van Raedt, in het geheel ofte ten deele te aggrëeren, dat den Hooghgemelten Erf- Stadhouder in sulken gevalle de deficieerende Gemeinsluiden, voor so veel hij die niet soude mogen komen te aggrëeren, in de respective straten *sels* sal suppleren met bequame personen, uit het

geheele lichaam van de Burgerije, ende voorts uit de oude Schepenen ende Raden ende uit de Gezworen Gemeente, in plaats van de Schepenen ofte Raden, die hij soude mogen komen te aggregeren, kiezen andere personen tot Schepenen en Raden voornoemt. Mits dat den Hooghemelt. Erf- Stadthouder niemant tot Gemeinsluiden uit het voorsz. lichaem van de Burgerije, ende niemant tot Schepen of Raedt uit het lichaem van de oude Schepenen ende Raden, mitsgaders uit het lichaem van de voorsz. Gemeinsluiden sal mogen verkiesen, dan die volgens de privilegiën en costumen der voorsz. stadt bevonden sullen worden daartoe bevoegt ende gequalificeert te zijn." (1).

De Gezworene Gemeente protesteerde krachtig hiertegen: »oordeelende dat het aldergrootste dat tegen ons kan gaan is het verlos der privilegiën, waar onder oordeelt het grootste te zijn de vrije absolute electie van ons eygen Magistraat en Gezworene Gemeente, sonder inzeggen van iemandt" (2).

De Magistraat raadde der Gezworene Gemeente om, evenals de andere steden, zich aan het Reglement te onderwerpen, bewerende dat dit door de nieuw aangestelde Regeering en Gemeenslieden was aangenomen. De Gezworene Gemeente bleef zich echter verzetten, bewerende, dat het Reglement wel in de vergaderingen was voorgelezen, dat het echter niet behoorlijk in deliberatie gebracht, noch daarop geadviseerd of geresolveerd was.

Toen nu in 1676 de keuze gedaan was, wilde de

(1) Teg. staat. bl. 128 v.

(2) t. a. p.

Gezworene Gemeente dadelijk de nieuw verkozenen den eed laten afleggen tegen den zin van den Magistraat, die de lijst der gekozenen volgens het Reglement, eerst ter approbatie aan Z. H. wilde zenden. De magistraat gaf toen de nieuw verkozenen werden beëdigd, doch onder reserve der aggregatie van Zijne Hoogheid. De Stadhouders antwoordde hierop dat hij: «het in eed nemen der gedeligerde personen voor deese male om redenen zoude oversien en passeeren, maar daar benevens verwagten, dat in het toekomende dezelve informaliteit niet werde gecommiteerd, also hij in contrarie gevalle genoodzaakt zoude wesen daar tegens bij andere middelen te voorzien” (1).

Tegen het naderen van den volgenden keurtag deed de Magistraat zijn best om de Gezworene Gemeente te overreden zich nu aan het Reglement te houden en gaf haar den raad, om op voorstel des Stadhouders de keuze veertien dagen vroeger te doen, opdat dan de beëdiging, na de aggregatie van Z. H., op den gewonen dag, St. Peter, zou kunnen plaats grijpen. Op alle vertoogen van den Magistraat antwoordde de Gemeente eenvoudig: »dat zij zoude verschijnen op dag Petri om de keuze te doen conform het stadboek” (2).

De Magistraat beducht voor de gevolgen, liet hierop de Gemeenslieden, hoofd voor hoofd afvragen of zij zich aan het Reglement dachten te houden of niet. Nadat zij op het stads-wijnhuis eerst eene resolutie genomen hadden om bij hun besluit te persisteren dat zij diensvolgens het Reglement, hetwelk regelrecht met

(1) t. a. p. bl. 132.

(2) t. a. p. bl. 133.

het stadsrecht in strijd was, »niet konden of vermochten conscienties halven aannemen,» (1) antwoordden 22 hunner bij de hoofdelijke omvraag, dat zij het Reglement niet zouden opvolgen.

De Prins gelastte daarop aan den Magistraat om deze 22 leden van hunnen eed te ontslaan en door de overgeblevenen, 22 anderen in hunne plaats te doen verkiezen; zijne handelwijze verdedigende met deze woorden: »dat hem gelaten was de faculteit om te voorkomen, dat deze kuiperijen en driften die soo vele jaren binnen de voorsz. stad omtrent de keuze van Schepenen en Raad, tot onuytsprekelijk nadeel van 't gemeyn van de hooghgemelte Provincie, en van de voorsz. stad in 't Particulier in swang hadden gegaan, die selfde confusie niet meer soude worden veroorzaakt; dat hij verder d' ambitie van eenige personen, den dekmantel van Privilegien, tegen hare eygen aanstellinge en aanneminge seer misbruykende, noyt sal sacrificeren, het recht ons competeerende.» (2)

Eene dusdanige handelwijze, om maar eenvoudig een college, dat niet naar zijne pijpen wilde dansen, te ontbinden, eene dusdanige schennis van alle mogelijke privilegien, veroorloofde zich Willem III en al waren zulke maatregelen, zooals hij zeide in 't belang van provincie en stad (*quod etiam probandum est*), wie gaf hem dan nog het recht om tot zulke uiterste middelen zijn toevlucht te nemen? Hij bekleedde toch slechts de waardigheid van Stadhouder, was een dienaar van de Staten der provincie, die wederom hunne souvereiniteit aan de ste-

(1) t. a. p. bl. 134.

(2) t. a. p. bl. 136 en 137.

den ontleenden en hij matigde zich een recht aan, dat in onze dagen zich gewis geen constitutioneele koning zou durven aanmatigen; zulk eene handelwijze kan alleen plaats grijpen in die landen waar de heerschappij onbeperkt is en in handen van één persoon voor wiens wil alles moet buigen.

Het was eene straf voor de provincien wegens haren afval van de Unie in 1672. Maar moesten dan deze provincien, die door overmacht gedwongen en door Holland in den steek gelaten, op eigen wieken hadden gedreven, die reeds zoo door de vijanden waren uitgezogen, hare bevrijding nog zoo duur betalen en met het verlies harer privilegiën gestraft worden?

Neen, zulk eene handelwijze is nooit te verdedigen en hoe groot Willem III ook overigens moge geweest zijn en welke onschatbare diensten hij aan Europa bewezen heeft, zoo zal zijn zucht naar machtsuitbreiding en de lichtvaardige wijze, waarop hij met de privilegiën omsprong, steeds een smet op zijn grooten naam werpen.

De macht der Gezworene Gemeente aldus verzwakt zijnde, werd de verkiezing dan ook tot een kinderspel gemaakt, waar bovendien nog de toenemende macht der aristocratie het hare toe bijdroeg, zoodat de opheffing van het Reglement na des Stadhouders dood, de Gezworene Gemeente uit haren diep gezonken toestand niet meer kon opbeuren. De gansche regeering geraakte in handen van eenige weinige geslachten, die alle regeeringsposten en winstgevende ambten onder hunne leden bij het lot verdeelden. Daar nu onder deze omstandigheden de keureed om te kiezen: »den wijste, nutste en beste tot stads behoef,” moeilijk meer te volgen was, werd er bij een

Concordaat van 8 Februarij 1738 vastgesteld, dat men onder de woorden: »wijste, nutste en beste" niet had te verstaan zulke personen, die boven anderen in wijsheid en andere goede hoedanigheden uitmunten, maar hen, die, volgens de beste wetenschap der kiezers wijs en goed waren, om den Regeeringspost, waartoe zij verkozen waren, te bekleeden. (1)

Toen nu in 1748, de Stadhoudelijke regeering wederom hersteld was, voerde Willem IV in 1750, het Reglement van zijnen voorganger, *mutatis mutandis*, wederom in en werd de keuze der Leden van Magistraat en Gezworene Gemeente nogmaals aan den Stadhouder opgedragen. Zoo bleef dan ook de toestand tot aan de revolutie.

Werpen wij thans eenen blik op de tweede stad van Overijssel, namelijk op Kampen. In de kroniek van toe Boecop vinden wij in de 13de en 14de eeuw aan het hoofd van gewichtige stukken steeds: »borghmesteren, Schepenen ende Raed ende dij ghemenne borgheren der Stadt van Campen", waaruit wij kunnen opmaken dat, onder welke benaming dan ook, de burgerij zelve van ouds invloed op de gemeentelijke regeering heeft gehad. Reeds in die tijden blijkt ook hier een college van Gemeenslieden te hebben bestaan. Een naamloos schrijver (2) verhaalt, dat er een wet is gemaakt in 1350: »Voorts hebben wij met onzen rade en metter *wijsheit* van onze stad gevonden." en beschouwt deze *wijsheit*, als slechts eene

(1) t. a. p. bl. 144 en 145.

(2) Histories Verhaal van hetgeen te Campen in den Jare 1740 en 1741 is voorgevallen tusschen Raad en Meente — Vgl. aldaar bl. 7 en v.

andere benaming van de Gezworene Gemeente. Tot het jaar 1519 blijft de geschiedenis der Gezworene Gemeente alhier echter eenigzins duister. Dat zij reeds veel vroeger bestond is zeker, daar wij haar in 1478 reeds zien oproepen, om een raadsbesluit te bekrachtigen, ter hervorming van het Convent der Minrebroeders te Kampen. Daar dit in het geheim gebeuren moest: »dede die Raet die Gezwoeren Meente op 't huys comen om andere saken te verspreken». Hieruit zien wij dus, dat de Gezworene Gemeente toen al mede van andere zaken ook kennis nam (1).

Ook schijnen er twee Gemeenten te hebben bestaan in de 15de Eeuw, daar er eene wet voorkomt van 1460, gegeven door den Raad en de beide Meenten groot en klein. Eene duidelijke omschrijving van hare macht en wederzijdsche verhouding kunnen wij echter niet geven. Ook is het niet zeker of beide collegiën, dan wel een hunner, den naam van Gezworene Gemeente voerde. Dat echter geene van beiden de Magistraats keuze had, maar dat die Raadsbetrekking erfelijk was, meen ik te mogen opmaken uit de eischen, die de Burgerij stelde in 1519, en waarvan de tweede was, dat de erfelijke Raad zoude afgezet worden.

In gemeld jaar 1519 werd te Kampen de regeering veranderd, ten gevolge van een oloop der Burgerij en der Gilden en werd er eene nieuwe regeeringsvorm ingevoerd. Deze omkeering vinden wij beschreven in de kronijk van Johan

(1) Dit besluit is te vinden in de Kamper Kronijken I. De Annalibus quaedam nota. Uitgegeven door de Vereeniging ter beoefening van Overijsselsch regt en Geschiedenis. Vgl. aldaar bl. 22 en v.

van Breda, die in het begin der zestiende eeuw secretaris der stad was (1).

De burgers stelden eenige eischen aan den Magistraat, waarvan wel de voornaamste was, dat zij eene Gezworene Gemeente wilde hebben van 48 leden, die den Raad en tevens 8 of 10 rentmeesters zouden kiezen, om de stads eigendommen te beheeren.

De Magistraat gaf toe en bepaalde bij een brief van 4 Januari 1519, dat er eene Gezworene Gemeente door de burgerij en gilden zoude worden opgericht en dat deze telken jare des Zondags na Driekoningen een nieuwen raad en Schepenen zoude kiezen. Zij behoefde niet gelijk te Deventer uit haar eigen lichaam de keuze te doen. Hare leden hadden zitting voor hun leven; stierf er een, dan moesten de overblijvenden dadelijk eene nieuwe keuze doen en wel: »eer men den doeden ten kerhove brengen." Voorts benoemde de Gemeente 2 leden van den Raad als kameraars en 12 leden der gemeente als rentmeesters, waarvan telkens 4 met de 2 kameraars, de stadsgoederen zouden besturen. Teyens werden de stads broeken en weiden voor alle burgers gemeen gemaakt.

Omtrent dezen tijd komt eene missive voor van de burgers en Gilden aan Bisschop Philips, waarin zij zich beklagen over de regeering der stad. Het stuk schijnt

(1) Deze belangrijke kronijk is ook door de reeds vermelde Vereeniging als een vervolg op de boven aangehaalde Kamper Kronijk uitgegeven (Deventer 1864). Het eerste deel is voornamelijk vervaardigd door Jacob Rijndop en Dr. Reijner Bogherman van Dokkum, welke beiden in het laatst der 15de en 16de eeuw achtereenvolgens de betrekking van Stads Secretaris hebben bekleed. (Vgl. het voorbericht op het eerste stuk.)

na de zoo even verhaalde gebeurtenissen opgesteld te zijn, doch vóór de regeeringsverandering, die den 10 Maart 1520 plaats greep. Zij beklaagden zich vooral over de erfelijkheid der Raadshcersambten; de zonen toch, al waren zij ook nog zoo jong, volgden steeds hunnen vader in de regeering op; dat de leden van den Raad de stadspenningen ten eigen bate aanwendden, dat zij nooit rekenschap aflegden, en alle winstgevende betrekkingen, onder elkander verdeelden. Zij noemen hiervan verscheidene voorbeelden op, b. v.: »Gheel van Ingen is in den Raet en syne beide susters mans die sitten in den raet, ende syn susters soene is in den raet, ende syn Broeder en Swager, heft hi in de Meente ghecoren ende daartoe zyn bastard susters man di heft hi tot eenen portier ghemaect, alsoe dit neit behoerlick is, dusdanige naevrenden van bloede in den raet te sittene.»

De Gezworene Gemeente, zoo gaan zij voort, werd door den raad aangevuld met zijne vrienden en bloedverwanten, zoodat die 7 of 8, die daartoe niet behoorden, geheel overstemd werden door de meerderheid. Daarom hadden zij nu allen afgezet, die in bloedverwantschap waren met de Raadsleden. Verder beklaagden zij zich over den erbarmelijken toestand der financiën en over het verlengen der accijusen, die slechts voor 6 jaar waren toegestaan (1), en eindigen met het verzoek dat Philips den raad zoude afzetten en door de Gezworene Gemeente een nieuwen zoude laten benoemen.

Daar Philips echter genoeg te doen had met zijne buitenlandsche aangelegenheden, dan dat hij zich ook nog

(1) Dit stuk is in zijn geheel te vinden bij van Breda bl. 40.

met de twisten in de verschillende steden doorgaans had kunnen bezighouden, zoo schijnt de burgerij, daarin bijgestaan door de Gilden, zich zelve recht verschaft te hebben. Wij lezen ten minste van een nieuwen brief van Burgemeesteren, Schepenen en Raad van Kampen in het volgende jaar 1520 van den 10 Maart, bij welke tevens de vorige brief van 11 Januari 1519 werd te niet gedaan (1). In dezen brief werd dan bepaald, dat er zouden zijn twee Gezworene Gemeenten: eene groote en eene kleine: de kleine zou gekozen worden door de vier wijste, voortreffelijkste en nuttigste leden der gilden, vier dergelijken van St. Anna en vier van St. Joris-Schutten. Deze kleine gemeente zoude de groote gemeente verkiezen. Telken jare op Zondag na Driekoningen, lootten er 6 uit de groote en 3 uit de kleine gemeente door zwarte boonen uit; deze negen Gemeenslieden moesten dan de keuze van Schepenen en Raden doen. Hiertoe werden zij in den Schepenstoren opgesloten en er niet weder uitgelaten, voor zij het eens waren over de keuze; hunne keuze was vrij, mits zij kozen goede, eerlijke en onbesproken burgers, die den Raadszetel waardig, en hooorlijk gegoed waren binnen de vrijheid der Stad, en geene personen, die elkander nader bestonden dan in den derden graad van bloedverwantschap.

Die benoemd was in den Raad en die betrekking weigerde te aanvaarden verbeurde eene boete van 100 oude schilden; voor het weigeren der betrekking van Gemeensman 50 goudguldens bij de groote en 25 bij de kleine gemeente. De twaalf rentmeesters en de twee

(1) Deze brief is te vinden bij van Breda bl. 36.

kameraars zouden, even als vroeger bepaald was, de stads eigendommen besturen en hiervan rekenschap doen, aan den Raad en de groote Gemeente. De hoogere stadsposten werden door Raad en Meente begeben, de mindere door den Raad alleen, echter uit de leden der groote Gezworene Gemeente.

De toestemming zoowel van den Raad als van de beide Gemeenten was noodig om de stads goederen, zoowel de roerende, als de onroerende en de renten te vervreemden of te bezwaren, om goederen aan te koopen, om belastingen aan de burgerij op te leggen als ook om een besluit te nemen in gewichtige zaken »daer de stadt oorloege ofte andere swaere lasten van comen mochte.» (1) De beide Gemeenten zaten ook hier even als te Deventer levenslang.

Deze wijze van verkiezing werd in het volgende jaar weder veranderd; de Gezworene Gemeente (waaronder wij thans de groote te verstaan hebben), werd weer teruggebracht op 24 leden, even als voor 1519, terwijl de keuze van hare leden wederom aan den Raad werd opgedragen. In het college van Schepenen en Raden, waren thans 18 leden, terwijl er vroeger 24 waren. (2) In 1579 kwam de keuze der Gemeenslieden nogmaals

(1) t. a. p. bl. 36. Zoo vinden wij verschillende besluiten, van Schepenen, Raad en beide Meenten b. v. een besluit van 4 Mei 1520 dat alles wat in 1519 geschied was, vergeten en vergeven zoude zijn en een van 24 Julij over de wijze van het innen der tolgelden van den tol op den IJssel; een van 16 Nov. om het Zwolsche diep te versperren en die van Zwolle te krenken met alle macht zooveel men kan; een van 3 Feb. 1521 om het geschil met Zwolle in een Compromis te brengen: een van 13 Mei om Lubbert van Hattum als afgevaardigde te zenden naar den Hansedag te Lubeck enz. enz. Zie hierover: Register van Charters en Bescheiden in het Oud-Archief van Kampen dl. II [Kampen 1863.]

(2) t. a. p. bl. 47.

aan de Gezworene Gemeente zelve en werd de kleine Gemeente afgeschafft, zoodat wij van nu af slechts ééne Gezworene Gemeente vinden van 48 leden, verdeeld in vier espelen. Die uit den Raad vergeten was (1) nam wederom plaats in hetzelfde espel, waarin hij gezeten had.

Daar men het over de eerste keuze niet eens kon worden, werd de tusschenkomst van Zwolle en Deventer ingeroepen, wier Gedeputeerden op het klooster Windesheim, een klein dorpje tusschen Zwolle en Wijhe gelegen, bijeengekomen, bepaalden dat de eerste Gezworene Gemeente voor de eene helft door den Raad en voor de andere helft door de burgerij zoude verkozen worden.

De keuze van Raad en Schepenen geschiedde van nu af aan door 12 keurnoten en wel door drie uit elk espel, bij het lot daartoe aangewezen. Daags te voren werden de Raad en de Gemeente gezuiverd d. i. elk college vergaderde in zijn eigen kamer om te beraadslagen, of de aftredende Raadsleden zich niet schuldig gemaakt hadden aan wetsovertredingen en onwaardig waren om herkozen te worden, als ook welke Gemeenslieden waardig waren om in den Raad gekozen te worden. Op Petri ad Cathedram (22 Feb.) had er wederom eene gewone vergadering der Gezworene Gemeente plaats; de Gemeente vulde zich zelve dan aan.

Mocht er later om andere redenen, eene buitengewone vergadering noodig wezen, dan werd deze door den presiderenden Burgemeester, hetzij op verzoek der Ge-

(1) Een zachtere uitdrukking voor: »niet weder herkozen was'', vooral in Overijssel veel gebruikelijk.

meente zelve, hetzij op dat van den Magistraat belegd. De Gemeente had echter niet het recht, om uit eigen beweging bijeen te komen of m. a. w. geen recht van *verbodding*.

Wanneer beide collegiën elkander iets voor te stellen hadden, geschiedde zulks door middel van den Stadssecretaris. Ook zond de gemeente wel eene commissie aan den Raad. Nog konden de burgers op dien dag bij de Gemeente zich komen beklagen, als de Raad hunne privilegien geschonden of geweigerd had recht te spreken.

De Gemeenslieden waren hier bevoegd, tot het waarnemen van alle openbare betrekkingen, behalve militaire, en gerechtigd om in commissiën de stad naar buiten te vertegenwoordigen.

Vereischten voor het lidmaatschap der Gemeente waren: het genot van het Burgerrecht, lidmaatschap der Hervormde Kerk; ook werd hij uitgesloten, die een bloedverwant in den derden graad, in den Raad had zitten. Vroeger had men nog een geval van uitsluiting nl. een geboren Hollander kon nooit het burgerrecht hier verkrijgen. Deze wet, in 1415 gemaakt, is later echter in onbruik geraakt.

Zoo als nu in 1579 de regeering ingericht was, schijnt het gebleven te zijn; het spreekt van zelf dat het Regeeringsreglement van 1675, ook hier zijne drukkende kracht liet gevoelen, zoodat even als te Deventer, de keuze van beide collegiën door den Stadhouders moest bekrachtigd worden. Één punt van verschil bestond echter nl. »Dat die van de oude Schepenen ende Raden die in voorzegde nieuwe keuze vergeten, voorbij

gegaan ofte niet geaggreërd souden mogen wezen, niet weder sullen komen, in de voorz. gezworen Gemeente tenzij sij luiden daartoe wederom van nieuws geëligceerd of verkozen sullen zijn". (1)

Wat de macht der Gezworene Gemeente betreft, wij kunnen deze vrij wel vergelijken met die te Deventer; somuige punten, waarover wij te Deventer nog wel eens strijd zien b. v. of de Gezworene Gemeente ook hare toestemming moest geven voor allerlei Provinciale lasten enz. vinden wij hier dikwijls zonder tegenspraak, ten voordeele der Gemeente beslist. (2)

Voor 1579 vergaderde de Gemeente alhier in hetzelfde vertrek als de Magistraat terwijl zij dan als het ware met den Magistraat één collegie vormde; in 1579

(1) Teg. staat van Overijssel III bl. 368.

(2) In 1761 treffen wij eene Justificatie aan van de meerderheid der Gezworene Gemeente te Kampen waarin o. a. over het stemrecht in de Staten der Provincie gehandeld wordt. Zij beweren dat de drie kwartieren Salland, Twenthe en Vollenhove evenals de drie hoofdsteden integreerende Leden der provincie zijn en elk deel dus een geheel Lid der Regeering vormt. De leden der Ridderschap beroepen zich hierop in hunne Verhandeling over het regt van overstemming [bl. 61 en v.] Dumbar in zijn antwoord [bl. 99 en v.] beweert dat de Gezworene Gemeente in de Justificatie nooit aan eene stemming bij derde deelen heeft gedacht en zoo zij er al aan gedacht heeft, dat zij zich dan decrijk had vergist. In de Wederlegging [bl. 152] komen de leden der Ridderschap hier weer tegen op. Dat de Gezworene Gemeente echter in 1783 van gedachten veranderd was blijkt uit eene resolutie van Raad en Gezworene Gemeente d.d. 29 Sept. en te vinden in de eerste verhandeling van Mr. G. Dumbar [bl. IV]; hierin verklaart zij toch dat het haar aangenaam zal zijn, dat die verhandeling van Dumbar: «met den druk worde gemeen gemaakt, egter niet anders dan om te strekken tot informatie van een onpartijdig Publiek, en zonder dat zij hierdoor wil schijnen over dit geconstateerd Regt met de Heeren van de Ridderschap in eenig debath te treden, of daarvoor van iemand eenige decisie in te wachten».

verlangde zij echter, zich »apart te bespreken”, hetwelk haar werd toegestaan. Zij benoemde gewoonlijk drie personen, om hare voorstellen aan den Magistraat over te brengen; deze personen droegen den naam van Woordvoerders (*Taelmannen*).

In 1741 had er, zooals ons de bovengenoemde schrijver van het »Histories verhaal enz.” meldt, te Kampen wederom eene opschudding plaats. Gelijk overal was ook hier het misbruik ingeslopen, dat gewoonlijk alle posten, zoowel Regeeringsbetrekkingen, als andere, vaak door enkele Raadsfamiliën begeven werden, daar meestal de gansche raad slechts uit 2 of 3 geslachten bestond, zogenoemde Regeeringsfamiliën, die alles in handen hadden. De Raadsleden sloten zich bij elkander aan en bewerkten dan de Gezworene Gemeente door allerlei middelen, zoodat zij, zoowel in haar eigen lichaam, als in den Raad, leden koos, die geheel en al op de hand van den Raad waren. Op deze wijze kwam, zooals men zich gemakkelijk kan voorstellen, de gansche macht in handen van eenige weinigen.

Een aantal leden der Gezworene Gemeente (wier getal nu tot 36 was gedaald) richtten, om dit misbruik te keer te gaan, eene confederatie of correspondentie op, ten einde zich nauwer aan elkander te sluiten en voor elke verkiezing, hetzij voor een Raadslid of een Gemeensman candidaten te stellen en alzoo te voorkomen, dat van hunne verdeeldheid door die raadsloden misbruik werd gemaakt: 23 Leden der Gezworene Gemeente sloten zich bij deze Correspondentie aan.

Die Raadsleden, onder wie vooral één, wiens naam niet genoemd wordt, de raddraaijer schijnt geweest te

zijn, zagen in dat, als deze correspondentie bleef bestaan, zij spoedig hunne macht zouden verliezen en besloten dus om met eenen welgemikten slag er voor goed een einde aan te maken. Dit gebeurde dan ook en wel kort voor den keurdag van 1741; toen er een besluit van den Raad van de pijs van het Stadhuis den volke werd voorgelezen, dat alle leden der Correspondentie voor oproermakers en meinedigen verklaarde, wier proces men na den keurdag zoude opmaken, doch die onbckwaam waren, om nu de keuze te doen. De twaalf overigen deden nu de keuze, doch herkozen zoo als wel van zelf sprak, alle aftredende Raden.

De Raad zorgde voor St. Peter (22 Febr.) de Gemeente weer te herstellen: tien van de 24 onderwierpen zich aan den Raad, terwijl de overige veertien, de een voor langeren, de ander voor korteren tijd in hunne betrekking als Gemeensman werden geschorst, en wel zoodanig dat de Gezworene Gemeente eerst in 1754 weer voltallig zoude zijn. Tevens bepaalde de Raad dat elk Raadslid, die bij de keuze voor den Raad vergeten was, wederom zijn plaats als Gemeensman zoude hernemen.

Een toestand, waarin zulke ergerlijke tooneelen konden plaats grijpen, mocht wel hoogst gebrekkig heeten. Meer dan tijd was het ook in het laatst der vorige eeuw, en weinig moeite was er voor noodig, om het oud vermolmde regeeringsgebouw te doen incenstorten, en hoewel eerst na veel stormen en omkeeringen voor een nieuw en degelijker stelsel te doen plaats maken.

In Overijssels derde stad, de tegenwoordige hoofdstad

der Provincie, vinden wij in de oudste tijden slechts één regeeringscollege nl. 12 Schepenen, welke rechtstreeks door de burgerij werden verkozen, met eenen Schout aan het hoofd, door den Bisschop aangesteld.

De Schepenen, die men door bedreiging eener zware boete, tot de aanvaarding van hun ambt dwingen moest en die jaarlijks aftraden, om dan weder met hunne medeburgers gelijk te staan, schenen der burgerij dan ook volstrekt niet gevaarlijk toe. Aan zulke Schepenen begreep zij veilig de benoeming te kunnen overlaten van hen, uit welke de kiezers voor hunne opvolgers door het lot moesten voortkomen. Deze door de Schepenen gekozene mannen vormden langzamerhand een permanent college, welks leden hunne betrekking levenslang waarnamen en welk college de naam verkreeg van Gezworene Gemeente.

Hare werkzaamheid bestond vooreerst dus alleen in het kiezen van Schepenen. Zij waren alhier ook in 4 straten verdeeld. Bij deze Gemeenslieden kwamen nu echter nog drie burgers uit elke straat om met hen de keuze te doen: »item als woe men die boene zetten zal, is te wetene, dat men uth elke straate IX gued bequame burger te neme plicht, ende die des eenen jairs ter boene geclopt synt, sal men des anderen jairs daernaer nicht ter boene verbaden, 't weten zes van der Gezworen mente ende drie van goede borgere gesat heeft, dair set men dan eenen borger na mer en wezen bij gebrek der Menthen nicht soe voele toe krijgene, mag men wel eenen of twee Burgers in oiren steeden stellen" (1).

De burgerij bleef dus zelve ook nog eenigen invloed

(1) Teg. Staat, bl. 478 en v.

op de verkiezing uitoefenen. Die burgers en die Gemeenslieden werden echter hoogstwaarschijnlijk, door het college van Schepenen benoemd.

Die Gezworene Gemeente nu begon langzamerhand, meer invloed ook op het openbaar stadsbestuur uit te oefenen en moest spoedig, in alle zaken van gewicht gekend worden. Bij de verkiezing van den Magistraat, wist zij zich spoedig van de haar toegevoegde burgers te ontslaan en ook de aanvulling van haar eigen lichaam, welke zooals ik reeds opmerkte, door den Magistraat geschiedde, mocht zij in 1523 verkrijgen; door den invloed der Gelderschen, welke in dien tijd vernietigd werd, was hun dit recht vroeger onthouden.

Moeielijk is het om met juistheid het tijdstip aan te wijzen, waarop die samengekomen burgers eene Gezworene Gemeente hebben gevormd. Van Hattum noemt reeds in 1329 eene Gezworene Gemeente (1). De schrijver van den Tegenwoordigen staat komt hier echter tegen op (2) en meent dat het in dat stuk gebruikte woord »gemeente" nog volstrekt niet het bestaan eener gezworene gemeente bewijst. Tevens haalt hij uit het oude stadsrecht eene plaats aan, waarin volgens hem voor het eerst eene gezworene gemeente voorkomt. Het stuk dagteekent van 1402 (3).

Omstreeks 1400, verhaalt ons Arent toe Boccop, had er een zware twist plaats tusschen burgemeesteren, schepenen en raad en de gilden, oldermans met vele van »dije treffelixsche burgeren". De oorzaak was dat de gilde-

(1) van Hattum, V dl. bl. 9.

(2) t. a. p. bl. 483 noot 7.

(3) t. a. p. bl. 482.

meesters eenig aandeel in de Regeering wilden hebben. De Magistraat liet daarop heimelijk eenig krijgsvolk in de stad brengen en overviel daarmede de vergaderde gilden. Sommigen werden op staande voet onthoofd, anderen uit de stad verbannen (1).

Uit een oproer der gilden in 1416, en uit hunnen eisch om even als de Gezworene Gemeente ook in belangrijke zaken gekend te worden, blijkt ons destijds het bestaan der gemeente (2); alsook dat zij toen reeds in belangrijke zaken werd gekend. Van de vijftiende eeuw af deelde de Magistraat de wetgevende macht met de Gezworene Gemeente en moest deze op vaste tijden bijeen geroepen worden. Hiervan vinden wij reeds eene oorkonde in 1448 (3).

De Magistraat bestond in de oudste tijden uit Schepenen en Raden. Zoo vinden wij reeds in 1387: »Nos scabini et consulatus concordavimus» en in 1396: »Wij Scepen ende Raat der stad van Swolle». Eerst in 1443 treffen wij voor het eerst den naam van Burgemeester aan (4).

Zoo als ik hierboven reeds opmerkte, onderging de Gezworene Gemeente in 1523 eene verandering. Vroeger had de stad zich bij een twist met den Bisschop in de armen geworpen van Karel van Gelder die haar echter spoedig de drukkende kracht zijner vriendschap liet gevoelen, daar, op zijn aandrang alle gewichtige betrekkingen door den Raad aan Gelderschen werden gegeven. De Gezworene Gemeente kwam

(1) Codex Diplomaticus t. a. p. bl. 451.

(2) Van Hattum. I. bl. 288 en v.

(3) Teg. staat. bl. 484.

(4) t. a. p.

hier tegen op en wilde, om onafhankelijk te zijn het recht hebben zich zelve te kiezen. Dit verkreeg zij dan ook en tevens dat de Raad in 't vervolg geen krijgsvolk meer mocht aannemen zonder hare toestemming. Deze vermeerderde invloed der Gemeenslieden was echter den Gelderschen een doorn in het oog. De Drost van Salland, een Geldersman, liet de Gemeenslieden gevangen zetten op het stadhuis ten einde hen te dwingen van hunne privilegiën wederom afstand te doen. Zijne pogingen leden echter schipbreuk op de vastberadenheid der Gemeenslieden, en, daar het volk te wapen liep, was hij wel genoodzaakt hen weder te ontslaan, terwijl met behulp der beide andere Overijsselsche Steden, spoedig de Geldersche aanhang geheel uit de Stad werd verdreven. Na die bevrijding werden de privilegiën der Gezworene Gemeente nogmaals bekrachtigd, en het getal leden dat tot nu toe 48 bedroeg werd verdubbeld; (1) dit getal schijnt echter later weder op 48 te zijn teruggebracht.

Op last van Alva werd in 1573 de regeering nogmaals veranderd, het aantal leden zoowel van Magistraat als van het college van Gemeenslieden op de helft verminderd en het recht om de Gezworene Gemeente te kiezen weder naar den Raad overgebracht. De reden van die vermindering was, dat men hier evenmin als te Deventer zoo veel getrouwe aanhangers des Konings vinden kon om door hen alle plaatsen zoowel in Raad als Meente te doen bezetten.

De Magistraat bestond nu uit zes Schepenen en zes Raden, terwijl het college van Gemeenslieden uit 24

(1) van Hattum II bl. 254.

leden bestond. De geheele Gemeente werd afgezet; sommige der ontslagen leden werden echter in de nieuwe Gemeente herkozen (1). Toen de stad tot de Staat-sche zijde was overgegaan, verkreeg de Gezworene Gemeente in 1578 herstel harer vroegere rechten, bij een brief dd. 14 Sept. van den Magistraat en werd haar de vrije keuze én van zich zelve én van Schepenen en Raad wederom toegestaan. »Dat van nu voortaan de Gezworenen Gemeente, die van den gemeente en voorts die Gemeente den Raedt sonder eenich inzeggen van ons, setten, kiezen, eligeren, en den vrijen koer daarvan hebben soelen» (2). Ook werd in 1579 het getal Gemeenslieden wederom op 48 gebracht. Verdere gewichtige gebeurtenissen, hebben de Gezworene Gemeente niet getroffen behalve ook natuurlijk de invoering van het Regeerings-reglement van 1675.

Werpen wij thans een blik op de inrichting en macht der Gezworene Gemeente zoo als die na den dood van Willem III werd vastgesteld bij het Stadsrecht van 24 Jan. 1703. De gemeente zit voor haar leven en vult jaarlijks op St. Lucas (13 Dec.) de vacatures in haar lichaam aan; dit geschiedt door twaalf keurnoten, welke jaarlijks uitloten, met dien verstande, dat er 3 uit elk der 4 straten geloot worden en dat zij, die in het vorige jaar de keuze verricht hebben, het daarop volgende jaar, niet weder tot de loting worden toegelaten.

Om tot Gemeensman of lid van den Magistraat benoembaar te zijn wordt nu gevorderd 1° Het lidmaatschap der

(1) van Hattum III dl. bl. 150.

(2) id. bl. 170.

Hervormde kerk 2° het bezit van eenig onroerend goed binnen de stad of hare vrijheid. 3° het bezit van het groot Burgerrecht. 4° eene driejarige inwoning in de Stad (6 jaar voor de Magistraatsleden). 5° de leeftijd van 25 jaar of het Doctorschap in Rechten (voor den Magistraat werden beide vereischten gevorderd of de leeftijd van 30 jaren). Verder zijn nog uitgesloten Hollanders, eigenhorigen, onechten, manslachtigen en allen die tot eene onteerende straf zijn veroordeeld geweest; zij die in dienst van eene andere Provincie, Stad, of eenigen Heer, of in den krijgsdienst zijn, als ook de Schout van Zwolle; ieder die eene bediening heeft bij de Provinciale Munt, en allen, die den leden in de op of nederdalende linie of in den tweeden graad van bloedverwantschap in de zijdelinie bestaan.

Eene der voornaamste werkzaamheden van de Gezworene Gemeente is ook hier het verkiezen van den jaarlijks aftredenden Magistraat, die uit 16 Leden, Burgemeesteren genaamd, bestaat waarvan 8 Schepenen zijn en 8 Raden. Even als te Kampen mag ook hier de keuze uit de gansche Burgerij geschieden. Een lid van den Magistraat niet wederom herkozen zijnde, valt ipso jure in de Gezworene Gemeente. Die gekozen is tot raadslid en de betrekking weigert te aanvaarden, betaalt eene boete van 50 oude schilden; voor de Gemeenslieden is die boete 25 goudgulden.

Wat overigens de macht der Gezworene Gemeente betreft en in welke zaken zij hare toestemming moet geven, dit vinden wij uitgedrukt in eenige artikelen van het Stadsrecht, die ik hier laat volgen: »Over zaken die stads welvaren en der ingezetenen in 't gemeen be-

treffende, als mede over alle aan- of afstellingen van schattingen en diergelijke zaken, wordt bij Schepenen en Raad ende Gezworene Gemeente gezamentlijk gehandeld en gedisponeerd en kan de eene zonder de andere daarin niets besluiten. Zullen ook Schepenen en Raden geene verbindtenissen met eenige Heeren ofte steden mogen ingaan, noch eenige vaste goederen van de stads of geestelijke Domeinen verkopen, verbuiten, veralieneeren, vererpagten of in eenigerlei manieren beswaren, noch ook penningen ten laste van de stad opnemen, als met kennis en inwillinge van de Gezworene Gemeente. Noch ook geen nieuwe wetten maken of de gemaakten veranderen of afschaffen als met onderling gemeen consent; gelijk mede niet zonder zodanig consent nieuwe gilden, of in het toekomende eenigerhande nieuwe officianten met eenig tractement ten laste van de stad zullen mogen aangesteld worden" (1).

Dit over de Gezworene Gemeente in Zwolle. Wij hebben thans de drie Overijsselsche hoofdsteden afgehandeld; ook in de kleine steden der Provincie treffen wij Gezworene Gemeenten aan; zij waren echter niet zoo onafhankelijk in hare keuze als die der groote Steden en stonden altijd eenigzins onder toezicht der Staten van het gewest.

Het reglement van 1675 stelde de Steden Hasselt en Steenwijk (2), wat de keuze betreft, met de groote Steden gelijk, terwijl in de overige kleine steden de keuze door de Gedeputeerde Staten bekrachtigd moest worden.

(1) Teg. Staat. bl. 502.

(2) Verg., over de bloedige onlusten te Steenwijk in 1747 en 1748 en de executie van Flodderns, naderhand in zijne eer hersteld, de Apologie van Petrus Hofstede. [Rotterdam 1785.]

§ 2. Het college van Gemeenslieden was met eenige weinige veranderingen, in de Geldersche steden op dezelfde leest geschoeid, als in de Provincie Overijssel.

Gelderland was tijdens de republiek in drie deelen, kwartieren genaamd, verdeeld: in de eerste plaats het kwartier van Nijmegen, waarin de kleine steden Tiel, Bommel, Culenborg, benevens de Betuwe; de tweede plaats werd ingenomen door het voormalig graafschap Zutphen met de steden Doesburg, Doetinchem, Grol, enz., terwijl in de derde plaats kwam het kwartier van de Veluwe met Arnhem tot hoofdstad en de kleine steden Harderwijk, Elburg, Hattem en Wageningen. In vroegere tijden had men nog een vierde, nl. het kwartier van Roermonde, dat zich later in de Generaliteitslanden en in het kwartier van Nijmegen heeft opglost.

In tegenstelling met Overijssel, waar alleen het platteland in drie deelen was verdeeld, maakten ook hier de drie Hoofdsteden deel uit van de drie kwartieren (1).

Elk dezer kwartieren nu vormde een afzonderlijk geheel; het had zijn eigen kwartiersvergaderingen, waaraan de afgevaardigden der Steden en der Ridderschap deel namen; deze vergaderingen beslisten over de huishoudelijke zaken van het kwartier, legden belastingen op enz.

Het kwartier van Nijmegen nu was het eerste in rang. In de stad Nijmegen, de van ouds beroemde Rijksstad, treffen wij in de vroegste tijden reeds eene instelling aan, welke wij kunnen vergelijken met de latere Gemeenslieden. Het was een College, dat den naam droeg van het Gild

(1) Zulk eene verdeeling treffen wij ook aan in de Provincie Friesland, die toen eveneens in drie deelen verdeeld was nl. Oostergoo, Westergoo en de Sevenwolden.

van St. Nicolaas, bestond uit 200 Leden en werd gekozen door de overige Gilden. Dit college verbeelde als het ware de gansche burgerij en de, aan zijn hoofd staande, acht Hoofdmannen, hadden nevens de andere overheidspersonen, zitting en stem in den Magistraat. (1) De burgerij had bovendien nog invloed op de Regeering, daar de overeenkomsten in 1441 en 1471 niet alleen geschiedden in naam van Burgemeesteren, Schepenen Raad en Hoofdmannen, van het St. Nicolaas Gild, maar zelfs in naam der gemeene burgeren. Ook richtten de Keizers hunne brieven, zoo wel aan de burgerij als aan den Magistraat. (2)

In 1579 trad Nijmegen toe tot de Unie van Utrecht, werd er later wederom afgescheurd doch hernam hare plaats in 1591. In weerwil van alle privilegiën en vrijheden veranderde Prins Maurits eigenmachtig de Regeering. Hij zette het St. Nicolaas Gild als regeeringslichaam af en stelde in deszelfs plaats een college van 32 Gemeenslieden, als vertegenwoordigers der burgerij, doch ontnam hun het recht, om de raadsloden te benoemen, hetwelk hij zich zelf voorbeheld, (3) daar hij op de nominatiën door de Gemeenslieden voorgedragen, volstrekt geen acht sloeg.

Aan de twisten der Remonstranten en contra Remonstranten nam ook Nijmegen ijverig deel. In 1617 liep het zoo hoog, dat er door den Prins gecommitteerden

(1) 1 Tag. Staat van Gelderland bl. 217.

(2) Grondwettige herstelling. II bl. 12 en 13. In hun eerste deel op bl. 48 verhalen de schrijvers dat in 1316 Schepenen, Burgemeesters en de Gezworene Gemeente van Nijmegen, hunnen Hertog Reinoud I afzetten. Hieruit zoude dus blijken, dat de Gezworene Gemeente reeds in dien tijd bestaan heeft.

(3) H. de Groot. (Histor. I. II) zegt: »Abrogata sodalitatum potestate, quod seditionibus alimentum fuerat" enz.

werden gezonden om de zaak te onderzoeken. Een groot gedeelte toch der Gemeenslieden, die der Arminiaansche partij waren toegedaan, had zich hevig tegen den Magistraat verzet, toen deze eenen Contra-Remonstrantsch gezinden predikant uit Zutphen had ontboden om den dienst waar te nemen; ja zelfs verdreven zij hem van den predikstoel. Ook van den Magistraat zelve waren verscheidene leden de Arminiaansche gevoelens toegedaan. (1)

Na den dood van Willem II, in 1652, herkregen de Gemeenslieden weder eenig deel in het bestuur. Deze vreugde was echter van korten duur, daar de stad in 1672 door de Franschen werd ingenomen, en in 1674 aan Staatsche zijde teruggebracht, in 1675 door het Regeeringsreglement, dat even als in de Provincie Overijssel ook in de Geldersche steden werd ingevoerd, hare grootste vrijheid verloor.

Volgens het reglement zoude van nu af de Magistraat bestaan uit 20 en het College van Gemeenslieden uit 32 leden. De eersten werden door Willem III om de drie jaar benoemd, terwijl de laatsten ad vitam zitting hadden. In de eerste jaren werden zij in gewichtige gevallen nog wel eens geraadpleegd, later echter hoc langer hoe minder. Daar de vacaturen in hun college door den Prins niet werden aangevuld, stierven zij langzamerhand uit, zoodat het in het begin der vorige eeuw, nog slechts uit 6 leden bestond (2).

(1) De verschillende rapporten over deze zaak zijn te vinden in de Stukken voor de Geschiedenis des Vaderlands. Uit het archief van Hilten V. bl. 53 en V.

(2) Teg. staat. bl. 220.

Na het overlijden van den Koning-Stadhonder, had de macht der Aristocratie in Nijmegen zich toch weder zoo vast gevestigd, dat aan eene herstelling van de Gemeenslieden in hun vorig aanzien zelfs niet gedacht werd. In naam bleven zij de gansche eeuw nog wel bestaan, terwijl hun getal op 20 was teruggebracht. Inderdaad hadden zij echter niet veel meer in het stadsbestuur te zeggen en de weder invoering van het Reglement in 1750 door Willem IV bracht daartoe het hare ook nog bij.

Gedurende de revolutie van 1795, zien wij de Gezworene Gemeente evenwel wederom handelende optreden; in de verslagen der Geldersche Kwartiersvergaderingen vinden wij ten minste verschillende verklaringen van den Magistraat van Nijmegen dat hij met goedyinden van het college van Gemeenslieden, het een en ander had besloten (1). De collegiën van Magistraat en Gemeenslieden lagen echter nog al eens met de burgerij overhoop; in 1795 dienden daarom eenige ingezetenen bij den Landdag te Zutphen een protest in tegen de door den Magistraat gezondene gecommitteerden »dat al het geene de Gecommitteerdens dier stad mogten uitbrengen en daarstellen, zijl, van geene verbindende kragt bielden, terwijl Raad en Gemeente, willekeurig tegen den wil des volks wederrechtelijk de vacante plaatzen in den Raad en Gemeente binnen gem. stad hadden gesuppleerd” (2). Bij het debat over het al dan niet weder invoeren der rechtstreeksche verkiezingen, raketde men nog wel eens de voormalige hevige tooneelen uit de ge-

(1) Zie de Quartiers-recessen van 30 Jan. en 6 Febr., 14 April, 28 Juli 1795 enz., waarin wij telkens de Gemeenslieden genoemd zien.

(2) Zie het reces van den Landdag van Gelderland van 10 Sept. 1795.

schiedenis van onze Gemeenten op, zooals ons blijkt uit de rede van een der repraesentanten in de Nationale Vergadering, het lid Krieger; »in de historie van Nijmegen vindt men de verschrikkelijkste voorbeelden van zodanige volkskeuze, daar ployerijen genoemd, wel eens wierd de verkozene partij door de andere door den drank verhit, onthoofd, of uit de vensters van het Raadhuis opgehangen” (1).

Dat ook de Tielsche burgerij reeds vroeg een aandeel in de gemeentelijke regeering heeft gehad, toont een privilegebrief van Hertog Reinoud in 1371, waarin gewag gemaakt wordt van Schepenen, Gezworenen der stad en Gezworenen der gilden. Deze Gezworenen der stad schijnen hetzelfde college te zijn geweest, als dat der latere Gemeenslieden (2). Op hunnen eed mochten zij met de Schepenen nieuwe keuren en accijnsen vaststellen en stonden de belangen der burgerij voor. Bij het verdrag van 14 Oct. 1566, treffen wij Gedeputeerden der burgerij aan, als moettende hunne toestemming geven tot het innemen van krijgsvolk van elders gezonden (3). Ook in 1582 komen de Gedeputeerden voor, als inwilligende het voorstel van den Magistraat om nog een tijdlang de licenten te geven, om de stad daarmede uit hare lasten te helpen (4).

De Magistraat, bestaande uit 7 Schepenen en 2 Burgemeesteren, werd jaarlijks door het hof van Gelderland gekozen; hij trachtte in 1651 eene levenslange aanstel-

(1) Deze rede is te vinden in het Dagverhaal der handelingen van de Nat. Verg. in 1797, bl. 538.

(2) Mr. E. D. Rink, Beschrijving der stad Tiel, bl. 249.

(3) Vgl. Rink, bl. 55.

(4) Vgl. aldaar bl. 257.

ling te verkrijgen alsook het recht om de vacatures in zijn eigen lichaam aan te vullen, of zoo als men het noemde *octrooi tot eene vrije keuze*. Na vele tegenstribbelingen van het hof, gelukte dit echter door toedoen van de Landschapsvergadering.

Om nu de burgerij, die hierdoor voor een willekeurig gezag van den Magistraat bevreesd werd, voor zich te winnen en een waarborg tegen de verregaande heerschzucht der regeering te geven, werd er op 22 Maart 1652 een college van 6 Gemeenslieden aangesteld; deze zouden tegenwoordig zijn bij het opnemen der stadsrekening en hunne toestemming moeten geven tot het bezwaren of verkoopen van stads goederen. De Magistraat liet hen echter uitserven, zoodat er in 1674 nog slechts één lid was, en het Reglement van 1675 hen geheel ophief (1).

In 1703 zien wij wederom een College van veertien Gemeenslieden aangesteld; aan hen werd het toezicht over de stads finantiën opgedragen, en zonder hunne toestemming mocht de Magistraat geene lasten heffen, goederen bezwaren of verkoopen of gelden opnemen; alle aanschijvingen van land- of kwartier-dagen moesten hun worden medegedeeld, terwijl bij verschil van dit college met den Magistraat de gilden uitspraak zouden doen.

Het Reglement van 1754 hief het college wederom op. In 1795 echter herleefde de instelling van 1703 weder (2) doch moest het volgende jaar wijken voor eene

(1) Verg. Rink, bl. 264.

(2) Wij vinden eene verklaring van Magistraat en Gemeenslieden van Tiel gedaan, in de kwartiers-vergadering, waarbij zij erkennen dat de opperheerschappij resideert in den boezem van het volk. Zie het kwartiersreces van Nijmegen van 6 Feb. 1795.

nieuwe, waarin het college van Gemeenslieden vervangen werd door een Comité van toezicht en waakzaamheid, door de stemgerechtigde burgers benoemd.

Gelijk te Tiel had men ook te Bommel een college van 4 Gemeenslieden, dat eveneens door het reglement van 1675 werd opgeheven, doch later wederom herleefde. (1)

In Culenborg, dat nog lang eenen, al was het dan ook van de Gelderschen afhankelijken Graaf, en hierdoor eene eigene stads-regeering had, vinden wij geene Gemeenslieden: in de tweede helft der vorige eeuw, treffen wij als leden der stedelijke regeering slechts twee Burgemeesters en negen Schepenen aan. (2)

Ook in Zutphen de hoofdstad van het tweede kwartier van Gelderland, vinden wij al in de oudste tijden een college van Gemeenslieden, en wel hier bepaaldelijk onder den naam van *Gezworene Gemeente*. In de veertiende eeuw moet dit college reeds bestaan hebben en in echte stukken uit 1413 en lateren tijd treffen wij het steeds aan. Dit blijkt nog uit eene remonstratie ten jare 1783, door de Gezworene Gemeente aan den Magistraat overgeleverd (3).

(1) Op eene dergelijke kwartiers-vergadering verklaarde de burgerij alhier, door het College van Gemeenslieden wettig opgeroepen, dat zij nimmer zou gedoogen dat het tegen de Rechten van den Mensch strijdende Monopolie [op wijnen en sterke dranken] aldaar ter plaatse wederom werd ingevoerd. Vgl. het Kwartiers-reces van Nijmegen van 14 April 1796. Hiervan blijkt dat te dier tijde het College van Gemeenslieden ook te Zalt-Bommel nog bestond.

(2) Teg. Staat bl. 325.

(3) Grondwett. herstell. II bl. 16.

Na den dood van Willem III, die ook hier zijn reglement had ingevoerd, werd er in 1705 weder eene nieuwe wijze van bestuur ingesteld. De Magistraat zoude even als de gemeenslieden, om de drie jaar aftreden en dan door het volk op nieuw worden benoemd.

Dan de stedelijke Regeering hierdoor hare heerschzucht niet kunnende botvieren, wendde zich in 1717 tot de Provinciale Staten om eene levenslange aanstelling te verkrijgen. Deze verkregen zij dan ook door het plakkaat van 21 Oct. 1717, waarin de Staten te kennen gaven: »dat het gezag der Overheden naar regten in de steden competeerende zeer verzwakt en genoegzaam vernietigd, de Justitie en Politie buiten trein, en de finantiën buiten executie waren gebragt geworden, tot groot nadeel van de Provincie in het Generaal en der Steden in het particulier.” Zij besloten dus: »Dat de Magistraten in de respectieve steden, daar de triennale regering, of voor eenigen tijd van jaren, was ingevoerd, voortaan hun leven lang zouden aanblijven, zonder te kunnen of te mogen worden ontzet, dan bij regterlijke sententie.”

Toen de Gemeenslieden dachten, dat deze bepaling ook op hen van toepassing zoude zijn, kregen zij van den Landdag ten antwoord, dat het plakkaat, hetwelk den Magistraat ad vitam aanstelde, »alleen concerneerde de Magistraten van de steden en geensints de Gemeenslieden.” (1)

Het college van Gemeenslieden, nu bestaande uit 36 leden, had dezelfde macht als in de overige Geldersche steden. Twee hunner waren provisor over de gasthuizen

(1) Teg. Staat bl. 368.

en kerkmeester, twee anderen weidegraven, met het toezicht over de stads weiden belast (1), terwijl er bij het afleggen der stads rekening en verantwoording steeds vier moesten tegenwoordig zijn.

Bij de weder-invoering van het Regeeringsreglement in 1750 werden de Gemeenslieden voor hun leven door den Stadhouder benoemd, waarmede dan ook hier de laatste sporen der gemeentelijke vrijheid verdwenen.

Ook in de kleine steden van dit kwartier had men colleges van Gemeenslieden; zoo waren er in Doesburg 24, in Lochem 12 en in Doetinchem 20. In de laatstgenoemde stad had men behalve de 20 Gemeenslieden, (waarvan er 10 door de burgerij en 10 door de Gilden werden verkozen) nog een college van 40 Gecommitteerden (20 uit de burgerij en 20 uit de Gilden); dit college verkoos gezamenlijk met de Gemeenslieden den Magistraat, gelijk zulks bepaald was bij eene resolutie der Staten van Gelderland van 4 Mei 1719. (2)

Werpen wij thans nog een blik op de Gemeentelijke regeeringen in het laatste kwartier nl. het kwartier der Veluwe, en wel in de eerste plaats op de hoofdstad Arnhem.

Toen in 1225 deze plaats door Graaf Otto III tot eene vrije stad werd verklaard, behelsde o. a. het Charter, hetwelk deze verklaring inhield, nog, dat de stad onder het bewind van een Raad zoude staan, die aldaar zou gekozen worden »en dat in dezelve geene schatting ofte opboeringe gemaakt mag worden: buiten der borgeren wil.”

(1) Vgl. nog over dit onderwerp Dr. J. van Vloten, De weidevraag te Kampen en Genemuiden kortelijk besproken [Deventer 1866].

(2) Teg. Staat bl. 381 v.

Ook later bijv. in 1478 bij eene schikking met den Hertog van Kleef zien wij niet alleen den Magistraat, maar ook de Gilden en de Gemeente zelve uitdrukkelijk als mede-contractanten optreden.

Voor den tijd van Maximiliaan treffen wij hier echter nog geen vast college van Gemeenslieden aan. Deze Vorst bepaalde in 1487, dat de burgerij zes Gilden, bestuurd door zes Gildemeesters, zoude hebben; »deze zullen zonder geroepen te worden, het recht hebben, om in den Raad te komen en aldaar de klagten der burgeren voor te dragen, met denzelven Raad te overleggen al het geen tot de neeringen en ampten en tot het welzijn, de eer en den bloei der stad zal behooren; en te onderzoeken de besticring der finantiën; en zonder dezer toestemming zal noch vrede noch oorlog gemaakt, noch belastingen geheven noch de eigendommen der stad verpand noch vervreemd kunnen worden” (1).

In alle stukken vinden wij deze Gildemeesters genoemd nevens de Schepenen en Raad en in gewichtige zaken werden zij steeds gekend, bijv. bij de huldinging van Willem hertog van Kleef in 1538 tot hertog van Gelderland werden de Gildemeesters op het stadhuis ontboden »om die Furst vurss. toe halden mit willen ind weten der gansser Gemeijnten”, waaruit wij kunnen opmaken dat zij eigenlijk bij uitstek de burgerij-vertegenwoordigden (2). Ook vinden wij nog een vroeger stuk van 1489 met dezen aanhef: »Richter Burgemeisteren, Schepenen en Raet mitten Gildmeisteren der stad van Arnhem” (3).

(1) Grondw. Herstelling II, bl. 18.

(2) Vgl. van Hasselt, Arnhemsc̄e Oudheden II, bl. 188.

(3) IV bl. 17.

Zoo vinden wij al verder eene overeenkomst tusschen Magistraat en Gildemeesters, dat de stedelijke statuten jaarlijks eens gelezen zouden worden. Deze statuten, die slechts voor één jaar rechtsgeldig waren, moesten jaarlijks geheel voorgelezen worden, en tevens werden dan daarin de noodige verbeteringen gemaakt (1).

Deze 6 Gildemeesters moesten nog bovendien in onderhandeling treden met eene commissie uit de burgerij, *Verordente* genaamd en in 1502 ten getale van 24 bijeengeroepen. Uit deze *Verordente* is de Gezworene Gemeente ontstaan; zij maakten toch langzamerhand een permanent college uit, dat op vaste tijden door het volk werd verkozen. In 1557 werd bepaald, dat dit college uit 18 leden zou bestaan en in alle gewichtige zaken als ook in het begeven van sommige ambten zou gekend worden. In 1563 waren zij weder ten getale van 24 en mocht de Magistraat geene beslissing nemen ten aanzien der stads inkomsten, lasten en goederen, buiten hunne toestemming (2.)

In 1579 gaven de Gemeenslieden hunne bewilliging tot het toetreden bij de Unie van Utrecht, in 1580 tot de afzweering van Philips II (3), in 1584 tot de opdracht der Souve-

(1) Vgl. van Hasselt, *Arnhemsche Oudheden* II, bl. 139 en tevens Mr. L. A. J. W. Baron Sloet van de Beele. *Dat Kondich-boek der stad Zutphen in de Nederl. Jaarb. der hh. den Tex en van Hall*, van 1845 bl. 423—460, 563—580.

(2) Bij van Hasselt vinden wij een brief van het Hof van Gelderland aan den Hofraad van Kleef, waarin het hof meldt dat de sleutels der stad in bewaring zouden blijven bij Burgemeesteren en Raad met de vier Gildemeesters alsook, dat zij dien morgen met »Burgemeesteren, Scheffen vnd Raith vnd erordenten der Gemeijuden alhie zu Arnhem gehandelt, vnd hauen sich aller gebrechen fruntlich und lieblich onder eyuanderen verglychen und verdragen." Deze brief is van 25 Maart 1559. Vgl. van Hasselt IV, bl. 55.

(3) *Teg. staat*, bladz. 485 No. 7.

reiniteit aan Frankrijk; in 1602, toen zij ten getale van 48 waren, namen zij kennis van de punten van beschrijving, die op den Landdag verhandeld moesten worden en in 1648 van het vredesverdrag van Munster (1).

In 1702 werden ook hier de bepalingen van het Reglement ter zijde geschoven en eene driejarige regeering ingevoerd, welke echter even als te Zutphen, in 1717 in eene levenslange veranderd werd.

De Gemeenslieden werden ook om de drie jaar, door de burgers en de Gilden verkozen; elke corporatie nl. burgerij en Gilden, benoemde één candidaat, uit welke dan de Magistraat de keuze deed. Bij eene vacature in den Magistraat, boden de Gemeenslieden, wier getal van 48 verdubbeld werd door bijvoeging van gecommiteerden uit de Gilden en burgerij, aan den Magistraat eene nominatie van twee personen aan, waaruit deze dan de keuze van een Schepen deed.

Zoo was de toestand in het tweede Stadhonderlooze tijdperk, waaraan door de wederinvoering van het Regeerings-Reglement in 1750 een einde gemaakt werd (2).

Ook in de kleine steden van de Veluwe, treffen wij even als elders, het college van Gemeenslieden aan. In Elburg waren zij ten getale van 12, waarvan er 6 door de burgerij en 6 door de Gilden verkozen werden, in dier voege dat elk der zes Gilden, nl. het Visschers, Lakenmakers, Linnenwevers, Kleermakers, Schoenmakers

(1) De Gemeenslieden hadden eene afzonderlijke kamer voor hunne beraadslagingen; in deze kamer werden tot 1718 toe, de privilegiën der stad bewaard, hetwelk nog al van hunnen invloed op de stedelijke regeering getuigt, van Hasselt III, bl. 126.

(2) Teg. Staat, bl. 457.

en St. Josephs Gilde, een lid afvaardigde. Zij werden naar welgevallen der kiezers, nu eens voor hun leven, dan weder voor een bepaald aantal jaren benoemd.

De verkiezing van Burgemeesteren, Raden en Schepenen wisselde af; zij werden of door de burgers en Gilden onmiddellijk benoemd of door den Magistraat zelf uit eene nominatie, al naar mate de democratische of aristocratische partij de bovenhand had. De Gemeenslieden namen deel aan de benoeming van Gecommitteerden naar de Staten- of Kwartiersvergaderingen en aan de hun te geven instructie, het maken van plaatselijke reglementen of keuren, het opleggen van belastingen en andere geldelijke aangelegenheden (1).

In het Regeerings-reglement, werd over de Gezwoorene Gemeenten in de kleine steden in het geheel niet gesproken: Vitringa maakt hier uit op, dat de Prins zich hiervan de benoeming niet wilde toeëigenen, daar hij deze plaatsen te onvermogen achtte om van haar iets te vreezen te hebben.

In 1705 zien wij de burgerij in verschil met den Magistraat over de benoeming der Gemeenslieden, waarbij de Magistraat toegaf, echter slechts voor één jaar. Deze geschillen duurden onophoudelijk voort, tot er in 1707 een stedelijk Regeeringsreglement werd opgemaakt »door de gecommitteerden van de gequalificeerde Gilden en eenige gecommitteerden van de gequalificeerde burgeren» waarbij het gcheele stadsbestuur zou geregeld worden en

(1) Veel merkwaardigs voor de Geschiedenis van Elburg vinden wij in het Gedenkschrift van Mr. C. L. Vitringa [Arnhem 1857] Vgl. aldaar Iste stuk bl. 151 en v.

de Gemeenslieden hunnen vroegeren invloed op de regeering zouden hernemen, Dit Reglement, waartegen zich de Magistraat en bovendien een gedeelte der burgerij hevig had verzet, schijnt, al is het niet in het notulenboek der regeering opgenomen, toch facto tot 1717 gegolden te hebben (1), toen ook hier het plakaat der Staten, over de aanstelling van den stedelijken Magistraat, dat ik reeds bij de vorige Geldersche steden genoemd heb, werd ingevoerd.

Het stadsbestuur ontaardde nu ook hier, in eene verregaande familie-Regeering, en de laatste overblijfselen van de macht der Gemeenslieden, werden voor goed vernietigd; dit blijkt uit eene resolutie van 22 Julij 1743, waarbij 4 Schepens-zonen tot supernumeraire Schepenen werden benoemd, om elk in geval van aftreding of dood hunner vaders, dezen op te volgen in hun Schepensambt. Bovendien werden er nog andere leden der Schepenen-familiën tot supernumeraire Schepenen benoemd, terwijl er tevens bepaald werd aan wien ieder hunner moest opvolgen (2). En deze resolutie werd nog wel door de Gezworene Gemeente en de burgerij bekrachtigd.

Toen in 1751 door Willem IV drie Gemeenslieden benoemd waren, vroegen deze aan den Magistraat eene instructie, om hunne attributen te leeren kennen. Eene hiertoe door den Magistraat benoemde Commissie rapporteerde, dat de Gemeenslieden in 1674 van hunnen eed waren ontslagen, dat er onder de regeering van Willem III geene geweest waren en dat sedert de Stadhoudelijke

(1) Vgl. Vitringa bl. 155 en v.

(2) Vgl. iq. bl. 157 v. v.

regeering, de Gemeenslieden nooit in meer zaken dan thans waren gekend geworden. Hieruit ziet men dus dat die commissie het reglement van 1707 of niet gekend heeft, of dat zij er eenvoudig maar geen acht op heeft willen slaan.

In het onstuimig jaar 1784 stond de Gemeente echter open eische van den Magistraat inzage in de handelingen der stedelijke regeering; zoo ook begeerde zij eene kamer op het stadhuis, waar zij zoude kunnen raadplegen; onder verplichting van geheimhouding harer beraadslagingen, werd haar eerste verzoek toegestaan; ook verkreeg zij eene vrije kamer (1).

In het volgend jaar begonnen echter de woelingen opnieuw, nu eens met den Magistraat en dan weder tusschen de Burgerij en Gilden onderling (2). In den Magistraat waren twee leden het met de Patriottische partij, die de gansche Gezworene Gemeente bezette, eens, zoodat in de gecombineerde vergaderingen de Patriotten de overhand hadden, maar de aristocratie in de vergaderingen van den Magistraat; van daar allerlei tegenstrijdige besluiten. Bovendien haalden zij zich nog de vijandschap der Staten, die deze woelingen al met wantrouwend blik aanzagen, op den hals.

Eene publicatie toch van de Geldersche Staten, waarbij strafbepalingen tegen de schrijvers van oproerige requesten en adressen, waren vastgesteld, weigerde de Regeering van Elburg af te kondigen in weerwil van het meerendeel van den Magistraat die er voor was. De Staten, na gepoogd

(1) Vgl. Vitringa bl. 152 en v.

(2) t. a. p. bl. 163 v.

te hebben de Gezworene Gemeente tot gehoorzaamheid over te halen, besloten ten laatste krijgsvolk tegen de stad te doen oprukken, waarop de Patriotten om bloedvergieten te voorkomen, de wijk namen naar Kampen en andere plaatsen, tot dat in 1795 de revolutie hen weder in staat stelde, naar hunne vaderstad terug te keeren (1).

Van de drie overige stemmende steden van het kwartier der Veluwe Hattem, Harderwijk (2) en Wageningen behoef ik niet te spreken, daar hare regeeringsvorm, die ook bestond uit eenen Magistraat en een College van Gemeenslieden, eveneens was ingericht en door dezelfde wetten geregeerd werd als de overige, kleine Geldersche steden.

§ 3. Niet alleen in de Oostelijke, neen ook in de Noordelijke Provinciën van ons Vaderland, treffen wij dusdanige colleges van vertegenwoordigers der Gemeente aan. Zoo vinden wij o. a. dat de Unie van Utrecht, ondertee-kend is van wege de Stad Sneek, zoowel door eenen

(1) Hen, die iets meer van deze twisten willen weten verwijzen wij naar het aangehaalde werk van Vitringa, die alle onlusten voor zoo verre zij de stad Elburg betroffen uitvoerig beschrijft.

(2) Hoc ook hier na den dood van Willem III de Gemeente het hoofd opstak, blijkt uit eene Resolutie van de Gequalificeerde Gilden en Gemeenslieden van Harderwijk dd. 10 April 1703, waarbij zij den Magistraat van hunnen eed ontslaan, terwijl zij als reden opgeven: Nademaal het God Almagtig belijft heeft zijn Gesegenste Majest. Konink William door de dood tot hem over te nemen, waardoor de Stadhoudelijke Regeringe tot haar eerste vorzaak, het Regt der volkeren, is gedevolueert of vervallen: Soo is het enz." Deze Resolutie is te vinden in de reeds aangehaalde Herinneringen van Mr. G. W. Vreede. I bl. 62.

gecommitteerde van de Gemeente, als van den Magistraat. In 1637 werd hier een nieuw reglement ingevoerd, houdende, onder anderen, instelling van 26 Gemeenslieden of Vroedschappen, die nevens de 4 Burgemeesters, 4 Schepenen en 2 Bouwmeesters, het stadsbestuur voeren zouden. In een stuk van hetzelfde jaar, komt het college van Gemeenslieden ook voor, onder den naam van Gezworene Gemeente (1).

Ook in Leenwarden had men eene Gezworene Gemeente van 13 leden. In 1657 smolt zij met den Magistraat tot één college van Vroedschappen samen, terwijl zij in 1751 weder daarvan werd gescheiden en ten getale van 40 verkozen werd. Zij bleef toen bestaan onder den naam van Vroedschap (2). Zoo ook te Harlingen.

Over het algemeen zijn zij hier echter van een anderen aard, als in de Oostelijke provinciën; zij zijn meer met het stadsbestuur zelve belast, terwijl zij in Gelderland en Overijssel slechts toezicht op de handelingen der regeering hielden. Pestel noemt hen dan ook »*Senatores*” in Friesland (3), doch in Overijssel *Collegium Civium Delectorum Juratorum*” (4).

In de stad Groningen vinden wij in de 14de eeuw het eerst een vast college van Gemeenslieden, dat met den Magistraat de wetgevende macht deelde.

Idsinga haalt in zijn werk vele stukken aan, die ons bewijzen dat al vroeg een dergelijk college, hetzij onder den titel van Gezworene Gemeente of onder een

(1) Teg. Staat van Friesland III bl. 270 V.

(2) Id. II bl. 226 V.

(3) Comment de Rep. Bat. § CCCVIII.

(4) t. a. p. § CCCXV.

anderen naam heeft bestaan, o, a. een stuk van 1398, waarbij zich de stad aan den Bisschop van Utrecht (toenmaals Frederik van Blankenheim) onderwerpt; het stuk begint met de woorden: »Wij Burgemeesters, Raat ende gemeene Stad van Groningen'' (1); in een ander van 1420 lezen wij: »Burgemeesteren, Raet und Gemeente in Groningen'' (2), terwijl er in 1491 een brief voorkomt van: »Borgemeesteren, Raad, Gezworene Gemeente en Wijsheid der Stad Groningen'' over het handhaven der rust tegen de toenemende geweldensrijen en strooperijen op de kloosters (3).

Dat wij, als er in oude oorkonden van *Gemeente* gesproken wordt, daaronder niet de gansche burgerij maar slechts een bepaald college te verstaan hebben, blijkt duidelijk uit een brief van Frederik den Roomsche-Koning van 5 Julij 1493, welke brief aldus aanvangt: »Getrouwe, Lieve, Raad, Borgemeesteren, Schepenen, Hopmans, Regters, Officiere, Rectors, allen, en elk bezonder, Borgeren en Inwoonderen, sampt de Gemeente der Stadt Groningen enz.'' (4) Hier wordt de Gemeente dus afzonderlijk genoemd en wij zullen dus daar wel de Gezworene Gemeente onder te verstaan hebben. Een brief van Keizer Maximiliaan in 1494 spreekt ook van: »Burgemeesteren, Raadt ende Gemeente in Groningen''. Bovendien had men hier nog een soort van Vroedschap, welke *de Wijsheid der Stad* genoemd werd (5) Later

(1) Staatsrecht der Vereenigde Nederlanden volgens de Geschiedenis van Groningen enz. II bl. 28.

(2) id. bl. 252. (3) id. bl. 424. (4) id. bl. 485.

(5) Zoo vinden wij wetten van 1446. tegen het burgerschap der Hollanders. Van 1448 omtrent het regt en tijd van praescriptie: van

treffen wij eene vertegenwoordiging der Gilden aan, *Gemene Achte* genaamd, welke ook eenigen invloed op het stadsbestuur verkreeg. De Gezworene Gemeente bleef hier altijd meer of minder gezag behouden: volgens eene resolutie van 17 Junij 1601 verklaarde de stad: »zig over eene op te richtene Provinciale Munte, buiten de Gezworene Gemeente, niet te kunnen inlaten.»

In 1594, toen bij het aansluiten der Stad Groningen aan de Unie van Utrecht, het reeds aangehaalde tractaat van Reductie, de rechten der stad regelde, was er bepaald dat: »de stads Regieringe sal bestaen bij de Magistraet'' doch tevens dat »die van Groeninghen sullen onvercort sijn ende blijven in alle hunne Privilegien, Liberteijten, Rechten, en Vrijheden,» waarbij dus de rechten der Gezworene Gemeente volkomen voorbehouden werden (1).

Zij bleef dan ook de wetgevende macht uitoefenen met den Magistraat; dit werd bevestigd door het Reglement Reformatoir van 27 Nov. 1749, dat in art. 2 bepaalde: »Dat de Stadsregeering zal bestaan in Burgemeesteren en Raad, met assumtie van de alsdan in eed zijnde of effective Taalmannen en Gezworene Gemeente, die tot alle zaken, het welzijn van de stad en Provincie concernerende, door Burgemeesteren en Raden zullen geroepen

1450. over de orders omtrent het dagvaarden; van 1459 over het verkoopen der erfgoederen door onmondige personen. Van 1468 en 1476 omtrent de breuken en het dragen van verholene wapenen. Al deze wetten zijn gemaakt door Burgemeesteren en Raad, Swoorne Meente met de Wijsheid der stad, vgl. H. L. Wichers, Verklaring van het tractaat van Reductie der stad Groningen aan de Unie van Utrecht. Inleiding bl. 130.

(1) Vgl. de Verklaring van het Tract. v. Reductie bl. 391

worden, imperio et jurisdictione exceptis." Onder de zaken »der provincie concernerende," verstaat Wichers, alleen die zaken, welke hoewel de stad aangaande, toch bij de Staten, een punt van deliberatie uitmaakten (1) en niet die zaken, die alleen de provincie raken.

In de vorige eeuw werden de leden der Gezworene Gemeente om de twee jaren door, uit haar eigen lichaam uitgeloot, keurnoten verkozen, terwijl haar college uit 36 leden bestond. Jaarlijks kozen zij den Magistraat (2) terwijl aan hun hoofd drie Taalmannen stonden. Dit van de Gezworene Gemeente in de stad Groningen.

Ook op het platte land der Noordelijke provinciën treffen wij steeds eene Gemeente aan, die van alle belangrijke zaken kennis moest nemen. Zoo vinden wij eene oorkonde van 1395, waarbij Drenthe zich onderwerpt aan den Bisschop van Utrecht en die aldus aanvangt: »Wij Wijsheid Gezworen en Gemeene Landt van Drente maecken condit allen luyden enz" (3). In den brief waarbij Hertog Albrecht van Beijeren in 1398 door Oostergoo en Westergoo gehuldigd werd, heet het: »wij prelaten, hovelingen Grietmannen en Richteren en alle Gemeene Meente van Oostergoe en Westergoe" (4) terwijl er ook gesproken wordt van de »Gemeijne Meente van Honsinghelande, van Fiveligelande, van Oldampt ende van Rederlandt" (5). Ook vinden wij nog melding van Ghemeene Rechters en Meente der Landen van Vriesland. (6).

(1) t. a. p. bl. 400.

(2) Pestel. Rep. Bat. § CCCXXIV.

(3) Zie Idsinga t. a. p. bl. 11.

(4) *ibid.* bl. 25.

(5) *ibid.* bl. 51.

(6) *ibid.* bl. 36.

De inrichting der Gezworene Gemeente in die Gewesten was bijna gelijk aan die der Geldersche en Overijsselsche steden, met eenige geringe wijzigingen, voortspruitende uit het verschil in zeden en gewoonten der later Vereenigde Provinciën.

Holland Zeeland en Utrecht, kenden deze colleges niet; evenwel had de stad Utrecht, behalve Raad en Schepenen, nog een College van *Oudermannen* (1), die zoowel wat hun naam, als wat hun ambt betreft, met de Engelsche *Aldermen* kunnen vergeleken worden. Zij waren eene vertegenwoordiging der Gilden en hadden zitting in den Raad. In 1455 had er echter eene verandering in de regeering plaats en werden deze Oudermannen geroepen, om afzonderlijk te beraadslagen, ten einde hen van den grooten invloed, dien Schepenen en Raden, op hen uitoefenden te bevrijden en hun een meer zelfstandig karakter te geven (2).

Bij het schetsen der Gezworene Gemeente was het mijn doel, om te doen uitkomen, hoe in ons Vaderland, en niet het minst in de Oostelijke Provinciën, reeds van de vroegste tijden af, de burgerij, al miste zij ook dikwijls alle andere politieke vrijheid, toch steeds een groot belang heeft gesteld in hare Gemeentelijke huishouding, en het stadsbestuur nooit geheel uit hare handen heeft willen geven.

(1) Vgl. Utrechtsche Jaarboeken door Mr. Kasper Burman II bl. 28. Deze Oudermannen of Oldermannen werden ook nog in Groningen gevonden: Zij waren daar ook representanten der burgerij en gewoonlijk de notabelste ingezetenen der stad. Vgl. Oudheden van het Gooregt en Groningen door Prof. A. Ypey en Mr. H. O. Feith [Gron. 1836].

(2) Utr. Jaarboeken II, bl. 246 en v.

In de Middeleeuwen zien wij dezen invloed, op de Gemeentelijke regeering langzamerhand ontstaan, en zich in de zestiende eeuw meer en meer uitbreiden; de tachtigjarige oorlog heeft dien invloed niet verminderd, integendeel, juist de kracht, welke de Vereenigde Provinciën naar buiten ontwikkelden, was een gevolg van den vrijheidszin der burgerij en in deze periode onzer geschiedenis is het vooral, dat de Gemeentelijke vrijheid het grootst is geweest. Toen echter na den vrede van Munster een tijdperk van rust voor de Republiek aanbrak, toen de ingezetenen voor geene gevaren meer beducht, alleen op uitwendige welvaart bedacht waren, verslakte de veerkracht der burgerij; de ingezetenen begonnen onverschillig te worden voor hunne vrijheden, en nu vangt dan ook het tijdvak dier aristocratische familie-regeering aan, die vooral in de vorige eeuw al te zeer hier te lande geheerscht heeft.

Aan alle Gemeentelijke vrijheid was de doodsteek gegeven en de steden zochten onder den druk van despotische Burgemeesteren en Raden, toen oppermachtig in hunne steden, totdat de Revolutie der vorige eeuw hierin verandering bracht.

De omwenteling brak echter niet geheel met de geschiedenis; de Geldersche en Overijsselsche representanten in de Nationale Vergadering, die de colleges van Gemeenslieden in hunne steden altijd gekend hadden, maakten hen ook bekend bij de Hollandsche vertegenwoordigers, zoodat men in de eerste Constitutie van 1798, hoewel deze de Gemeentebesturen geheel tot administratieve ambtenaren verlaagde, toch nog in art. 194 de bepaling vaststelde dat er geene plaatselijke belasting door de Gemeentebesturen mocht opgelegd worden »dan na alvorens daar-

omtrent te hebben gehandeld, en te zijn overeengekomen met de gevolmachtigden uit de stembeyogde Burgerij binnen die Gemeente." Art. 75 der Staatsregeling van 1801 en art 67 der Constitutie van 1805 (1) namen deze bepaling over (2) De wet van 13 April 1807 en de invoering der fransche wetten maakten hieraan eerst voor goed een einde. (3)

Dien invloed van de burgerij op het stads bestuur merken wij vooral op in de Gezworene Gemeente: niet zooals zij later door de Reglementen van 1675 en 1750 geworden is, eene Stadhoudelijke instelling, maar zooals zij in den beginne was, eene vrije volksvertegenwoordiging. Wat zij eigenlijk zijn moest en bij haren oorsprong ook geweest is, vinden wij zeer juist uitgedrukt in de Grondwettige Herstelling van Neerlands Staatswezen, waar de schrijvers zeggen: »Hun college moet enkel bestaan in een college van toezicht: zij moeten de oogen zijn des volks om te waken voor de handhaving der Politieke wetten, zoowel van die, aan welke de regeering, als aan welke het volk is onderworpen: Zij moeten voorkomen, dat de

(1) Deze constituties zijn te vinden bij: van de Poll. Verzameling van Wetten en besluiten, bl. 21, 207 en 284.

(2) Het Reglement van Gemeentebestuur der stad Amsterdam, door het Departementaal bestuur van Holland in 1802 bekrachtigd, werkte dit beginsel verder uit en bepaalde nog in Art. 37, dat telken jare op 31 Januarij de rekening van het vorige jaar, aan zeven Gecommitteerden uit de Gemeente zou worden aangeboden, ten einde die rekening op te nemen en te beoordeelen. Een geheel hoofdstuk van dit reglement was verder getiteld: »van de Gecommitteerden uit de Gemeente tot het overleggen van stedelijke belastingen en de wijze van raadplegen met dezelve." Zij waren hier vijftien in getal en een ander college dan het in Art. 37 genoemde.

(3) Mr. W. G. van de Poll. De Gemeentebesturen onder de Staatsregelingen van 1798, 1801, 1805 en 1806 (s Gravenhage 1849.)

regten en vrijheden van den een zoo min als van den ander worden geschonden — en moeten op gezette tijden het bestuur der finantien onderzoeken —; zij moeten ieder burger, wiens voorrechten geschonden worden, verdedigen, wanneer de regenten zulks mogten verzuimen, hunne toestemming in den naam des volks geven, tot het heffen van bijzondere stadsbelastingen en eindelijk op hetzelfde gezag iederen Regent, die een overtreder is van zijnen plicht, voor de wettige rechtbanken gerechtelijk aanklagen, en in proces vervolgen” (1). Zoodanig moesten deze colleges zijn; ons overzicht heeft ons echter doen zien, dat zij dit niet waren en bij eene nadere beschouwing merken wij al zeer spoedig drie groote gebreken op, welke hun aankleefden.

In de eerste plaats waren zij hunne eigene kiezers; dit toch is geheel in strijd met het beginsel eener vrije volksvertegenwoordiging; op deze wijze moesten zij wel ontaarden in eene familieregeering en in plaats van de rechten en privilegiën der burgerij te beschermen, er veeleer op uit zijn, om hun eigen macht en aanzien uit te breiden.

Een tweede gebrek dezer colleges was, dat zij tevens kiescolleges vormden voor de leden van den Magistraat; hieruit moest natuurlijk op sommige plaatsen een vergelijk van de Gezworene Gemeente met den Magistraat voortvloeijen, ten nadeele van de burgerij. Hoe zou toch een college louter bestemd ter contrôle van den Magistraat goed kunnen waken tegen de te groote heerschzucht der Gemeentelijke regeering, als het zelf, en in verscheidene

(1) Deel II bl. 54.

plaatsen uit zijn eigen boezem, de Magistraatsleden verkoos? Zeer terecht merken dan ook de schrijvers der Grondwettige Herstelling op, als zij over de verkiezing der Magistraatsleden door die Gezworene Gemeente spreken (1): »Hierdoor immers zouden zij een college uitmaken van kiezers, welk, indien het te eeniger tijde met de regeering samsenspande zeer ongevoelig de heilloze aristocratie zoude verheffen, gelijk die steden zelve alwaar men kiezers heeft, het overtuigend voorbeeld daarvan opleveren" (1).

Thans kom ik tot het derde gebrek, dat wij in de toenmalige inrichting dier colleges van Gemeenslieden vinden; en dit — last not least — is dat de leden dier colleges voor hun leven benoemd werden. Door eene levenslange zitting toch, verloren deze colleges geheel het karakter eener ware volksvertegenwoordiging en begonnen zij eene afzonderlijke macht in het stadsbestuur uit te maken; zouden zij als eenvoudig college van toezicht goed kunnen inwerken op de Regeering der Gemeente dan moesten zij ten minste jaarlijks aftreden, of nog beter voor elk speciaal geval, waarin hunne goedkeuring vereischt werd, op nieuw benoemd worden.

Waren de colleges vrij gebleven van deze drie groote gebreken, dan zoude het bestuur in de Steden door hunnen invloed tegengehouden, ook nooit in die heilloze oligarchie hebben kunnen ontaarden, waarvoor nu echter bij de toenmalige inrichting de kiemen ruimschoots voorhanden waren.

Doch genoeg van hen; thans rest mij noch de taak om een blik te werpen op onze tegenwoordig geldende

(1) II D. blz. 29

Gemeentewet. Velen hebben deze wet beschouwd als een ideaal eener Gemeentewetgeving; anderen keuren hare beginselen zeer sterk af en beschuldigen haar van geheel tegen de geschiedenis onzer Gemeente-instellingen aan te druischen.

Wat hier van zij, en hoe goed ook onze Gemeentewet moge wezen, volmaakt is zij niet en zij die haar verwijten van tegen de geschiedenis te zondigen hebben, mijns inziens, niet geheel en al onrecht; ook voor onze Gemeentewet valt er nog veel te leeren uit de geschiedenis.

HOOFDSTUK III.

Men heeft in onze Gemeente-wet wel eens gegispd, dat zij eene al te groote zucht naar centralisatie verraadde. Is deze beschuldiging verdiend? Alvorens tot het beantwoorden dezer vraag over te gaan, wil ik liever eerst eens nagaan, wat centralisatie beteekent.

Onder centralisatie, in den zin waarin dat woord hier gebruikt wordt, hebben wij de zoogenaamde administratieve centralisatie te verstaan; eene zoodanige laat de zorg voor alle bijzondere belangen van de deelen opklimmen tot het centraal gezag; dit laatste regelt dan evenzeer de bijzondere belangen als de Rijksbelangen. In een land, waar eene zoodanige centralisatie heerscht, kan zelfs in het kleinste grensdorpje niets gebeuren of het oppergezag, in het midden gezeten, bemerkt zulks onmiddellijk; het is even als een groot spinneweb: valt er bij het uiterste draadje een vliegje in, de spin voelt het en snelt, uit haar middelpunt, naar de bewuste plek heen (1).

(1) G. K. van Hogendorp trok hier reeds tegen te velde, als hij spreekt over de Grondwet van 1815. »Het groote kwaad van het Fransche bestuur bestond in die centralisatie, welke alle plaatselijk belang en bestuur in de ongerijmdste afhankelijkheid brengt van het algemeen of

Hoe verlamdend zulk eene centralisatie op het publiek leven eener natie moet werken, is duidelijk: zij verlaagt toch alle ondergeschikte besturen, provinciale en gemeentelijke, tot werktuigen in handen der hooge regeering, doodt de geestkracht dier besturen en weerhoudt hen, daar zij weten dat toch alles van hooger goedkeuring afhangt, van het vormen en uiten van nieuwe denkbeelden.

Een ander bezwaar hiervan is, dat de hooge Regeering, overladen met allerlei bezigheden, die eigenlijk bij de lagere besturen thuis behooren, hare voornaamste werkzaamheden, de zorg voor de algemeene Rijksbelangen, wegens gebrek aan tijd en veelheid van werk niet naar behooren kan waarnemen; bovendien kan de centrale Regeering, wier zetel meestal ver verwijderd is van de Gemeenten, die zij besturen moet, wegens gebrek aan plaatselijke kennis en het ontvangen van dikwerf verkeerde inlichtingen, nooit zoo goed op de hoogte der plaatselijke toestanden zijn, als die plaatselijke besturen zelve.

Terecht kunnen wij nog vragen met Bastiat: *L'esprit est il donc toujours au centre, jamais aux extrémités*?"

Van alle landen in Europa heeft deze centralisatie voorzeker wel in Frankrijk den diepsten wortel geschoten: hier is hare geboortegrond en van hier uit heeft zij zich over de andere Staten min of meer verspreid. In Frankrijk bestond zij reeds onder de Bourbonsche Vorsten;

nationaal bestuur. Wij waren van het eene uiterste in het andere gevallen. Onder het oude Gemeenebest kon er geen verbond gesloten worden met vreemde mogendheden buiten toestemming van de regeering der kleinste steden, en nu kon er geen reparatie gedaan worden aan het gemeentehuis van een dorp buiten verlof van den minister." [Bijdragen tot de huishouding van Staat dl. VIII, bl. 315].

getuigde het bekende gezegde van Lodewijk XIV: »L'état c'est moi'', niet reeds van een alles in zich opnemenden centralisatiegeest? De revolutie op het einde der vorige eeuw, die bijna alle oude toestanden omverwierp en er nieuwe voor in plaats stelde, die in geheel Europa haren machtigen invloed liet gevoelen, die het toppunt der vrijheid meende bereikt te hebben, hield echter nog krachtig vast aan het beginsel der almacht van den Staat in alle deelen: zij beperkte veeleer de gemeentelijke vrijheid dan haar uit te breiden.

Er is misschien geen land ter wereld, waar een ieder zoo den mond vol heeft van vrijheid, als in Frankrijk, doch ook geen land, waar die ware vrijheid in zoo geringe mate bestaat als in datzelfde Frankrijk. De Franschman, die zich met het: *liberté, liberté chérie* uit de *Marseillaise* op de lippen, den meest vrijen man ter wereld waant, is nog ver van de ware vrijheid af. Want wat baat het hem of hij al zijn stem kan geven aan zijnen vertegenwoordiger, en hierdoor al eenigen invloed op de algemeene regeering uitoefene, zoo hij niet den minsten invloed op het bestuur zijner eigene Gemeente uitoefent?

De ware vrijheid neemt een begin bij de gemeentelijke vrijheid: eerst als deze op hechte grondslagen is gevestigd, kan de staatkundige vrijheid van waarde zijn. Dit leert ook de Tocqueville in zijn *Democratie en Amérique*: »Sans institutions communales une nation peut se donner un gouvernement libre, mais elle n'a pas l'esprit de la liberté. Des passions passagères, des intérêts d'un moment, le hasard des circonstances peuvent lui donner les formes extérieures de l'indépendance; mais le despotisme refoulé dans l'intérieur du corps social, reparaît tôt ou tard à la surface'' (1).

Nog minder dan van de Revolutie, konden de Gemeenten van Napoleon de ware vrijheid verwachten. Onder hem is dat groote raderwerk opgericht, waarvan wij ook een tijdlang een deel hebben uitgemaakt, en dat door de hooge regeering in beweging gebracht werd. Van den maire af tot den minister toe vormde alles een aaneengeschakelde keten van ambtenaren: de nietigste zaken moesten naar boven en van boven langs den weg van prefekten en onder-prefekten kwam de beslissing (2).

Wel is er in Frankrijk een weinig verbetering aangebracht door latere wetten (3): altijd echter blijft nog het beginsel der centralisatie sterk in Frankrijk heerschen. Gelukkig mogen wij ons rekenen dat het stelsel van Napoleon maar zulk een korten tijd bij ons heeft bestaan.

(1) De la Démocratie en Amérique. I bl. 96.

(2) Een aardig staaltje hiervan deelt ons de heer Sloet tot Oldhuis mede, in zijn opstel: centralisatie en staatkundige vrijheid [geplaatst in het Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek dl. XXII en XXIII]: Een boer vraagt vergunning om op een woest stukje gemeentegrond, tegen betaling eener jaarlijksche grondrente van 35 Centimes, eene woning te bouwen; voor de inwilliging van dit verzoek is noodig: een schriftelijk verzoek aan den maire: een verzoek van dezen aan den onderprefekt en van den laatste aan den prefekt, om den Gemeenteraad te beleggen; vergunning van den prefekt hiertoe; vergadering van den Gemeenteraad: taxatie van deskundigen, bewilliging van den Raad op het verzoekschrift: verzending hiervan aan den prefekt, door dezen aan den Minister en door den laatste aan het Hoofd van den Staat en door dezen aan den Staatsraad: terugzending aan Minister, prefekt, onder-prefekt, maire: deze laatste geeft dan eindelijk aan den verzoeker het gevraagde verlof. [Vgl. dl. XXIII. bl. 10]. Zie ook van Kampen. Geschiedenis der Fransche Heerschappij in Europa VII. 223 en v.

(3) Loi sur l'organisation municipale van 21 Maart 1831 en Loi sur l'administration municipale van 18 Julij 1837.

Meer nut heeft Pruisen getrokken uit de ondervinding opgedaan in het begin dezer eeuw. Toen toch het land door den oorlog met Napoleon in 1806 bijna geheel verpletterd was, begreep de Koning, door Stein voorgelicht, dat er geen beter middel was om zijn volk uit dien diep gezonken toestand wederom te verheffen, dan door het publiek leven zijner onderdanen op te wekken, en dit doel meende hij het best te kunnen bereiken, door het invoeren eener meer liberale, en naar den geest des tijds geschikte inrichting der stedelijke besturen: door den burgers zelve invloed te geven op de Regeering hunner stad en hen zelve hunne eigene huishoudelijke zaken te laten regelen. Dit doel beoogde de Städte-Ordnung van 1808. Zij huldigde het beginsel dat de burgerij zonder inmenging van hoogere macht, hare eigene plaatselijke overheden kiezen en hare gemeentehuishouding besturen moet. De gevolgen bleven dan ook niet achter: de veerkracht die het Pruissische volk in 1813 ontwikkelde was niet het minst het gevolg van hare vrije gemeentelijke instellingen.

Uit eene administratieve centralisatie vloeit natuurlijk voort, dat alle publiek leven in de burgerij wordt uitgedoofd, daar zij in die zaken, welke haar het meest ter harte gaan en die zij het best in staat is te doorzien, volstrekt niets te zeggen heeft. Wel kiest zij haren Gemeente-Raad, doch zij ziet tevens in dat het vrij onverschillig is, wie er wordt verkozen, daar de leden van den Raad geheel onder contrôle staan van het hooger gezag en eigenlijk niets meer dan machines zijn, die goed noch kwaad kunnen doen, doch in al hun doen en laten voortbewogen worden door die machtige hooge regeering, die overal de ziel van is. Een onmiddelijk gevolg hiervan is,

dat zij zich niet of ten minste weinig, met de verkiezingen zal inlaten. Terecht zegt de Tocqueville sprekende van de gemeentelijke inrichting van Nieuw-Engeland: »Il faut bien se persuader que les affections des hommes ne se portent en général, que là, où il y a de la force. On ne voit pas l'amour de la patrie régner long-temps, dans un pays conquis. L'habitant de la Nouvelle Angleterre s'attache à sa commune non pas tant parce qu'il y est né, que parce qu'il voit dans cette commune une corporation libre et forte, dont il fait partie et qui mérite la peine qu'on cherche à la diriger.»

»Il arrive souvent en Europe que les gouvernans eux-mêmes regrettent l'absence de l'esprit communal; car tout le monde convient que l'esprit communal est un grand élément d'ordre et de tranquillité publique; mais il ne savent comment le produire; en rendant la commune forte et indépendante, ils craignent de partager la puissance sociale et d'exposer l'Etat à l'anarchie. Or, ôtez la force et l'indépendance de la commune, vous n'y trouverez jamais que des administrés et point de citoyens.» (1)

Op de vraag of onze Gemeentewet de beschuldiging van eene zoo drukkende centralisatie, zooals die in Frankrijk bestaat, verdient, durf ik gerust een ontkennend antwoord geven. In Frankrijk toch heeft de gemeentelijke vrijheid moeten bukken voor de centrale eenheid: daar draait een groote spil, waarom alle prefecturen zich bewegen, terwijl

(1) t. a. p. bl. 107.

deze laatsten op hunne beurt de mairiën weer in beweging brengen. Zulk een geest ademt onze Gemeentewet niet.

Zij beschouwt echter de Gemeenten als minderjarigen, die hare belangen nog niet behoorlijk kunnen behartigen en in gewichtige gevallen de toestemming hunner voogden, in onze wet de Gedeputeerde Staten, noodig hebben. Onze Gemeentebesturen toch zijn zeer afhankelijk van de hoogere Regeering: in verscheidene gevallen kunnen hunne besluiten niet werken zonder toestemming dier Regeering, in andere min beteekenende wordt alleen mededeeling gevorderd. Buiten weten der Gedeputeerde Staten kunnen zij eigenlijk niets doen. Ja zelfs is in sommige gevallen aan de Gedep. Staten opgedragen om ambtshalve in de werkzaamheden der Gemeentebesturen in te grijpen.

In de eerste plaats wordt de vrije huishouding der plaatselijke besturen reeds beperkt door het grondwettig recht des Konings, om de besluiten der Gemeentebesturen, die met de wetten of het algemeen belang in strijd zijn, te vernietigen. Art. 140 juncto art. 133 Gr. wet. Welk een ruim veld wordt door deze bepaling den Minister aangeboden om zich met alle gemeentelijke verordeningen bezig te houden! »De uitdrukkingen toch: *algemeen belang en strijd met de wetten* zijn zeer rekbaar en inderdaad,» zegt de Bosch-Kemper, »is er bijna geen besluit van een Gemeentebestuur uit te denken, hetgeen met behulp van die woorden niet aan de censuur van Gedeputeerde Staten onderworpen en door de centrale Regeering kan vernietigd worden. Bij de mogelijkheid, die voor eene verregaande inmenging der Algemeene Regeering in geheel huishoudelijke zaken door de Gemeentewet geopend is,

mag men inderdaad zich verblijden, dat de Generale Regeering van hare bevoegdheid om besluiten van Gemeentebesturen te vernietigen, een spaarzaam gebruik heeft gemaakt." (1) Dat echter de Minister wel eens van deze bevoegdheid in vreemde gevallen heeft gebruik gemaakt, bewijst de Hoogleraar door verschillende voorbeelden: o. a. de Minister had een post van eene plaatselijke begrooting geschrapt, waarbij een som was uitgetrokken om bijzittingen voor kiesbureaux en langdurige avondwerkzaamheden, koffij en thee kosteloos aan de Raadsleden te schenken. (2) Op zulk eene wijze kan men al zeer gemakkelijk alle gementeraads-besluiten van algemeen belang verklaren (3).

Onze Gemeentewet, die hierin de Belgische (4) getrouw is gevolgd, stelt het denkbeeld, dat de Gemeente slechts als een administratief onderdeel beschouwt, te veel op den voorgrond; hieruit volgt onmiddellijk dat ook de Algemeene Regeering het recht moet hebben, om gemeenten, die zich niet volkomen naar haar zin gedragen, eens flink terecht te zetten. En dit behoort toch niet zoo te wezen. De Minister Thorbecke, de man wien wij onze tegenwoordige Gemeentewet verschuldigd zijn, zeide zelf in een zijner brieven aan den heer Groen van Prinsterer, den 17 Nov. 1830. »wij hebben in onzen tijd, mijns oordeels, het Provincialisme oneindig minder dan de cen-

(1) Wetenschap der Zamenleving. Dl. III bl. 615.

(2) t. a. p.

(3) Onze tegenwoordige Minister heeft echter bij eene missive aan den Commissaris des Konings in de provincie Zuid-Holland verklaard, dat hij van oordeel was, dat het centrale gezag eerst als het geroepen werd, doch nooit uit eigen beweging, zijne tuschenkomst moest laten gelden.

(4) Loi communale de la Belgique van 30 Maart 1836.

tralisatie te vreezen en wij mogen waarlijk wel de aanmatigingen van de laatste door het eerste temperen." In onze Gemeentewet schijnt echter meer vrees voor het eerste, dan voor de laatste te heerschen. In de Kamer toch verklaarde de Regeering, dat men de Gemeentebesturen in de eerste plaats moest beschouwen als ondergeschikt aan het algemeene Rijksbestuur en daarna als zelfstandige besturen. (1)

De tegenstanders onzer Gemeentewet wilden de Gemeente in de eerste plaats beschouwd hebben als een zelfstandig geheel, als het ware als een gezin: de heer Wintgens, de rustelooze bestrijder dier wet, sprak dan ook aldus in de Tweede Kamer: »Ik stel de gemeentelijke regeering daarin met de familie gelijk. Men zou den vader van het huisgezin, die in het oog van het bestuur onbehoorlijk de zaken beheerde, dan ook moeten te regt zetten, tot zijn plicht brengen en des noods de regelen moeten voorschrijven, waarnaar hij verder zou moeten te werk gaan. Evenzoo is het met de Gemeentebesturen: zij moeten zelfstandig zijn in dat beheer hetwelk hun alleen aangaat en dat zij uitoefenen onder het oog der Gemeente: zij moeten zijn magistraatspersonen en geene geëmployeerden van het Gouvernement" (2). Thorbecke

(1) »Mag ik" vraagt Thorbecke, »met een woord herinneren, waardoor onze provinciën vrij zijn geworden? Zij hebben het aan onze provinciale en gemeentewet te danken." (Parlementaire Redevoeringen van Mr. J. R. Thorbecke. Sept. 1863 — Sept. 1864 bl. 152.) Of wij echter, al zijn de gemeenten na de invoering der Gemeentewet vrijer geworden, zulks juist aan de Gemeentewet te danken hebben, blijft nog de vraag.

(2) Bijblad tot de Staats-Courant. (Handelingen van de Tweede Kamer 1850—1851) bl. 719.

zelf leerde vroeger in zijne Aanteekeningen: »Het beginsel is dat eene provincie gelijk eene plaatselijke gemeente zich zelve regeere: in zaken van Rijksbelang, naar regels van hooger hand, in zaken van provincie huishouding naar regels van eigen gezag.» En een weinig verder: De Grondwet wil dat de algemeene Regeering onverdeeld behoorde aan het geheel; dat niet zij handele voor provinciale of plaatselijke gemeente, waar deze handelen kan voor zich zelve. Zij wil deze organen van het Staatswezen tot zelfregeling en zelfhandhaving, in harmonie met het geheel, verplichten.» (1)

Wanneer wij de wet nagaan, dan vinden wij bijna in elk geval inmenging der Gedeputeerde Staten in de gemeente-huishouding: en wij zouden bijna tot de vraag komen of de wetgever niet gemakkelijker de gevallen had kunnen aangeven, waarin die inmenging niet gevorderd wordt. Volgens art. 206 moeten de Gedep. Staten, onder 's Konings goedkeuring, voorschriften geven waarnaar de plaatselijke begrooting moet ingericht worden; art. 207 vereischt de toestemming der Gedep. Staten, opdat de begrooting kunne werken, terwijl art. 212 hun de macht geeft, om ambtshalve uitgaven op de begrooting te brengen. En als wij art. 194 eens inzien, welk eene lange lijst van gevallen treffen wij daar niet aan!

Verder vinden wij in onze Gemeente-wet nog eene reeks van gevallen, waarin eenvoudige mededeeling gevorderd wordt van de verordeningen, door het Gemeente-

(1) Thorbecke Aant. II bl. 76. Zie hierbij uit vroegere jaren. Mr. Daam Fockema. Herinneringen bij opkomende gedachten enz. [Leeuwarden 1831] bl. 12, 68 en v.

Bestuur gemaakt, aan de Gedep. Staten (1). Om dat te verdedigen merkt de Hoogleraar J. A. Fruin, in zijn opstel de Gemcentewet en de centralisatie, aan: »de medegedeelde verordeningen krijgen daardoor een *raison d'être* en eene *date certaine*, een waarborg dien niemand overbodig zal achten, wanneer hij verneemt dat het in den goeden ouden tijd, niet ongewoon was, genomen besluiten te antedateeren.” (2) Bij het tegenwoordig stelsel van publiciteit in alle handelingen van het Gemeente bestuur, zouden echter dergelijke misbruiken niet licht kunnen voorkomen, en kwamen zij voor, welnu een klacht daarover zou niet lang uitblijven en ware het niet vroeg genoeg, om eerst dan de tusschenkomst der Gedep. Staten te laten gelden? Nu deze bepalingen eenmaal in de wet zijn opgenomen, is het gevolg dat de verordeningen eerst *raison d'être* verkrijgen door de mededeeling aan Gedeputeerde Staten, zij zouden anders echter even goed haar *raison d'être* aan den Gemeente-raad zelve ontleenen kunnen.

En zou het in het algemeen niet beter zijn, de Gedeputeerde Staten eerst tusschenbeide te laten komen, bij punten van verschil of zoodra er eene klacht inkwam? De openbaarheid waarborgt den ingezetenen toch voldoende tegen de autocratie der Gemeente-Besturen, waarvoor men — en te recht — vroeger zoo be-

(1) Bijv. art. 6 (verdeeling der Gemeenten in afdeelingen voor de verkiezingen), art. 28 (de rooster der aftreding voor de leden van den Gemeenteraad), art. 53 (reglement van orde), art. 55 (werkkring der vaste commissiën) art. 193 enz. enz.

(2) Overgedrukt uit de Bijdragen tot de kennis van het Staats-Provinciaal en Gemeentebestuur in Nederland. Vgl. aldaar bl. 194.

vreesd was; doet thans een Gemeente-Bestuur iets, dat buiten zijne macht of bevoegdheid ligt, welnu de weg is voor elk ingezetenen open, om zijne grieven aan de Gedep. Staten kenbaar te maken en van hen eene beslissing te vragen (1). Zulk een karakter zou de waardigheid van het college van Ged. Staten meer verhoogden dan dat van bedillers der Gemeente-Besturen, zooals thans meermalen gebeurt, waarvan hier een voorbeeld.

De briefjes voor eene Raadsvergadering te Kampen waren, hoewel buiten schuld van het Gemeente-Bestuur, niet op den behoorlijken tijd (2 × 24 uren van te voren) aan de leden bezorgd. Daar nu op deze vergadering tevens een begin gemaakt werd met de behandeling der begrooting voor 1873, verzoekt een der Raadsleden, die niet tegenwoordig geweest was, vernietiging dier begrooting bij de Ged. Staten, daar in strijd met art. 42 Gemeente-wet de leden van den Raad niet tijdig genoeg waren opgeroepen. Bij besluit van 31 Dec. 1872 antwoordden de Gedep. Staten op deze grief o. a. »dat — hoezeer het verzuim van de tijdige bijeenroeping eener vergadering van den Raad *eene laakbare onregelmatigheid* blijft — thans evenwel dat verzuim geene aanleiding kan geven om de begrooting, als vastgesteld in eene onwettige vergadering te vernietigen, enz. enz.” (De begrooting was nl. later in een wettige vergadering eerst definitief vastgesteld). De Gedep. Staten moesten beslissen op het verzoek van een ingezetenen en de begrooting of vernietigen

(1) Dat voorheen bij het college der Souvereine Staten vóór 1795, de ambtgenooten of geestverwanten der plaatselijke Regeeringen, zoodanige klachten weinig konden baten, merkte Elie Luzac op, *Hollands Rijkdom* III 267 en v.

of goedkeuren. Geenzins is hun echter de macht gegeven om de Gemeente-Besturen te bedillen en een goed of afkeurend oordeel over hunne handelingen te vellen. Deze macht geeft hun geen enkele wet. Hiertegen meende dan ook de Gemeente-Raad krachtig te moeten protesteeren (1).

De Gemeente-wet beschouwt het hoofd der Gemeente, den Burgemeester, ook nog te veel als een Staatsambtenaar (2), daar de ingezetenen zelve niet den minsten invloed op diens aanstelling hebben. In plaats van een Gemeentelijke Magistraat is hij een geëmployeerde van het Rijk; bovendien laat Art. 61 al. 2 de benoeming geheel vrij. De heer Sloet tot Oldhuis in het reeds aangehaalde opstel (3) noemt dit: »schier eene beleediging den constitutioneelen zin van ons volk aangedaan." Hoe licht zal bovendien het ontslag van een Burgemeester, niet zijn reden in de eene of andere politieke drijfveer kunnen hebben? En getuigt het niet van eene soort van gering-schatting en minachting der Gemeente-Besturen, wanneer hun hoofd steeds gevaar loopt zonder eenigen grond door de oppermachtige Generale Regeering ontslagen te worden?

Art. 191 laat verder den Commissaris van politie door den Koning benoemen, doch door de Gemeente be-

(1) Wie deze zaak mocht willen onderzoeken, of de begroting vernietigd moest worden, of niet [dat ik hier onbeslist laat], zie hierover: Open brief aan de kiezers van Kampen van W. G. Boele Lid van den Gemeente-Raad (Kampen 1875) en het protest van den Gemeente-Raad hiertegen.

(2) Behalve in zijn traktement, daar dit de Gemeente mag betalen art. 205 a.

(3) Vgl. bl. 125.

zoldigen: is hij een Staatsambtenaar, welnu dat het Rijk hem ook bezoldige, doch zoo niet dat dan het Rijk die benoeming ook aan de Gemeente-Besturen overlate. Verder behoeven de Gemeente-besturen, wanneer zij met andere Gemeenten hunne gemeenschappelijke belangen willen regelen, daartoe eerst de machtiging der Gedep. Staten. art. 121. Gaat dit ook niet wat al te ver?

De weinige belangstelling, die de burgerij koestert bij de Gemeente-Raads verkiezingen, is volgens den heer Sloet te wijten aan de geringe macht der Gemeente-besturen, daar zij slechts brokstukken in de werktuigen van het Rijksbestuur uitmaken. De Hoogleeraar Fruin komt hier tegen op en vraagt of de weinige belangstelling bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer, ook tot oorzaak heeft, dat deze slechts een brokstuk is in de werktuigen van het Rijksbestuur?

Deze vergelijking gaat echter niet altijd door: de ingezetenen zullen steeds meer belang blijven stellen in hun eigen Gemeentelijk bestuur dan in de algemeene Lands-Regeering. Dit is dan ook zeer natuurlijk. Men spreke zelfs met den ontwikkelden standen vooral op het platte land met den boerenstand over de koloniale politiek of over de rechterlijke organisatie. Het is hem volmaakt onverschillig of de liberale politiek dan wel de conservatieve in het koloniaal bestuur de boven-
toon heeft en of alle hoven, dan wel sommige zullen opgeheven worden. Spreek hem echter over het bestuur zijner eigene gemeente, over het aanleggen van wegen en kanalen, het bouwen van scholen enz. en hij zal u zijne belangstelling in het gesprek niet onthouden.

Een andere reden van mindere belangstelling bij de

Kamer-verkiezingen is, dat de kandidaten voor het lidmaatschap vaak ten eenemale aan de kiezers onbekend zijn; niét zelden ziet men toch, dat de een of andere Haagsche advokaat, alleen om de richting of partij, welke hij voorstaat, tot candidaat in een verwijderd kiesdistrict wordt geproclameerd; de kiezers wetende, dat het hun toch niet baten zal, al stemmen zij een ander, blijven dus liever rustig te huis.

Zonder nu de Gemeente besturen geheel als brokstukken in de algemeene Rijks-regeering te willen beschouwen, zou toch, door hen meer zelfstandig en onafhankelijk te maken, ook de publieke geest meer bevorderd worden. Wij zijn echter reeds vooruitgegaan sedert de invoering onzer Gemeente-wet, die, al is zij nog met vele gebreken behebt, toch onmiskenbaar zeer veel nuttigs heeft tot stand gebracht. In het verslag der Staatscommissie tot de Grondwetsherziening in 1848, Koning Willem II aangeboden, luidt het o. a.: »Het is ongeloofelijk en Uwe Majestcit vermoedt niet, hoe vreemd de ingezetenen tot dusver aan kennis en behandeling zelfs van de dagelijksche aangelegenheden der plaats hunner woning zijn gebleven. Intusschen moet staatsburgerschap bij een werkzaam plaatselijk burgerschap beginnen" (1).

Onmondige kinderen! Ziedaar naar het oordeel van een Lid der Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, nog in 1864 geuit (2), de toestand onzer Gemeenten onder

(1) Zie het verslag dier Commissie bl. 53.

(2) H. v. d. Heim zegt: »ik verlang niet een 1200 tal kleine republiekjes in Nederland, maar die Amalgame, waarbij de kleinste landgemeente in Drenthe, in eigen bestuur en beheer even onmondig wordt beschouwd, als de groote koopstad of schitterende residentie, behoorde

de tegenwoordige Gemeentewet! Doch hierin verschillend van minderjarige kinderen, dat zij nooit meerderjarig worden!

Men heeft gevreesd dat eene te groote machtsuitbreiding der gemeente-besturen lichtelijk aanleiding zou kunnen geven, tot eene verregaande autocratie dier besturen en heeft daartegen een waarborg willen zoeken in het toezicht der hoogere regeering. Ware het niet beter, om evenals de heer Wintgens in de Tweede Kamer opmerkte (1), daartegen een waarborg in de rechtstreeksche verkiezingen te zoeken? »Wij leven,» zeide de Minister Thorbecke, (2) »in eene monarchie met een algemeene wetgeving, met ministers, die te waken hebben voor de naleving der wetten, niet alleen door de ingezetenen maar ook door de besturen, groote en kleine..... Men heeft de oude oligarchien in zijne gedachte, ik zeg niet de zelfstandigheid — want dat is een gansch ander begrip — van provinciën en gemeenten, de oligarchiën welke men haren gang liet gaan; wat die heeren daar in hunne gemeenten of provinciën besluiten, waarom dat gecontroleerd van boven? Laat liever, zegt de heer v. Goltstein, van onderen, laat het volk controleeren; laat het liever aan de plaatselijke overheid en burgerij over, tot dat er eens een volksoploopje kome, en dan zal men wel gedwongen worden om te keeren, zoo lang de keer duurt. Het is de oude geschiedenis van onze republiek, in vele opzigten

ten minste aldus te worden verbeterd, dat men eer de kleine gemeente aan het gevaar overgaf van te groote vrijheid, dan de groote stad ten gerieve harer zwakkere zuster ook nog op de kinderkamer te houden. [Gemeente-belastingen, Amsterdam 1864 bl. 8.]

(1) Bijblad t. a. p.

(2) Parlement-Redevoeringen [Sept. 1864—Sept. 1865] bl. 552.

eene treurige geschiedenis, waaraan onze grondwet een einde heeft gemaakt. De Minister van Binnenlandsche Zaken mag de provinciale en plaatselijke besturen op die wijze niet te werk laten gaan." Deze woorden getuigen nog al van het beginsel eener krachtige centralisatie alsook dat de Regeering de macht moet hebben om, zoo noodig, de lagere besturen op hun plaats te zetten.

En zijn de woorden, gesproken bij de bekende zaak der Gemeente Vledder, toen die mannen niet naar 's Ministers zin wilden handelen, dat »dit de geschiedenis is eener anarchie, die ik niet dacht, dat wij ooit in dit land zouden beleven."

(1) ook geen bewijs hiervoor? En toen bij diezelfde zaak de Staten van Drenthe een post, die de Gemeente Vledder anders zoude bezwaren, weigerden op hunne begrooting te brengen, sprak de Minister de woorden: »Het zal den Staten van Drenthe weinig baten, dat zij geweigerd hebben die kosten op hunne begrooting te brengen; zij zullen die toch moeten dragen; het is niet anders; zoo lang wij in een monarchalen Staat leven, moet dit beginsel van orde, in onze wetgeving gevestigd, de overhand behouden" (2).

Zoodanige handelingen zijn mogelijk onder onze Gemeentewet; de wet laat den minister van Binnenlandsche Zaken alle handelingen der gemeente-besturen controleren en zoo hij het wenschelijk acht, ligt het in zijn vermogen om alle Gemeente-Raads besluiten te doen vernietigen.

Zonder dat wij nu juist den weg eener algeheele zelf-regeering der Gemeenten, zooals die in de Vereenigde Staten

(1) t. a. p. bl. 536.

(2) t. a. p. [Sept. 1863-64] bl. 150.

heerscht, behoeven te betreden, geloof ik toch, dat men zonder de eenheid van het Rijk te verbrokkelen, aan onze Gemeenten eene meerdere mate van onafhankelijkheid kon schenken en de knellende banden, waarin zij, door de vrees voor verbrokkeling, gesmeed zijn, wel wat losser kon maken.

Volkomene emancipatie en totale onafhankelijkheid is niet wenschelijk en ook niet mogelijk in een constitutioneelen regeeringsvorm; wel echter mindere afhankelijkheid van de hoogere Regeering: deze behoort niet de macht hebben om, enkel wanneer zij zulks begeert, onwillige gemeenten eens terecht te kunnen zetten en te bedillen in hare werkzaamheden.

De Hoogleeraar Fruin erkent ook, dat onze Gemeentewet nog niet is, zooals zij wezen moet, als Z.H.Gel. zegt: »Toch — ik moet het nog eens zeggen — is de wet, ook in mijne oogen, niet volmaakt. Sommige harer bepalingen hebben ongetwijfeld herziening noodig, en hartelijk hoop ik dat die herziening niet te lang zal uitblijven» (1). Dit sprak de Hoogleeraar in 1863, nu tellen wij 1873!

Thans rest mij nog het onderzoek, op hoedanige wijze men de zelfstandigheid onzer Gemeenten meer op den voorgrond kon plaatsen, en haar wat minder afhankelijk maken van de hoogere regeering. Dit zou mijns inziens het best kunnen geschieden, door eene wederinvoering van een College van Gemeenslieden, gezuiverd

(1) De Gemeentewet en de centralisatie bl. 206.

van die gebreken, welke het in de vorige eeuwen aankleefden en louter als een college van toezicht, zonder zelf eenige macht uit te oefenen. In één geval bestaat zoo iets reeds; nl. in art. 131; bij vereeniging of splitsing van Gemeenten, moet nevens den Raad eene commissie uit de ingezetenen worden opgeroepen, om hun oordeel uit te brengen, over het ontwerp regelende de wijze en voorwaarden der vereeniging of splitsing.

Een voordeel hiervan zou zijn, dat de burgerij zelve meer invloed op hare Gemeentelijke Regeering verkreeg: tegenwoordig is die invloed al heel spoedig afgelopen: men komt even ter stembus en voor 6 jaar zijn de kiezers wêer tot algeheele werkeloosheid gedoemd. »Het vrije volk» zegt de Hoogleeraar Opzoomer (1), »kiest zijne heerschers, maar in die keus is al zijn levenskracht uitgeput. Van dit oogenblik af wordt het in al zijn doen en laten beheerscht. Semel jussit, semper paret. Toch moet het zich een vrij volk wanen, het moet droomen zijn eigen meester te zijn.» En een weinig verder: »Menigeen dacht het toppunt van geluk te hebben bereikt, toen hij de leden van zijn Gemeenteraad zelf, onmiddelijk kon helpen kiezen, er toe mee mocht werken, om zijn gevolmachtigden aan te stellen. Maar mistroostig daalde hij af uit die hoogte van zijn geluk, toen voor een congres, een tentoonstelling, een muzieffeest, het bezoek van een potentaat, een wedstrijd van schutters en wat niet al, die gevolmachtigden over zijn zuur verdiend geld, tot het geven van feesten beschikten, waaraan hij zelf misschien niet eens deel mocht nemen. Het is op-

(1) Grenzen der Staatsmacht. bl. 4.

merkelijk welk een sterk afkoelend bad voor politieke geestdrift een verhoogd belastingbiljet is" (1).

Zoolang het stelsel eener regeering door middel van vertegenwoordiging in gemeentelijke zaken nog bestaat, zullen dergelijke klachten nog wel eens gehoord worden. Daar men echter in Europa, moeilijk het Amerikaansche stelsel, dat geene vertegenwoordiging in gemeentelijke zaken kent (2), zou kunnen invoeren, moet men trachten de vertegenwoordiging zoo zuiver mogelijk te maken, en door niet alles aan de gewone vertegenwoordigers over te laten, de burgerij het recht geven om in gewichtige gevallen, zich zelf te laten gelden. Dit werd reeds ingezien, door Metelerkamp in 1786, toen hij zijn Advies als lid der Staten van Holland over de vertegenwoordiging uitbracht: »en wel zo, dat hetzelve (het volk) niet verondersteld kan worden zich geheel en al, zonder iets voor

(1) In dien geest beklagde reeds in de vorige eeuw Rousseau in zijn *Contrat Social*, de Engelschen: «Le peuple Anglais pense t-il-être, libre! il se trompe fort; il ne l'est que durant les elections des membres du Parlement; sitôt qu'ils sont élus, il est esclave, il n'est rien. Dans ces courts moments l'usage qu'il en fait merite bien qu'il la perde.» [Vgl. R. J. Schimmelpenninck. *De imperio populari rite temperato*. bl. 40. noot].

(2) In de Amerikaansche en vooral in de Nieuw-Engelsche Gemeenten, welke ons de Tocqueville in zijn *Democratie en Amèrique*, beschrijft, oefenen de kiesgerechtigden in hunne vergaderingen zelve de wetgevende macht uit. Voor het dagelijksch bestuur der gemeente, stellen zij twee of drie jaarlijks aftredende select-men aan, terwijl alle Gemeente-ambtenaren ook jaarlijks door hen worden benoemd. In Amerika geldt de regel, dat de individu de beste en eenige rechter over zijne particuliere belangen is, en dat de maatschappij zijne handelingen niet mag leiden, tenzij zij door zijn daad beledigd wordt of behoefte heeft aan zijne medewerking. Worden de bestuurders der Nieuw-Engelsche Gemeenten, te autocratisch, welnu binnen kort moeten zij weer aftreden en ligthet aan de kiezers, om hen niet weder te benoemen. Zie meer hierover bij de Tocqueville I bl. 95 en v.

zich te behouden, te hebben willen ontdoen van deszelve oorspronkelijke magt, maar integendeel aan zich gereserveerd gehouden te hebben, om in buitengewone gevallen — zijn opperste recht over zijne repraesentanten te doen gelden, en zijne ware vrijheid te maintaineren en te beschermen” (1).

Zulk eene zuiverder vertegenwoordiging zouden wij, mijns inziens tevens verkrijgen, door eene wederinvoering dier Gemeenslieden, welke niet zooals vroeger een permanent college zouden vormen, doch voor elk, door de wet te bepalen geval, moeten verkozen worden, ten einde evenals in het geval van art. 131, hun oordeel en bovendien hunne toestemming te geven voor gewichtige, door den Raad genomen, besluiten; dat zulk een college voor een bepaald geval verkozen en dus door de burgerij als het ware met een speciaal mandaat belast, meer de uitdrukking van den wil des volks zoude zijn, dan een Gemeenteraad, die met een generaal mandaat is bekleed, valt licht te beseffen.

Wanneer men in plaats van steeds de hoogere Regeering hare toestemming te laten geven, hiermede zulk een College belastte, zou men bovendien nog het voordeel hebben dat men meer deskundige beoordeelaars had.

Nemen wij bijv. art. 234 Gem.-wet, waarin bepaald wordt dat, voor het invoeren, wijzigen of afschaffen der plaatselijke belastingen, de goedkeuring des Konings noodig is. Wanneer men nu, in plaats van die Koninklijke goedkeuring in schijn, die toch altijd eene ministeriële is, de toestemming vorderde van een college van Gemeenslieden of commissie

(1) Mr. A. H. Metelerkamp. Het voormalig aloud Staats- Stadhouders-
lijk en Stedelijk bestuur van Holland, bl. 109 § 3 [1804].

uit de ingezetenen, zou men hierdoor gewis meer waarborg van kennis en behartiging der zaak verkrijgen. Eene commissie van ingezetenen, die op de hoogte der plaatselijke toestanden is, zal toch beter over het al of niet drukkende eener belasting kunnen oordeelen, dan een in den Haag residerend Minister, die misschien uit een geheel ander gedeelte van het Rijk afkomstig, vaak totaal met de plaatselijke toestand dier gemeente onbekend zal zijn en dus meestal op het verslag der Gedeputeerde Staten, hetwelk het besluit van den Gemeente-Raad vergezelt, zal moeten afgaan.

Iets dergelijks vinden wij reeds in de vroeger vermelde Staatsregelingen van 1801 en 1805, alsook in de Pruisische Städte-Ordnung, van 1808 bepaald: dat geen gemeentebestuur belastingen mocht opleggen zonder goedkeuring van Gecommitteerden uit de burgerij, in Pruissen van de Stadt-verordenten (een college dat naast den Magistraat staat en in gewichtige gevallen zijne toestemming moet geven). Deze Stadt-verordenten zouden wij met de hier boven beschreven Gemeenslieden kunnen vergelijken.

De wet moest volstaan met, zooals zij nu tevens doet, alleen algemeene regelen te geven voor het uitschrijven der belastingen, doch de verdere beslissing aan de burgerij zelve overlaten.

Zulk eene commissie zou in andere belangrijke gevallen, als daar zijn: het verkoopen der gemeentelijke vaste eigendommen, het aangaan van geldleeningen, het aankoo- pen van vaste goederen en in andere zaken van gewicht, gehoord kunnen worden. Ook zou zulk eene Commissie jaarlijks kunnen verkozen worden tot het goedkeuren der gemeentelijke begrooting en het aanhooren der rekening

en verantwoording, zooals wij zulks in 1802 te Amsterdam reeds aantreffen. Art. 37 van het reglement van Gemeente-Bestuur van Amsterdam bepaalde toch, dat de Stadsrekening van het voorgaande jaar jaarlijks aan Gecommitteerden uit de Gemeente zoo worden ter hand gesteld, om deze te beoordeelen (1).

Een bezwaar bij het oproepen eener dergelijke commissie zoude zijn, dat in kleine Gemeenten een geschikt aantal leden daarvoor niet zou kunnen gevonden worden. Zulke kleine gemeenten zouden echter wat de keuze van eene dusdanige commissie betreft, met een paar andere vereenigd, de keuze kunnen doen en bijv. elke Gemeente een of twee leden daartoe afvaardigen, die dan gezamenlijk zulk eene dusdanige commissie zouden vormen. De invoering eener dergelijke commissie en de uitsluiting van de gedurige tusschenkomst der hoogere regeering in gemeentelijke zaken zoude hoogst wenschelijk zijn; de volksgeest zou hierdoor meer verhoogd worden, daar de burger meer invloed op zijn Gemeente-huishouding zou verkrijgen.

De Gemeenten moeten vrij gemaakt worden van de administratie en regeerzucht; en daar de ware vrijheid haren oorsprong van onder af neemt, zullen de vrije gemeenten de bakermat van een vrijen burgerstand zijn, welke noodig is voor de werkzame uitoefening van het Staatsburgerschap.

(1) Art. 63 der Staatsregeling van 1801 bepaalde nog, dat het ontwerp, regelende de inrichting van elk Departementaal bestuur, ter goedkeuring van de stemgerechtigden van dat Departement moest worden aangeboden.

Mocht dan eene gemeente-wetsherziening in dien zin, dat de gemeenten minder afhankelijk gemaakt worden niet vermeer af zijn: en mochten wij spoedig van elken Nederlander kunnen getuigen wat de Tocqueville van den Nieuw-Englander zegt: »Il s'attache à sa commune parce qu'elle est forte et indépendante; il s'y interesse parce qu'il concourt à la diriger; il l'aime, parce qu'il n'a pas à s'y plaindre de son sort: il place en elle son ambition et son avenir; il se mêle à chacun des incidents de la vie communale: dans cette sphère restreinte, qui est à sa portée, il s'essaie à gouverner la société; il s'habitue aux formes sans lesquelles la liberté ne procède que par revolutions, se pénètre de leur esprit, prend goût à l'ordre, comprend l'harmonie des pouvoirs, et rassemble enfin des idées claires et pratiques sur la nature de ses devoirs, ainsi que sur l'étendue de ses droits.»

STELLINGEN.

I.

Het is niet noodig, om met Huschke (Zeitschrift für Civil-Recht und Process. N. F. II) in lex 4 § 7 Dig. de usurpationibus et usucapionibus (XLI, 3), in plaats van *non sufficit* te lezen *non officit*.

II.

De verjaring van bouwmaterialen wordt niet gestoord, door ze in een gebouw te voegen.

III.

De actio in factum, de mortuo inferendo komt den erfgenaam toe.

IV.

De regel *mobilia sequuntur personam* geldt bij ons niet.

V.

De giften van art. 223 en v. B. W. moet men als erfstellingen en niet als schenkingen beschouwen.

VI.

Wanneer de man curator is over zijne onder curateele gestelde vrouw, behoeft er geen toeziende curator benoemd te worden.

VII.

Ook wanneer het legaat uit een bepaalde zaak bestaat, heeft de legataris slechts een persoonlijke rechtsoverdracht.

VIII.

Eene verbindtenis om zaken van eene bepaalde soort te leveren, is eene verbindtenis om te doen.

IX.

Ten onrechte wordt er door sommigen beweerd, dat een wissel aan de order van den trekker, eerst door het endossement een volkomen wissel wordt.

X.

Wanneer een verkooper recht heeft van reclame bij faillissement, heeft hij dat recht verloren, als de waren aan een derde verkocht zijn, ook al zijn die waren vóór het faillissement weér in den eersten boedel teruggeloopt.

XI.

De schuldverdragen, door het faillissement opeischbaar geworden, zijn vatbaar voor compensatie.

XII.

In zaken van koophandel ware het verkieselijk, om aan de gewone rechters, eenige leden van den handelsstand, als assessoren toe te voegen.

XIII.

Wenschelijk ware het, dat, wanneer eene der partijen toestemming gekregen had tot *pro deo* procederen, de tegenpartij *per se* van dezelfde vergunning kon gebruik maken.

XIV.

De vreemdeling door een ander vreemdeling hier te lande in rechten betrokken wordende, kan even als ware hij Nederlander, vorderen dat de eischer de *cautio judicatum solvi* stelle.

XV.

Wenschelijk ware het om, vóór de in art. 234 Gem. wet gevorderde Koninklijke goedkeuring, het gevoelen eener commissie van ingezetenen te vernemen.

XVI.

De ingezetenen eener Gemeente behoorden eenigen invloed te hebben op de keuze van hunnen burgemeester.

XVII.

Art. 140 juncto art. 133. Grondwet luidt te onbestemd.

XVIII.

Wanneer iemand door den Gemeente-Raad wordt aangesteld om, zonder daarvoor bezoldiging te genieten, in de gevallen van art. 119 Gem. wet den Ontvanger te vervangen, is hij door die benoeming niet uitgesloten van het lidmaatschap van den Raad.

XIX.

Ten onrechte beweren Chauveau en Helic (Theorie du C. P. ch. 43), dat het kind ophoudt *nouveau-né* te zijn, wanneer het ingeschreven is in de registers van den burgerlijken stand, of drie dagen na de geboorte.

XX.

Hij, die iemand wil vermoorden, doch een naast dezen staanden persoon treft, is strafbaar wegens poging tot moord van den eerste en wegens onvoorzichtigen doodslag van den laatste.

XXI.

Tegen den beklaagde, die op den dag in de hem gedane dagvaarding uitgedrukt, is verschenen, doch op een lateren rechtsdag, waarop de behandeling zijner zaak is bepaald, wegblijft, kan verstek worden verleend.

XXII.

De tijd van de verjaring der strafvordering (praescriptio criminis), moest ook in geval van vervolging, aanvang nemen van het oogenblik, dat het misdrijf is bedreven.

XXIII.

Het is niet wenschelijk voor eene Gemeente, een uitgebreid grondbezit te hebben.

XXIV.

De patent-belasting behoort afgeschaft te worden.

XXV.

Het invoeren van een successie-recht, in de rechte lijn is af te keuren.
